

วารสารธาตุพนมปริทรรศน์

Journal of That Phanom Review

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2561)

ISSN: 2586-9337 (print)

Vol.2 No.2 (July - December 2018)

วัตถุประสงค์

วารสารธาตุพนมปริทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมการค้นคว้าและเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านพุทธศาสนา ปรัชญา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
2. เพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านพุทธศาสตร์ ศรัทธาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทความวิจัยบทความวิชาการจากการนำเสนอการประชุมวิชาการ ของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์และนิสิตในระดับบัณฑิตศึกษา ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารธาตุพนมปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัย เพื่อตีพิมพ์ในวารสารธาตุพนมปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่วารสารธาตุพนมปริทรรศน์กำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารธาตุพนมปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารธาตุพนมปริทรรศน์

เจ้าของ (Owner)

วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

เลขที่ 33 หมู่ 9 ถนนบายพาส ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม

จังหวัดนครพนม 48110 โทร. 042 532 106

ที่ปรึกษา (Advisors)

พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.	เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
พระเทพวรมณี	เจ้าคณะจังหวัดนครพนม
พระราชรัตนโมลี	เจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร
พระราชปรีดิ์ทิว, ศ.	อธิการบดี
พระศรีศากยวงศ์,ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
พระครูสิริเจติยานุกิจ,ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครพนม
พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร,รศ.ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระครูพิพิธสุตาทรร,ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต และพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
พระมหาชุตีภัก อภินนโท, ป.ธ.๘	ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย

บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)

พระมหาสนอง ปจฺโจปการี, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editor)

ดร.ศตพล ใจสบาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editor)

พระสมุห์อดิเรก อาทิจงพล, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ผศ.ดร.รัตนา จันทร์เทาว์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผศ.ดร.ทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ดร.บุรกรณ์ บริบูรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ผศ.ปรีชา บุญทวี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

Mr. Yukesh Shakya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

นางสาวศศิธร ล่องเลิศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ดร.วรวุฒิ อินทนนท์

มหาวิทยาลัยนครพนม

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระมหาดร.ธรรมา โธมมหาโส,รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูสิริเจตยานุกิจ,ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

พระมหาสนอง ปจโจปการี, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

พระครูพิพิธสุตาทร,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพล, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ศ.ดร.สมภาร พรหมทา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.ศตพล ใจสบาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ดร.บุรกรณม์ บริบูรณ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ดร. ส่งเสริม แสงทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

ผศ.ปรีชา บุญทวี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร,รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา

พระครูสุธีจรรย์วัฒน์,ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอีสาน

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม,ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาศุภชัย สุภกิจโจ,ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ศ.พงศ์เดช ไชยบุตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ไพโรจน์ บัวสุข	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
รศ.ดร.ประสาธน์ เนื่องเฉลิม	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รศ.ดร.กุลธิดา ท้วมสุข	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร. หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.เฉลิมเกียรติ มินา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.เด่นศักดิ์ ดวกจันทร์	มหาวิทยาลัยมหาเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ สกลนคร
ผศ.ดร.รัตนา จันทร์เทาว์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.ทินวัฒน์ สร้อยกุดเรือ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.วิรัตน์ วงศ์ภินันท์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ชัชวาลย์ ชิงชัย	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพมหานคร
ดร.เตชทัช คลายโตศักดิ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ สกลนคร
ดร.วรวิมล อินทนนท์	มหาวิทยาลัยนครพนม

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายมาวิน โทแก้ว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)

Mr. Yukesh Shakya

ผู้ประสานงานต่างประเทศ

นางสาวปรางทิพย์ มั่นธ

ผู้ประสานงานในประเทศ

ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

นายเอื้อ มูลสิงห์

ออกแบบปก (Cover Designed)

พระราชเดช รตนธโช และนายพัชรกุล นารีนุช

จัดรูปเล่ม (Content Designed)

นางสาวศศิธร ล่องเลิศ

นางสาวปรางทิพย์ มั่นธ

นายณัฐกรรณ์ คำลุน

นายณลิณ วรรครู

กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม

Website : <https://firstojs.com/index.php/JTPR/index>

Email : haseo35@hotmail.com

หมายเลข ISSN : (Print) 2586-9337

บทบรรณาธิการ

ขอต้อนรับท่านผู้อ่านทุกท่านสู่การทัศนผลงานวิชาการในวารสารธาตุพนมปริทรรศน์ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 /2561 ในเล่มมีบทความที่หลากหลาย อาทิ ด้านพระพุทธศาสนา บทความวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ คณะผู้วิจัย พระพงษ์เล็ก ธมมทินโน (สาลาจันทร์) บุญส่ง สิ้นธุ์นอก จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย และพระสัจจชัย ญาณวีโร จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เป็นผู้วิจัยร่วม

บทความวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของชาวบ้านชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ คณะผู้วิจัย พระพิรุฬห์ลักษณะ ฉัตรธมโม (วารินทร์) พระราเชนทร์ วิสารโท เจษฎา มุลยาพอ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย และพระมหาสันติราษฎร์ ฌานสนติ จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เป็นผู้วิจัยร่วม

บทความวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่งโบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัย ไพฑูรย์ สนวนมะไฟ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

บทความวิจัย เรื่อง การปรับใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน โรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ คณะผู้วิจัย พระมนตรี กิจจสโร (วิโรจจะ) พระมหาปริยญา วรญาโณ เจษฎา มุลยาพอ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย และไผน นามณี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนาเป็นผู้วิจัยร่วม

บทความวิจัย เรื่อง การศึกษาประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรม ของชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย คณะผู้วิจัย พระมหาสมพงษ์ อานนโท (สุทธิวรรณ) พระราชรัตนาลงกรณ์ พระมหาปริยญา วรญาโณ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย และพระมหาศรีณัฐวัตร กิตติวิโร จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เป็นผู้วิจัยร่วม

บทความวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 เพื่อการพัฒนาสังคมบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี คณะผู้วิจัย พระสุชาติ วรรณบุญ (เกอสูงเนิน) สมเดช นามเกต และพระครูจิรธรรมธัช จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย และปรุต บุญศรีตัน จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

และบทความทางการศึกษา เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ผู้วิจัย เพ็ญแข แสงงาม จากโรงเรียนเทศบาล 3

บทความทางการศึกษา เรื่อง การเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผู้วิจัย ลิขสิทธิ์ สิงห์ฮอย จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

บทความทั้งหมดที่นำเสนอในเล่มนี้หวังว่าจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เรื่อง พุทธศาสนาบวรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ในหลายมิติเพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม ใหม่เพื่อบำรุงรักษาและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและสังคมให้มีความเข้มแข็งต่อไป ขอขอบคุณท่านผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครพนม พระครูสิริเจติยานุกิจ, ผศ.ดร. และคณะผู้บริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม ทุกรูป/คน กองบรรณาธิการวารสารธาตุพนมปริทรรศน์ ที่ให้การสนับสนุนการทำงาน คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจบทความ คณะทำงาน และท่านผู้อ่านทุกคน ที่ทำให้วารสารเล่มนี้เป็นสื่อกลางทางวิชาการตามความประสงค์ของ มหาวิทยาลัยต่อไป

พระมหาสนอง ปจฺโจปการี, ผศ. ดร.
บรรณาธิการวารสารธาตุพนมปริทรรศน์

สารบัญ	หน้า
แนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ The Guideline for Promoting Educational Public Aids of Sangha in Buengkan Province พระพงษ์เล็ก ธรรมทินโน (สาธาจันทร์) บุญส่ง สิ้นธุ์นอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต หนองคาย พระสัจชัย ญาณวีโร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา	109
การประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของ ชาวบ้านชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรี วิไล จังหวัดบึงกาฬ An Application of Five Precepts for Developing the People Behaviors of the Community of Ban Mai Bhatana in Srivilai Sub District Srivilai District Bueng Kan Province พระพิรุฬห์ลักษณ์ ฐิตธมโม (วารินทร์) พระราเชนทร์ วิสาร์โท เจษฎา มุลยาพอ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต หนองคาย พระมหาสันติราษฎร์ ฌานสนติ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา	120

- การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียน
เป็นฐานให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3** 133
Development of School – Based Management
Models Appropriate for Tessaban 3 School
เพ็ญแข แสงงาม
โรงเรียนเทศบาล 3
- การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่ง
โบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ด** 153
Sangha's Participation on Archaeological
Places Management in Roi-Et Province
ไพฑูรย์ สวนมะไฟ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
- การปรับใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของนักเรียน โรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล
จังหวัดบึงกาฬ** 168
An Application of Threefold Training for
Developing the Students Quality of Life in
Srivilaividaya School Srivilai District Buengkarn
Province
พระมนตรี กิจจสโร (วิโรจะ)
พระมหาปริญญา วรญาโณ
เจษฎา มูลยาพอ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
โผน นามณี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

- การศึกษาประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริม
หลักสารานียธรรม ของชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย 185**
- A Study of Heet Sibsong as the Factor to Support
the Principle of Saraniyadhamma of Phoechai
Community in Muang District Nongkhai Province
- พระมหาสมพงษ์ อานนโท (สุทธิวรณา)
พระราชรัตนาลงกรณ์
พระมหาปริญญา วรญาโณ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
พระมหาศรัณย์วัตร กิตติวิโร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
- การเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมี
วิจารณญาณ 198**
- Learning Social Studies to Develop Critical
Thinking Skills
- ลิขสิทธิ์ สิงห์ออย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม
- การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 เพื่อการพัฒนาสังคมบ้าน
หันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี 210**
- An Application of Prahmavihāra 4 for
Administrative of Banhanthoa Village, Pakho Sub-
District, Kuttab District, Udonthani Province
- พระสุชาติ วรปญโญ (เกลอสูงเนิน)
สมเดช นามเกต, พระครูจิรธรรมธัช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
หนองคาย
ปรุต์ บุญศรีตัน
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

แนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ
The Guideline for Promoting Educational Public Aids
of Sangha in Buengkan Province

พระพงษ์เล็ก ธมมทินโน (สาลาจันทร)¹

Phra Ponglek Dhammathinno (Salachan)¹

บุญส่ง สิ้นจุนอก²

Boonsong Sinnok²

พระสัจชัย ญาณวิโร³

Phra Sanchai Yannawero³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nongkai Campus¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา³

Mahamakut Buddhist University Lanna Campus³

Corresponding Author, Email: yannawero@gmail.com³

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทย 2) ศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์จังหวัดบึงกาฬ และ 3) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำเสนอผลการวิจัย ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลจากการวิจัยพบว่า การสงเคราะห์เป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพடுத்தตนเป็นแบบอย่าง

การศึกษาสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์อำเภอเมืองบึงกาฬ เมื่อพิจารณา รายละเอียด พบว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นการสงเคราะห์ และสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไปใน ด้านการศึกษา ทั้งด้านจิตใจ และร่างกาย ทั้งด้านการศึกษาทางธรรม และทางโลก แต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเองถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาท ด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์

ส่วนรวม ทางวัดจะทำได้ก็โดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการศึกษาสงเคราะห์ นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ ด้วยการทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาท เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย วัตถุประสงค์ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมหากพระสงฆ์แสดงบทบาททันตามปรากฏการณ์ของสังคมปัจจุบันก็จะสามารถแก้สภาพปัญหา จะส่งผลให้สภาพสังคม และประเทศชาติ มีความเจริญก้าวหน้า

คำสำคัญ: แนวทางการส่งเสริม, การศึกษาสงเคราะห์

Abstract

The objectives of the research were; 1) to study the concept related to educational public aids of Sangha 2) to study the educational public aids of Sangha in Buengkan Province and 3) to offer the advice of the guideline for promoting educational public aids of Sangha in Buengkan Province. This research was the qualitative research by analyzing the data from Tipitaka, Buddhist academic documents, related researches and data from the interview and to report the results of research with descriptive analysis.

The results of research were found that the public aids must be done by Sangha directly, that is, to advise mentally, to be advisors in various problems, and to be able to be the mental refuge by practicing themselves as the model.

The educational public aids of Sangha in Buengkan District, Buengkan Province, when being considered in details, were found that the educational public aids are the process of activities in order to be the public aids and public advantages or the places to be public properties of general people in the aspect of education both mentally and physically including the Dhamma study and worldly study. If the folks are not ready to help themselves, and the Buddhist monks as the local leaders, should advise them to create the ideas concerning what they should do for the benefit of the community and for the material aspect, it

can be done indirectly by encouraging the others to do or bring the received things or the services from the others to share in order to make the benefit for others widely.

Keywords : The Guideline for Promoting, Educational Public Aids

ความนำ

ในปัจจุบันการดำเนินชีวิตของประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอันมากเนื่องจากความซับซ้อนทางเหตุปัจจัยของสังคม ทำให้การดำรงชีวิตต้องต่อสู้ดิ้นรนมากยิ่งขึ้น จึงควรมีผู้มึบทบาทรับผิดชอบและหาทางเยียวยาปัญหาที่เกิดขึ้น พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นที่ยอมรับของชุมชน จึงต้องนำวิถุคตินี้มาเป็นโอกาสเพื่อพัฒนาสังคม ให้เป็นที่พึงพอใจของประชาชน ช่วยอบรมศีลธรรมให้สังคมอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข มีความสามัคคีเป็นที่ตั้ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ถูกต้องจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ผู้เผยแผ่ต้องผ่านการเรียนรู้และเข้าใจพระพุทธศาสนาพอสมควร เพราะผู้ฟัง ผู้อ่านที่เคยผ่านการศึกษาและเข้าใจพระพุทธศาสนาก็มี ผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาเข้าใจอย่างถ่องแท้ก็มี หากผู้เผยแผ่อธิบายความหมายผิดเพี้ยนไป ย่อมถูกผู้รู้ท้วงติงหรือตำหนิได้ ส่วนผู้ที่กำลังศึกษาพระพุทธศาสนาแต่ยังไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างถ่องแท้ เมื่อฟังผิดย่อมเกิดความไขว้เขวเข้าใจหลักธรรมผิดเพี้ยนจากความหมายเดิมและนำไปประพฤติปฏิบัติไม่ถูกต้องย่อมเป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย

ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจาต้องศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจในประเด็นเนื้อหาขอบเขต กฎเกณฑ์ และหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัหลักธรรมอย่างไรรู้ก็ตาม งานเผยแผ่ของเราตามพุทธดำรัสว่า “จรถ ภิกขเว จาริก พหุชนทิตาย พหุชน สุขาย โลกานุกมปาย” (วิ.ม. (บาลี) 4/32/27) พระพุทธองค์ตรัสไว้ในคราวส่งพระภิกษุสงฆ์เป็นธรรมทูตชุดแรกออกไปประกาศพระศาสนาว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปตามจุดประสงค์ เพื่อการบำเพ็ญประโยชน์ต่อปวงชน เพื่อการเสริมสร้างความสุขต่อปวงชน และเพื่อเมตตานุเคราะห์ ต่อประชาชนชาวโลกทั้งปวง” (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40) เป็นงานที่พระสงฆ์เราเรียนรู้แล้วจะต้องนำไปปฏิบัติ ไม่ว่าจะสำเร็จเป็นพุทธศาสนรบัณฑิต หรือพุทธศาสนรมหาบัณฑิต อย่าลืมหักออกไปสู่ชนบท แม้จะอยู่ในเมืองกรุงก็ยังมีชุมชนที่จะต้องทำการพัฒนาอยู่เช่นเดียวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็ง และการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระ

สัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ นอกจากนั้นการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุตามพระธรรมวินัย สามารถสร้างความศรัทธา ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในฐานะชาวพุทธอีกด้วย เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมวินัยขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็มีวิธีแสดงออกหลายอย่าง que แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวพุทธ โดยเฉพาะตั้งแต่สมัยพุทธกาลกุลบุตรชาวพุทธ จะต้องหาโอกาสบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา (คณาจารย์มหาวิทยาลัย, 2551 : 2) การบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในภารกิจของคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ (ธีรวิฑูฒิ ทองโอษฐ์, 2544)

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาหรือจัดสถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อาจเป็นโรงเรียนการกุศลในวัด หรือโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เด็กยากจนหรือศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด (พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ (ภวภานันท์), 2551)

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนนักศึกษา เป็นต้น (กรมการศาสนา, 2535 : 5-6)

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่า โดยลักษณะ ควรแยกออกเป็นลักษณะ คือ

1. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

2. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษาสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภท (พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, 2525 : 43-43) คือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนา ได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

2. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัด และพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

3. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่เด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

4. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรมหมวดธรรมบาลี หมวดธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2537 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมากจัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้นจึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา การจัดการศึกษาและการจัดการอบรมทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

สำหรับกิจกรรมที่จะส่งเสริมนั้น วัดควรจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนพระโรงเรียนสามเณร บางวัดจัดให้มีโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อน

เกณฑ์ การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุทั่วไป จัดการสงเคราะห์เป็นการส่วนตัว หรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบ ได้แก่

1. จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

2. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา

3. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา

4. ช่วยเฉพาะบุคคลกำลังศึกษา

การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์การศึกษาเป็นผลดีแก่ประเทศชาติโดยส่วนรวมและผลสะท้อนย้อนกลับถึงพระสงฆ์ การจัดการศึกษาเองก็ตีการช่วยเหลือทางด้านการศึกษาด้วยการจัดตั้งกองทุนก็ดี การช่วยพัฒนาสถานศึกษาก็ดี การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยแท้ (พระชนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์), 2551 : บทคัดย่อ)

การศึกษาสงเคราะห์เป็นการศึกษาที่นอกเหนือจากการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุและสามเณร การศึกษาสงเคราะห์นี้จะช่วยให้เด็กเยาวชนและประชาชนมีคุณภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิต อันจะเป็นการช่วยรักษาความมั่นคงของชาติอีกทางหนึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ได้ให้ข้อมูลว่า พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้เห็นความสำคัญของการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีแก่เยาวชน ได้สนับสนุนให้มีการอบรมและสอนธรรมแก่เยาวชน ทั้งในวัดและนอกวัด (พระบัณฺฑิตญาณธโร (สุธีระตฤษา), 2551 : บทคัดย่อ)

ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์ในของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ ยังเป็นการศึกษาสงเคราะห์กับ เด็กเยาวชน คือการส่งเสริมให้มีการสอบธรรมศึกษา การแจกทุนการศึกษา มีค่านิยมธรรมและจริยธรรม แต่ยังมีส่งเสริมที่ยังไม่ครอบคลุมทั้งอำเภอ เพราะในด้านศักยภาพและปัจจัยด้านทุนทรัพย์เป็นส่วนสำคัญในการดำเนินการ จึงทำให้การศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอยังไม่โดดเด่นผู้วิจัยในฐานะเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬได้ให้ความสนใจที่จะวางระเบียบแนวทางในการศึกษาสงเคราะห์ตามกฎหมายของมหาเถรสมาคมเป็นตามลำดับของการปกครองคณะสงฆ์ว่ามีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในการศึกษาสงเคราะห์ในตำบลโนนสะอาด อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ มากน้อยแค่ไหน เพื่อเป็นข้อมูลในการนำมาใช้ในการทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งจะส่งผลให้การศึกษาสงเคราะห์ในด้านเพิ่มทุนแจกทุนแก่เยาวชน และ พุทธศาสนิกชนในบวรพระพุทธศาสนา

เป็นหลักของการสงเคราะห์ของการอยู่ร่วมกัน ระหว่างวัดบ้านโรงเรียนและชุมชน ให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทย
2. เพื่อศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ของ คณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ

ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ ได้แก่ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในโรงเรียนผู้ที่ด้อยโอกาส โรงเรียนพระปริยัติธรรม ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2. ด้านเอกสาร

2.1 ชั้นปฐมภูมิ ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา จากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2.2 ชั้นทุติยภูมิ ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากตำรา เอกสาร และงานวิจัย ที่เกี่ยวกับบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

3. ด้านกลุ่มเป้าหมาย

ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล ที่เป็นพระสงฆ์ระดับสังฆาธิการ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ข้าราชการครู ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน จังหวัดบึงกาฬจำนวน 25 รูป/คน ได้แก่

1. พระสงฆ์ระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสที่บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ จำนวน 5 รูป
2. นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน
3. ข้าราชการครู จำนวน 5 คน
5. ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน
6. ประชาชนทั่วไป จำนวน 10 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (First Sources) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

2. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส อัตโนมัตติ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารจากหนังสือต่าง ๆ รวมไปถึงเว็บไซต์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

3. จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากการประชากรกลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ระดับสังฆาธิการ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ข้าราชการครู ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน จังหวัดบึงกาฬจำนวน 25 รูป/คน ได้แก่

1. พระสงฆ์ระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสที่บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์	จำนวน 5 รูป
2. นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา	จำนวน 2 คน
3. ข้าราชการครู	จำนวน 5 คน
4. ผู้นำชุมชน	จำนวน 3 คน
5. ประชาชนทั่วไป	จำนวน 10 คน

4. สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ และเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทย

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม เป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรง ก็คือการใช้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพடுத்தตนเป็นแบบอย่าง การพัฒนาสังคมนั้นมีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนานี้ต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน เพราะพื้นฐานของสังคมที่ดีจะต้องอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนาส่วนประกอบของสังคมที่สำคัญคือมนุษย หรือคน สังคมจะดี คนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีคุณธรรม มีศีล มีสัตย์

บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยภาพรวมแล้วมี 2 บทบาทใหญ่ๆ คือบทบาทตามอุดมคติ เพราะวิถีชีวิตของสังคมไทยจะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนถึงตาย จึงทำให้พระสงฆ์กับประชาชนมีความผูกพันกัน และบทบาทตามคาดหวังทั้งความคิดหรือความต้องการของบุคคล ด้วยการให้คำแนะนำทางด้านจิตใจ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน และเป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน

ขอบเขตการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ ต่อการศึกษาของรัฐตามความมุ่งหมายที่กล่าวมาเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน หมายถึง การสนับสนุนส่งเสริมด้านการศึกษาทั้งในและนอกวัด
2. บทบาทด้านการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในโรงเรียน หมายถึง การสนับสนุนช่วยเหลือในการมีส่วนร่วมในการบริหารงานด้านการศึกษา
3. บทบาทด้านการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาลดละเลิกสิ่งเสพติดและอบายมุข หมายถึง การจัดกิจกรรมส่งเสริม และวิธีการ ลด ละ เลิก ยาเสพติดในโรงเรียน
4. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ต่อผู้ที่ด้อยโอกาส หมายถึง การให้โอกาสในการศึกษาแก่เยาวชนที่ด้อยโอกาส

การศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ

จากการศึกษากระบวนการงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ อำเภอบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ พบว่า คณะสงฆ์คณะสงฆ์มีแนวคิดของการประยุกต์ใช้ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้วยการช่วยเหลือสังคมอย่างต่อเนื่อง บทบาทพระสงฆ์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ จึงเป็นงานเกี่ยวกับ ให้การสาธารณสงเคราะห์ด้วย การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของด้านการศึกษา ผู้อื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อื่นเป็นสาธารณสมบัติ การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนในกาลอันสมควร และการให้อาการและสถานที่ของวัดเพื่อเป็นประโยชน์ด้านการศึกษาของประชาชน เช่น การให้โอกาสทางการศึกษา แก่ผู้ด้อยโอกาสทางสังคมให้ได้รับการศึกษา ฝึกฝน พัฒนาตามศักยภาพ เช่น จัดตั้งสถานศึกษา สถานือนามัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หรือที่ตั้งของหน่วยราชการ

เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของ คณะสงฆ์จังหวัดบึงกาฬ

จากการศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์อำเภอเมืองบึงกาฬ เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เกิดการสงเคราะห์ และสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไปในด้านการศึกษา ทั้งด้านจิตใจ และร่างกาย ทั้งด้านการศึกษาทางธรรม และทางโลก แต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเองถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่า ในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทางวัตถุจะทำได้ก็โดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการศึกษาสงเคราะห์ นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสม และกาลเทศะ ด้วยการทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาท เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย วัตถุนิยมได้เข้ามามีบทบาทในสังคมหากพระสงฆ์แสดงบทบาททันตามปรากฏการณ์ของสังคมปัจจุบันก็จะสามารถแก้สภาพปัญหา จะส่งผลให้สภาพสังคม และประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทย
2. ได้ข้อมูลสนเทศเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดบึงกาฬ
3. ได้แนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดบึงกาฬ

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัย. (2551). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรมการศาสนา. (2535). **คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
- พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ. (2525). **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด.

- ธีรฤทธิ ทองโอษฐ์. (2544). “การศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต*. (สาขาวิชาบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระครูสังฆรักษ์พิศวีร์ ธีรปัญญา (ภวกานันท์). (2551). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระธนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์). (2551). “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของชาวบ้าน
ชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ
An Application of Five Precepts for Developing the People
Behaviors of the Community of Ban Mai Bhatana in Srivilai Sub
District Srivilai District Bueng Kan Province

พระพิรุฬห์ลักษณ์ ฐิตธมฺโม (วารินทร์)¹

Phra Pirunluk Thitadhammo (Warin)¹

พระราเชนทร์ วิสาร์โท²

Phra Rachen Visaratho²

เจษฎา มูลยาพอ³

Jessada Moonyapor³

พระมหาสันติราษฎร์ ฌานสนธิ⁴

Phramaha Santirat Yannasunthi⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย¹

Mahachulalongkomrajavidyalaya University Nongkai Campus¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา⁴

Mahamakut Buddhist University Lanna Campus⁴

Corresponding Author, Email: Santirat_@hotmail.com⁴

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดหลักศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาสภาพปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดหลักศีล 5 ของชาวพุทธบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ และ 3) เสนอแนวทางการประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของชาวพุทธบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลจากการวิจัยพบว่า ศีลเป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ครอบคลุมแก่การปฏิบัติกิจต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ตั้งใจโดยลำดับจนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต

ปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดหลักศีล 5 พบว่า ปัญหาและพฤติกรรม การละเมิดศีลข้อที่ 1 เป็นปัญหาจากการทำร้ายร่างกาย และการทะเลาะวิวาท ส่วน การฆ่าสัตว์นั้นเป็นไปเพื่อทำอาหาร และมีบางส่วนเป็นการทำทารุณกรรมสัตว์ การ ละเมิดศีลข้อที่ 2 พบว่า มีปัจจัยอื่นในสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ก่อให้เกิดการกระตุ้นให้มีการ แสวงหาทรัพย์ การละเมิดศีลข้อที่ 3 พบว่าการทำผิดในเรื่องเพศนั้นเพราะความ พึงเพื่อในด้านวัตถุนิยม การละเมิดศีลข้อที่ 4 นี้ ส่วนมากจะเป็นการกล่าวคำเท็จเล็ก ๆ น้อย ๆ การละเมิดศีลข้อที่ 5 พบว่า นอกจากปัญหาการติดสุราแล้วยังปัญหา ยาเสพติดนับเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลเสียหายชุมชน เป็นอย่างมาก

ปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ที่เราเดือดร้อนกันมากนั้น อยู่ที่ปัญหาการฆ่า การเบียดเบียนกันและกัน

คำสำคัญ: การประยุกต์หลักศีล 5, พัฒนาพฤติกรรม, ชุมชนบ้านใหม่พัฒนา

Abstract

The objectives of this research were; 1) to study the concept of Five Precepts in Theravada Buddhism 2) to study the condition of problems and behavior of violation of Five Precepts of the Buddhists in Ban Maipattana, Srivilai Sub-district, Srivilai District, Buengkan Province and 3) to offer the guideline of application of Five Precepts for developing the Buddhists' behaviors in Ban Maipattana, Srivilai Sub-district, Srivilai District, Buengkan Province. This research was the qualitative research by analyzing the data from Tipitaka, Buddhist academic documents, related researches and the data from interview and to report the results of research with the descriptive analysis.

The results of research were found that the precepts are the practical items for creating the living condition to enhance the various practices to reach the good goal respectively until to reach the highest goal of life.

The problems and behaviors in violating the five precepts found that the problems resulting from the violation of this item are the problems from the physical harm and quarrel. While killing an animal has been done for cooking food and some have been done for

the creatural persecution. The violation of the second precept was found that the causes of stealing the property consist of the other factors in various environments. The violation of the third item was found that the sexual misconduct occurs because of the extravagance in materialism. The violation of the fourth item was that the majority is to tell a little bit lie. The violation of the fifth item was found that in addition to the problems of addicted alcohol, there are still the addicted drugs.

The path to develop the human beings' behaviors to abstain from killing was found that killing is the self-persecution and others to be troubled and the social problems make us more troublesome.

Keywords: An Application of Five Precepts, Developing the People' Behaviors, the Community of Ban Mai Pattana

บทนำ

การแสดงออกทางกาย วาจาของมนุษย์เรียกว่า พฤติกรรม (Behavior) ซึ่งเป็นผลมาจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่างๆ การกระทำของมนุษย์อาจสังเกตเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ การกระทำทางกาย เช่น การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เรียกว่า “กายกรรม” การกระทำทางวาจา ได้แก่ การพูด สนทนา การ ทักทาย และการสั่งสอน เป็นต้น เรียกว่า “วจีกรรม” ส่วนการกระทำที่ซับซ้อนมากขึ้น ยากต่อความเข้าใจต้องติดตามสังเกต วิเคราะห์ ตีความ และประเมินค่าเป็นการกระทำทางใจ เช่น การคิด การจำ การลืม การเรียนรู้ แรงจูงใจ เจตตาคิดความเมตตา หรือความรัก เป็นต้น เรียกว่า “มโนกรรม” (เรียม ศรีทอง, 2542 : 5) พฤติกรรมของมนุษย์ทั้ง 3 ลักษณะมีได้อยู่แยกจากกัน แต่ทำงานผสมผสานเป็นจิตหรือเจตนาตามลักษณะความประพฤติที่ทำอยู่ประจำอยู่ในสันดานพื้นเพจิตใจ หรือลักษณะอุปนิสัย 6 ประเภท คือ ราคะจิต โทสะจิต โมหะจิต สัทธาจิต พุทธิจิต วิทกจิต (ขุ ม. (ไทย) 29/156/430) ในทางจิตวิทยาตะวันตกทุกๆ ไปเรียกลักษณะต่างๆ ไปของบุคคลว่าบุคลิกภาพ (Personality) ซึ่งรวมหมายถึงคุณสมบัติภายใน และพฤติกรรมเฉพาะบุคคลโดยรวมในพุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่าพฤติกรรมมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เพราะกายกับจิตต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน ความเป็นที่

อาศัยของจิต และจิตเป็นผู้ควบคุมภายในสำหรับการรับรู้ และการเรียนรู้โดยผ่าน ภายนอกการทำงานของจิต ส่งผลกระทบต่อสภาพทางกาย ดังนั้น มนุษย์จะทำดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่อย่างมีความสุขหรืออยู่อย่างเป็นทุกข์ ขึ้นอยู่กับสภาพทางจิต เพราะภาวะจิตใจที่ดีหรือไม่ดีนั้นจะเป็นตัวผลักดันให้เกิดพฤติกรรมดีหรือไม่ดีตาม ดังพุทธพจน์ในคาถาคัมภีร์ธรรมบทว่า “...ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุดสำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษ ประทุษร้ายแล้วกล่าวอยู่ก็ทำตามทำอยู่ก็ทำตามทุกขย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะเหตุจิต 3 อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ฉะนั้น” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/1/23)

สังคมปัจจุบันนี้ พฤติกรรมและอารมณ์ของบุคคลในสังคมมีปัญหาขั้นรุนแรงเพราะขาดการพัฒนาทางด้านพฤติกรรม ทางด้านร่างกาย และจิตใจ พฤติกรรมยังเป็นผลของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมที่หล่อหลอมมา โดยแต่ละคนไม่อาจจะเลือกสิ่งแวดล้อมของตนได้พฤติกรรม จึงมีทั้งที่สังคมยอมรับและไม่ยอมรับ เช่น ปัญหาพิษสุราเรื้อรัง สิ่งเสพติด การฆ่าคน (สุพัตรา สุภาพ, 25249 : 13) เป็นต้น อย่างไรก็ตามถ้าเราได้ดูข่าวจากหน้าหนังสือพิมพ์ ฟังจากวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งมักจะพบเรื่องวุ่นวายนานัปการ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง การว่างงาน การลักขโมยการฆ่าข่มขืนกระทำชำเรา ประกอบอาชญากรรม การทำร้าย อัตตะวินิบาตตนเอง และการติดสิ่งเสพติด การฉ้อโกง การขายบริการทางเพศในเด็กวัยรุ่นยกพวกตีกัน นักศึกษายกพวกตีกัน (จำลอง ดิษยวณิช, 2544 : 4) เป็นต้น จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ในโลกปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า ศาสนานั้นมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก พฤติกรรมทางศาสนาเป็นองค์ประกอบภายในโครงสร้างพฤติกรรมที่สามารถกำหนดรูปแบบทางการแสดงออกต่างๆ ของมนุษย์ได้ เช่น ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยมต่างๆ อันเป็นวิถีที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติอยู่ในสังคมเหล่านี้มีบทบาทต่อการแสดงออกที่เป็นปฏิปักษ์ที่ตอบสนองให้เกิดการสร้างสรรคอื่นๆ การเรียนรู้ ความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจแม้แต่การเสริมสร้างในการเลือกสมาชิกในสังคม นอกจากนี้เรายังพบว่า ศาสนามีบทบาทต่อด้านพฤติกรรมที่ขัดต่อสังคม และสามารถบันดาลใจให้มนุษย์เปลี่ยนพฤติกรรมด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและสิ่งแวดล้อม (วาริญา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, 2545 : 1-2) เป็นต้น

ประเทศไทย นั้นมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน โดยเป็นสถาบันหลัก และเอกลักษณ์ของชนชาติไทย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาอันช้านาน ซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นั้นมุ่งส่งเสริมให้มีการคิดอย่างมีเหตุผล และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552 : 2) ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาพฤติกรรมทางด้านร่างกายจิตใจและสังคมจึงมีหลักการที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก สุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้ใดมีสุขภาพสมบูรณ์ สามารถควบคุมร่างกายและจิตใจได้เป็นอย่างดี จิตจะทำหน้าที่ควบคุมและสั่งการทำงานทุกอย่างของร่างกายให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ (รังสรรค์ แสงสุขและคณะ, 2544 : 188) ของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขพระพุทธศาสนามีหลักศีล 5 ที่เรียกว่า เบญจศีล เป็นแนวทางเบื้องต้นเพื่อมีคุณธรรมจึงจะสามารถขัดเกลานิสัยใจคอให้มนุษย์มีความประณีตยิ่งขึ้นมีความประพฤติ และการกระทำที่ติงามรู้จักยับยั้งชั่งใจ จะกระทำ จะพูด จะคิด ก็ต้องไตร่ตรองให้รอบคอบดีเสียก่อน (บุญมี แทนแก้ว, 2547 : 5-6) ถ้าสังคมขาดการควบคุมด้วยศีล ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นด้วยกายบ้าง ทางทรัพย์สินบ้าง มนุษย์จะรู้สึกหวาดหวั่น สะพรึงกลัวไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ถ้าสังคมควบคุมด้วยศีลไม่ประทุษร้ายกัน ด้วยกาย วาจาสังคมของเราจะน่าอยู่มากทีเดียว (วสิน อินทสระ, 2549 : 37-38) ดังนั้น ศีล แปลว่า ปกติ เย็น ระเบียบวินัย เป็นต้น กล่าวคือ ผู้มีศีลต้องมีกายวาจาและใจเย็นสบายไม่เร่าร้อนด้วย ราคะ โทสะ และโมหะ เป็นผู้มีกายสุจริต วจิสุจริต และมโนสุจริตศีล 5 จึงเป็นข้อปฏิบัติที่มีประโยชน์ต่อสังคมจึงจำเป็นต้องเข้าใจในศีล 5 เพื่อเป็นประโยชน์แก่คนรักษาเอง และเพื่อความสงบสุขของสังคมด้วย (พระเทวินทร์ เทวินโท, 2544 : 83)

ในกรณีดังกล่าวถ้าคนไทยน้อมนำหลักการของพระพุทธศาสนาประพฤติ โดยทั่วถึงสมดังเจตนารมณ์แห่งพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงหลักปฏิบัติในระดับบุคคล ตั้งแต่เบื้องต้นไปจนถึงการพัฒนาตนเองเพื่อความดีงามสูงสุด และหลักปฏิบัติต่อชุมชน สังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเกิดเสรีภาพตามหลักมนุษยธรรม ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า “คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุดก็คือ คำสอนและ หลักปฏิบัติในขั้นศีล” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2549 : 431-432) การรักษาศีลพื้นฐานหรือศีล 5 ซึ่งเป็นข้อกำหนดอย่างต่ำ หรือหลักความประพฤติอย่างน้อยที่สุดในระดับศีลย่อมก่อให้เกิดความปกติเรียบร้อยดีงาม แก่ผู้ประพฤติ กระทั่งภาพรวมของสังคมย่อมเกิดความสงบเรียบร้อย ดังในสรภังคชาดกกล่าวถึงศีลไว้ดังนี้ “บุคคลใดในโลกนี้ สำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ทำบาปกรรมอะไร ไม่พูดเหลวไหล เพราะเหตุแห่งตน บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่า ผู้มีศีล” (ขุ.ชา.ทุก. (ไทย) 27/76/607) และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แสดงเกี่ยวกับศีลไว้ ดังนี้ “ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้นของบุคคลผู้งดเว้นจาก ปาณาติบาตเป็นต้นอยู่ก็ดีของบุคคลผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่ก็ดี ชื่อว่าศีล” (พระพุทธ

โฆสเถระ, 2548 : 9) เพราะเจตนาธรรมแห่งศีล 5 ย่อมเป็นหลักพื้นฐานในการควบคุมกาย วาจา อันจะส่งผลดีต่อตนเอง และสังคมแต่จากเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน ส่งผลให้คุณธรรมประจำตัวปัจเจกบุคคลลดลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น ปล่อยตนเองให้หลงไปตามกิเลสตัณหา ความอยากต่าง ๆ จนขาดความยับยั้งชั่งใจ ยึดมั่นในศักดิ์ศรีอย่างงมงายไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม ไม่นำปัญญามาพิจารณาเหตุผล ขาดความยำเกรงต่อกฎหมายบ้านเมือง สร้างเวรภัยต่อกันไม่สิ้นสุด ขาดความละเอียดเกรงกลัวต่อบาปต่อความชั่วทั้งหลาย ขาดขันติความอดทนต่อการกระทบกระทั่ง ขาดเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ เมื่อคุณธรรมที่จะส่งเสริมความดีงามแห่งปัจเจกบุคคลลดลง ย่อมทำให้เกิดการกระทำล่วงละเมิดศีล 5 มากขึ้น ด้วยไม่สามารถควบคุมกาย วาจาให้อยู่ภายในกรอบของศีล 5 ได้

ในขณะที่เดียวกันปัจจุบันบุคคลยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการรักษาศีล 5 ทำให้ไม่สามารถประพฤติน้อยู่ภายในกรอบของศีล 5 ได้ ซึ่งการรักษาศีล 5 ไม่ได้หมายถึง เฉพาะการสมทานศีลจากพระสงฆ์แล้วนำมาปฏิบัติเท่านั้น การรักษาศีลอาจเริ่มจากตนเองก็ได้ เพียงแต่ผู้รักษาศีลต้องมีความตั้งใจจดเว้นจากการกระทำอันมิชอบ และในขณะเดียวกันการรับศีลจากพระสงฆ์ ผู้รับศีลจะมีศีลได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติประคับประคองมิให้ล่วงละเมิดศีล รักษาศีลมิให้ขาด หรือต่างพร้อย ด้วยการประคับประคองกาย วาจา ใจ ให้อยู่ในกรอบของศีล รู้จักยับยั้งชั่งใจ บังคับ ควบคุม และฝึกอบรมจิตใจตนเองให้แสดงออกต่อสิ่งที่มากระทบ อย่างเหมาะสม ทั้งสิ่งที่น่าพึงพอใจ และไม่น่าพึงพอใจ เพื่อให้ผู้รักษาศีล 5 สามารถประพฤติน้อยู่ภายในกรอบของศีล 5 จนกระทั่งสามารถรักษาศีล 5 ได้มั่นคง จึงควรนำหลักธรรมอื่น มาสนับสนุนเพื่อให้การรักษาศีล 5 เกิดความสมบูรณ์

จากที่กล่าวมาชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ เป็นชุมชนหนึ่งในชนบท ซึ่งเป็นสังคมที่มีศรัทธานับถือในพระพุทธศาสนา ยึดถือในหลักธรรมและได้น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ แต่ก็เป็นธรรมดาของสังคมที่จะมีคนดีและคนไม่ดีอยู่ร่วมกัน มีพฤติกรรมที่แตกต่างกันไป ตามแต่ละบุคคลสำคัญๆ ในเรื่องพฤติกรรม และปัญหาของสังคมมีทั้งด้านที่ดีมีการพัฒนา และด้านที่ยังขาดการพัฒนาจึงทำให้มีปัญหาสังคม ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงการพัฒนาพฤติกรรมและคนในสังคม จึงเห็นว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะใช้การประยุกต์หลักศีล 5 ตามแนวพุทธศาสนาพัฒนาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในชุมชนบ้าน

ใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ เพื่อเป็นประโยชน์ในทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดหลักศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และพฤติกรรมของมนุษย์
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดหลักศีล 5 ของชาวพุทธบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ
3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของชาวพุทธบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดหลักศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท สภาพปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดหลักศีล 5 และแนวทางการประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของชุมชน บ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

2. ด้านเอกสาร

1. ชั้นปฐมภูมิ ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา จากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. ชั้นทุติยภูมิ ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากตำรา เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับหลักศีล 5 และการพัฒนาพฤติกรรม

3. พื้นที่ศึกษา

ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล ที่เป็นพระสงฆ์ระดับสังฆาธิการ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ในชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ จำนวน 30 รูป/คน ได้แก่

1. พระสงฆ์ระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล จำนวน 3 รูป
2. นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน
3. ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน
4. ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 2 คน

5. ประชาชนชาวพุทธ

จำนวน 20 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) และการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล ต่าง ๆ ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (First Sources) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

2. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่บรรณานุกรม ฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเสส อัตโนมัตี ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารจากหนังสือต่าง ๆ รวมไปถึงเว็บไซต์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

3. จัดกระทำข้อมูล ที่ศึกษาและรวบรวมจากการประชากร กลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) จากการสัมภาษณ์บุคคล ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล ที่เป็นพระสงฆ์ระดับสังฆาธิการ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ในชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล ที่เป็นพระสงฆ์ระดับสังฆาธิการ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ในชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ จำนวน 30 รูป/คน ได้แก่

1. พระสงฆ์ระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล

จำนวน 3 รูป

2. นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน

3. ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน

4. ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 2 คน

5. ชาวบ้านบ้านใหม่พัฒนา จำนวน 20 คน

4. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. แนวคิดหลักศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และพฤติกรรมของมนุษย์

จากการศึกษาความรู้เกี่ยวกับศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปได้ว่า “ศีล” (Morality) หมายถึง เป็นความประพฤติชอบทางกาย และวาจาหรือ เรียกว่า ความเป็นปรกติ คือ ความมีระเบียบวินัยทางกาย และวาจา โดยอาศัยเจตนางดเว้น จึงละบาปคือ อกุศลได้ คือ กายทุจริต วจีทุจริต “ศีล” จึงเป็นธรรมเบื้องต้นที่จะให้เกิดกุศลธรรมทั้งปวงเป็นประธานให้กุศลธรรมอื่นๆ เกิดขึ้นตามมา กล่าวคือ ความมีเมตตากรุณา หิริ โอตตปปะและความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น เพราะศีลจัดว่าเป็นฐานให้ถึงซึ่งโลกุตระธรรม คือ นิพพานสมบัติ ก็ต้องอาศัยศีลเป็นพื้นฐาน ดังนั้นศีลจึงเป็นเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติให้สุจริตทางกายวาจา และใจเป็นที่สุด

หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับความประพฤติที่ดีงาม และการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต ได้แก่ ศีล 5 โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งเน้นที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ศีล 5 ประการนี้ เรียกว่า หลักมนุษยธรรมแปลว่า ธรรมสำหรับมนุษย์ ธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ คือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จ การไม่ดื่มสุราเมรัย เพื่อความประพฤติให้ถึงความเป็นปรกติ ทางกาย วาจา คือ มีความสำรวมระวัง อาศัยเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากความชั่ว หรือทุจริตทางกายกรรม วจีกรรม ศีล 5 ทั้งหมดนี้เป็นลักษณะที่ตั้งแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ให้พ้นจากทุจริต เพื่อให้มีสติปัญญารอบคอบสามารถควบคุมจิตใจของตนเองไม่ตกในทางที่ชั่วร้าย ทำให้เกิดคุณงามความดี มีเมตตา กรุณา ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริตธรรม มีความจริงใจต่อกันและกัน มีความสามัคคี และมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตรักในเพื่อนมนุษย์ และสรรพสัตว์ที่เกิดมาร่วมโลก ไม่สร้างความสะดวกร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

พฤติกรรม หมายถึง อาการกระทำต่างๆ หรือกิจการที่แสดงออกมาทางร่างกาย วาจาและใจ โดยอาศัยระบบ ระบบประสาท กล้ามเนื้อ ระบบต่อม และความรู้สึกรู้จักคิด สิ่งเร้าต่างๆ มากระตุ้นทำให้จิตเกิดสภาวะทางอารมณ์ โดยอาศัยจิตใจเป็นตัวรับรู้อารมณ์ และแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาทางพฤติกรรมภายใต้พื้นฐานทางจิตทั้ง 6 ประการ ของแต่ละบุคคลว่ามีพื้นเพ นิสัยอย่างไร และแสดงออกมาทางกาย วาจา และใจ เป็นพฤติกรรมต่างๆ และมีความแตกต่างกันออกไปในทุกๆ ด้าน ที่มีทั้งด้านที่ดี และไม่ดี คือ การแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นสุจริต และเป็นทุจริต เป็นกุศล และอกุศลในที่สุด ดังนั้นลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์

จึงมี 3 ประการ คือ พฤติกรรมทางกาย คือ พฤติกรรมที่แสดงออกทางการกระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม พฤติกรรมทางวาจา คือ พฤติกรรมที่แสดงออกทางการพูด เรียกว่าวจีกรรม และพฤติกรรมทางความคิด คือ พฤติกรรมทางใจ เรียกว่า มโนกรรม และแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมา คือ

(1) พฤติกรรมที่ดี จึงหมายถึง การกระทำออกมาทางกายวาจา และใจ คือ การปฏิบัติดำเนินชีวิตตามหลักของเบญจศีล 5 ประการ คือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤตินอกใจ การไม่พูดเท็จ และการไม่ดื่มสุราเมรัย และเป็นผู้มีความสังวร ระวังสำรวมจิตใจของตนเองเป็นสำคัญ เป็นผู้ที่ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีหิริโอตตปปะ และแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างเหมาะสม รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง และสังคม สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข

(2) พฤติกรรมที่ไม่ดี จึงหมายถึง การแสดงออกมาทางด้านที่ไม่ดี ทางกาย วาจา และใจที่เป็นอกุศล ไม่ดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล คือ มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ดื่มสุราเมรัย และไม่ดำเนินชีวิตตามหลักเบญจธรรม ไม่เป็นผู้ความสังวร ระวังสำรวมจิตใจของตนเอง คือ เป็นผู้ที่ขาดความเมตตา กรุณา ขาดความซื่อสัตย์สุจริตธรรม และหิริ โอตตปปะ ขาดความยับยั้งชั่งใจ ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลในการกระทำสิ่งต่างๆ จนเป็นเหตุให้ตนเอง และสังคมได้รับความเสียหาย และเดือดร้อนในที่สุด

2. สภาพปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดหลักศีล 5 ของชาวพุทธบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

จากการศึกษาปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดหลักศีล 5 ของชาวชุมชนบ้านใหม่พัฒนาตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ พบว่า

ปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดศีลข้อที่ 1 พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการละเมิดศีลข้อนี้ เป็นปัญหาจากการทำร้ายร่างกาย และการทะเลาะวิวาท ส่วนการฆ่าสัตว์นั้นเป็นไปเพื่อทำอาหาร และมีบางส่วนเป็นการทำทารุณกรรมสัตว์ เช่นเช่น ตีไก่ กัดปลา กัดจิ้งหรีด เป็นต้น

ปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดศีลข้อที่ 2 พบว่า สาเหตุของการลักทรัพย์ มีปัจจัยอื่นในสภาพแวดล้อมอื่นๆ ก่อให้เกิดการกระตุ้นให้มีการแสวงหาทรัพย์ในทางทุจริต เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาค่านิยมที่ผิดๆ เป็นต้น

ปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดศีลข้อที่ 3 พบว่ามีสาเหตุของปัญหาคลายคลึงกัน เจื่อนไซท์ที่ทำให้เด็กหญิงหันมาละเมิดหรือทำผิดในเรื่องเพศนั้นเพราะความพึงพอใจในด้านวัตถุนิยมการแต่งตัวเทียวเตร่ ไม่ว่าจะ เป็น เพื่อนเที่ยว เพื่อนชาย

ที่เธอชื่นชอบ หรือแม้แต่คนในครอบครัวของเธอเองและสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการการประพุดติผิดทางเพศ ก็คือ พวกเธอจะมีความตื่นตัวทางเพศเร็วเกินไป มีพฤติกรรมสำส่อนทางเพศ โดยถือว่าเรื่องทางเพศเป็นเรื่องธรรมดา มีการเกิดติดโรคทางเพศสัมพันธ์ และทำแท้ง เสพยาเสพติด และมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม

ปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดศีลข้อที่ 4 นี้ ส่วนมากจะเป็นการกล่าวคำเท็จเล็กๆ น้อยๆ ทั้งนี้เพื่อความสบายใจของครอบครัว ไม่มีปัจเจกบุคคลใดที่มีการพูดโกหกเป็นอาชีพ แต่ก็มีบ้างเพื่อผลประโยชน์เป็นครั้งคราวและเป็นบางฤดูกาล การแสดงออกทางกิริยาอาการที่แสดงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดเช่นสร้างหลักฐานเท็จปลอม แผลงเอกสารหรือหลักฐาน

ปัญหาและพฤติกรรมการละเมิดศีลข้อที่ 5 พบว่า นอกจากปัญหาการติดสุราแล้ว ยังปัญหาเสพยาติดนับเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลเสียหายชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาเสพยาติดในเยาวชน เพราะเยาวชนเป็นกลุ่มเสี่ยงที่มีโอกาสหลงเข้าสู่วงจรของปัญหาเสพยาติดได้ง่าย และยังเป็นอนาคตของชาติอีกด้วย เป็นบ่อเกิดของปัญหาต่าง ๆ นับตั้งแต่ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตัวผู้เสพเองที่จะได้รับความทุกข์ยากลำบากทั้งทางกายและทางใจ นอกจากนี้ ถ้าผู้เสพหาเงินมาซื้อยาเสพติดไม่ได้ก็อาจจะก่ออาชญากรรมได้ หรือเมื่อผู้เสพเสพยาเสพติดจนขาดสติสัมปชัญญะอาจก่ออาชญากรรมได้เช่นเดียวกัน ซึ่งย่อมจะนำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัวที่จะต้องสูญเสียทั้งเงินทอง

3. การประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของชาวพุทธบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

รูปแบบและแนวทางการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในอำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคายสามารถสรุปออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ 1) รูปแบบในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในอำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย 2) แนวทางในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในอำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย ทั้งการเผยแพร่ในวัดและนอกวัด พระสงฆ์ในอำเภอโพธิ์พิสัยใช้วิธีการเผยแพร่โดยมีประเพณีเป็นสื่อกลาง กล่าวคือ มีประชาชนจากที่ต่างๆ ทั้งใกล้และไกลที่ศรัทธาในการแสดงธรรมของท่าน ได้เข้ามาทำบุญในวันอัมมัสสวนะ (วันพระ) วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยใช้เวลาในส่วหนึ่งแสดงธรรมแก่ญาติโยม เพื่อเผยแพร่ธรรมแก่ญาติโยมที่พากันมาฟังธรรม โดยท่านนำเสนอทั้งในส่วนของ พุทธศาสนสุภาษิต และผญาอีสาน นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ และนำเสนอในแบบของข้อคิดสะกิดใจ เปรียบเทียบอุปมาอุปไมย โดยที่ผู้ได้รับสารอ่านแล้ว ไม่ต้องตีความให้ยุ่งยาก อ่านแล้วเข้าใจความหมายได้ทันทั่วทั้งที่ การนำเสนอในประเด็นที่ง่าย ไม่ซับซ้อน สามารถทำความเข้าใจ

เข้าใจได้ทั้งผู้ใหญ่ และเด็ก ๆ ในส่วนของรูปแบบและแนวทางในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในอำเภอโพธิ์ชัย นั้น ท่านมีรูปแบบและแนวทางในการเผยแพร่ที่กว้างขวาง เจาะทุกระดับ ทุกกลุ่มชน โดยรูปแบบในการเผยแพร่ธรรมะพระสงฆ์ในอำเภอโพธิ์ชัยนั้น โดยที่จะเน้นการเผยแพร่ธรรมะใน 2 รูปแบบ คือ 1) เชิงรุก และ 2) เชิงรับ

โดยในส่วนของเชิงรุกนั้น พระสงฆ์ในอำเภอโพธิ์ชัยใช้วิธีการเผยแพร่ธรรมะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้อย่างเป็นระบบ ส่วนในรูปแบบเชิงรับนั้น ท่านใช้แนวทางในการเผยแพร่ธรรมะที่ได้เผยแพร่ไปแล้ว มีผลย้อนกลับมาได้ผลดีมีกระแสตอบรับจากพุทธศาสนิกชนที่รับสารนั้นแล้วได้ประโยชน์จากสาร และสามารถนำสารที่ได้รับไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด แนวทางการใช้เทคโนโลยีเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในอำเภอโพธิ์ชัย มีการใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณภาพตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยสามารถนำหลักพระพุทธศาสนามาเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ทางศาสตร์วิชาการ โดยใช้หลักธรรม สติสัมปชัญญะ นำมาประยุกต์การเข้ากับเทคโนโลยีอย่างมีคุณภาพ การใช้เทคโนโลยีตามหลักสติสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะในการเผยแพร่ธรรมะควรมีสติในการใช้เพื่อให้พอดี

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบหลักศีล 5 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และพฤติกรรมของมนุษย์
2. ได้เข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 ของชาวพุทธในชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ
3. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้จากการประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ตำบลศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เรียม ศรีทอง. (2542). **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เวิร์ดเวฟเอ็ดดูเคชั่นจำกัด.
- สุพัตรา สุภาพ. (2549). **ปัญหาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 20**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.

- จำลอง ดิษยวณิช. (2544). **จิตวิทยาของความดับทุกข์**. เชียงใหม่ : พิมพ์ที่บริษัท
กลางเวียงการพิมพ์ จำกัด.
- วาริญา ภาวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2545). **จิตวิทยาพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 3,
สำนักพิมพ์ ชีวภาวิวัฒน์.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). **พระไตรปิฎกศึกษา**,
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รายวัน.
- รังสรรค์ แสงสุขและคณะ. (2544). **ความรู้คู่คุณธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุญมี แทนแก้ว. (2547). **พระพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ.
เอ.พรีนติ้ง เฮ้า.
- วสิน อินทสระ. (2549). **พุทธจริยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม.
- พระเทวินทร์ เทวินโท. (2544). **พุทธจริยศาสตร์จริยศาสตร์ และจริยธรรม**. ผู้พิมพ์
คุณนงลักษณ์ ครุฑแก้ว.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**
, พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2548). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ-
อาสภมหาเถร). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ธนาเพชร.

การพัฒนาารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้เหมาะสมกับ
บริบทของโรงเรียนเทศบาล 3
Development of School – Based Management Models Appropriate
for Tessaban 3 School

เพ็ญแข แสงงาม¹

Penkae Sang-ngam¹

โรงเรียนเทศบาล 3¹

Tessaban 3 School¹

Corresponding Author, Email: yaijung555@gmail.com¹

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 โดยได้ดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน คือ การสร้างรูปแบบ การบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดำเนินการโดยศึกษาเอกสารงานวิจัย ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดำเนินการโดยผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียนเทศบาล 3 กลุ่มตัวอย่างในขั้นตอนนี้ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 15 คน ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครูผู้สอน จำนวน 14 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์การพยากรณ์

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ซึ่งผ่านเกณฑ์การตรวจสอบความเหมาะสมโดยผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียน ปรากฏว่า ด้านการบริหารวิชาการ ประกอบด้วยภารกิจ จำนวน 26 ข้อ โดยข้อที่มีความสำคัญ 3 อันดับแรก ได้แก่ การจัดครูเข้าสอนตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ การอนุมัติการเลื่อนชั้นของนักเรียน และการประกันคุณภาพการศึกษา ด้านการบริหารบุคคล ประกอบด้วยภารกิจ จำนวน 14 ข้อ โดยข้อที่มีความสำคัญ 3 อันดับแรก ได้แก่ การสรรหาบุคลากร การประเมินการปฏิบัติงานของบุคลากร และการอนุมัติรับบุคลากรจากโรงเรียนอื่น ด้านการบริหารงบประมาณ ประกอบด้วยภารกิจ จำนวน 10 ข้อ โดยข้อที่มีความสำคัญ 3 อันดับแรก ได้แก่ การอนุมัติจัดตั้งงบประมาณของโรงเรียน การอนุมัติงบประมาณของโรงเรียน และการแสวงหางบประมาณของโรงเรียน ด้านการ

บริหารทั่วไป ประกอบด้วยภารกิจ จำนวน 26 ข้อ โดยข้อที่มีความสำคัญ 3 อันดับแรก ได้แก่ การกระจายอำนาจในโรงเรียน การพัฒนาระบบฐานข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการบริหารและการเรียนการสอน และการจัดบริการด้านต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน

คำสำคัญ : การบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน, การพัฒนารูปแบบ, บริบท

Abstract

The purpose of this research was to develop school – based models suitable for Tessa ban 3 school contexts. The study was divided in two steps. For the first step, create school – based management models study of a research document. The second step was development of the school administration models. The samples used in the survey study consisted of 15 school committees, 1 school administrators and 14 teachers. The statistical devices used for this study were percentage, median, standard deviation and coefficient.

The findings revealed as follows. The models for school-based management, suitable for Tessa ban 3 school contexts: In the aspects of academic affair administration, there were twenty – six items, of which the three important ones were teacher group subject organize, approval of the students' examination passing level, and education quality insurance. In human management, which consisted of fourteen items, the first three important items were look for personnel, personnel' performance evaluation and approval personnel other school. In the aspect of budget management, which consisted of ten items, the first three important items were approval a budget of school setting, approval a budget, and look for a budget. In the aspect of general management, which consisted of twenty – six items, the first three important items were decentralize power in school, development data base and technology in teaching – learning activities administration, and management community.

Keywords: school-based management, development, appropriate

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือ หรือกระบวนการสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถรวมทั้งพฤติกรรม เจตคติ ค่านิยม และคุณธรรมบุคคลอย่าง ต่อเนื่องตลอดชีวิต คุณสมบัติของบุคคลดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา ประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคม โลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสื่อสาร หรือเทคโนโลยีอื่นๆ และมีการแข่งขันอย่างรุนแรงทางด้านเศรษฐกิจทำให้คุณภาพ ของประชากรยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของรุ่ง แก้วแดง (2540 : 4) ที่กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาต่อการพัฒนาประเทศสรุปได้ว่า “ การศึกษาเป็นรากฐานและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองของประเทศ การที่จะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ประชากร และประเทศให้บรรลุเป้าหมายได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนาระบบการจัดการ การศึกษาให้มีคุณภาพ มาตรฐาน และมีประสิทธิภาพที่ดีพอที่จะพัฒนาประชากร และประเทศชาติให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในกระแสโลกาภิวัตน์ ”

รูปแบบในการบริหารการศึกษาของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เป็นไปตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 และ พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534 รวมทั้งพระราชกฤษฎีกา ที่เกี่ยวข้อง มีลักษณะเป็นการบริหารราชการส่วนกลาง โดยมีหน่วยงานองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค ซึ่งมีลักษณะเป็นการสร้างสายงานบังคับ บัญชาจากระดับบนสู่ระดับล่าง เรียกว่า สายการบังคับบัญชาแนวดิ่ง และในปัจจุบัน ได้มีการมอบอำนาจ และแบ่งอำนาจในบางเรื่องให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น ผู้บริหาร และตัดสินใจ ก็ยังไม่สอดคล้องกับความจำเป็น และความเร่งด่วนในการ แก้ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างเหมาะสม กอปรทั้งในภาวะที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรับผิดชอบผู้มารับบริการจำนวนมาก และมีแนวโน้ม ที่จะเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ในขณะที่ระบบและโครงสร้างในการบริหาร และการ ตัดสินใจในบางเรื่องยังไม่เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม

จากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกภาคส่วนอย่าง รวดเร็วส่งผลกระทบต่อสังคมไทย อย่างมาก กอปรทั้งรูปแบบและโครงสร้างของ การบริหารการศึกษายังไม่มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้สอดคล้องกับ การ เปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพการศึกษาจึงได้ตรา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และได้ แก้ไขเพิ่มเติมมาเป็นลำดับ เป็นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.

2545 สารระแห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้นับเป็นการรื้อปรับระบบและปฏิบัติการบริหารการศึกษา ซึ่งบทบัญญัติที่ว่าด้วยการบริหารการศึกษามีบทบัญญัติให้บริหารงานโดยการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาก่อเป็นรูปธรรม (สำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษาขององค์กรมหาชน. 2547 : 6 – 27) กล่าวคือ มาตรา 8 (2) บัญญัติให้การจัดการศึกษาต้องยึดหลักการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มาตรา 9 การจัดระบบโครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลัก 6 ประการ คือ มาตรา 9 (1) ให้มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติมาตรา 9 (2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาตรา 9 (3) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และการจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ และประเภทการศึกษา มาตรา 9 (4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มาตรา 9 (5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา และมาตรา 9 (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถานสังคมอื่นๆ มาตรา 27 วรรคสอง กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ และมาตรา 39 บัญญัติให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

จากการสังเคราะห์นัยแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ดังกล่าวแล้วพระราชบัญญัติฉบับนี้มีเจตนารมณ์ “ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป ไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง ” นับเป็นการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารการศึกษาโดยกำหนดให้หน่วยงานส่วนกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบาย มาตรฐานกลาง หลักสูตรแกนกลาง ส่วนระดับพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกำกับติดตาม นิเทศ ประเมินผล และการประสานงานการปฏิบัติระหว่างส่วนกลาง และหน่วยงานในพื้นที่ โดยบทบาทอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาโดยตรงนั้นเป็นบทบาทของสถานศึกษาที่ใช้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งรูปแบบการ

บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (สมุทร ชำนาญ. 2546 : 5 - 6) กล่าวว่า ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทฤษฎีการบริหารที่มุ่งแสวงหาความร่วมมือจากชุมชน ท้องถิ่น โดยเป็นการบริหารที่ใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการบริหารด้วยระบบมีส่วนร่วมแบบหุ้นส่วน (partner) หรือมีส่วนเกี่ยวข้องจากทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสีย (stakeholders) ในรูปแบบของคณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง และชุมชนร่วมกันบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องตอบสนอง และเป็นไปตามความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ให้มากที่สุดจากรูปแบบดังกล่าวจึงมีหลักการสำคัญของการบริหาร 4 ประการ กล่าวคือ ประการแรก การกระจายอำนาจการบริหารจัดการสู่หน่วยปฏิบัติโดยตรง ซึ่งหมายถึงโรงเรียนหรือสถานศึกษา ประการที่สอง การบริหารโดยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และเป็นเป็นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้ประชาชน และชุมชน ประการที่สาม คือการบริหารตนเอง และประการสุดท้าย การบริหาร การจัดการที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และชุมชนมากที่สุด

การนำรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานมาใช้ในการจัดการศึกษานั้นนักการศึกษาที่มีความเห็น ที่สอดคล้องกันว่าจะจะเป็นสิ่งที่จะช่วยจัดจุดอ่อนของการบริหารที่รวมศูนย์อำนาจไว้ส่วนกลางลงได้ และสนองตอบ ต่อปัญหาความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องนำไปใช้ในการจัดการบริหาร และจัดการศึกษาให้เหมาะสม นับเป็นนวัตกรรมทางการบริหารการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพสังคมยุคปัจจุบัน โรงเรียนเทศบาล 3 ซึ่งเป็นสถานศึกษาสังกัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เห็นว่า การบริหารการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานควรมีลักษณะอย่างไร บทบาทอำนาจหน้าที่ของสถานศึกษามีขอบข่ายอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา และสอดคล้องกับความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงควรให้บุคลากรทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นพร้อมกันนำเสนอรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไปให้คณะกรรมการสถานศึกษา และคณะครูได้ตรวจสอบความคิดเห็นถึงความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติเพื่อจะช่วยให้ได้รูปแบบที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งสถานศึกษาจะได้ใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดกรอบบริหารได้อย่างสมบูรณ์ และสนองความต้องการของชุมชนในที่สุด

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของโรงเรียนเทศบาล 3 สังกัดเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในการบริหารงานโรงเรียน 4 ด้าน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารบุคคล การบริหารงานงบประมาณ และการบริหารทั่วไป

2. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนเทศบาล 3 จำนวน 1 คน

2.2 ครูผู้สอนในโรงเรียนเทศบาล 3 จำนวน 14 คน

2.3 คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนเทศบาล 3 จำนวน

15 คน

3. กลุ่มตัวอย่าง ผู้ศึกษาวิจัยเจาะจงใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่าง

4. ตัวแปรที่ศึกษา ตัวแปรที่จะศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ตัวแปร 4 กลุ่ม คือ

4.1 การบริหารวิชาการ ประกอบด้วย

4.1.1 การใช้หลักสูตรแกนกลาง

4.1.2 การใช้หลักสูตรท้องถิ่น

4.1.3 การจัดการเรียนการสอน

4.1.4 การพัฒนาสื่อการสอน

4.1.5 การวัดผลประเมินผล

4.1.6 การแก้ไขปัญหาการเรียนการสอน

4.1.7 การเลื่อนชั้น

4.2 การบริหารบุคคล ประกอบด้วย

4.2.1 การสรรหา

4.2.2 การบรรจุแต่งตั้ง

4.2.3 การประเมินผลการปฏิบัติงาน

4.2.4 การพัฒนาบุคลากร

4.2.5 การพิจารณาบำเหน็จความชอบ

4.2.6 การดำเนินการทางวินัย

4.3 การบริหารงบประมาณ ประกอบด้วย

4.3.1 การแสวงหางบประมาณของโรงเรียน

- 4.3.2 การจัดตั้งงบประมาณโรงเรียน
- 4.3.3 การจ่ายเงินประเภทต่างๆ ของโรงเรียน
- 4.3.4 การรายงานผลการดำเนินงานของโรงเรียน
- 4.4 การบริหารทั่วไป ประกอบด้วย
  - 4.4.1 การกำหนดนโยบายของโรงเรียน
  - 4.4.2 การจัดทำแผนการพัฒนาโรงเรียน
  - 4.4.3 การจัดบริการต่างๆ แก่นักเรียนและชุมชน
  - 4.4.4 การกำหนดระเบียบและแนวปฏิบัติในโรงเรียน
  - 4.4.5 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และหน่วยงานอื่น
  - 4.4.6 การสร้างเครือข่ายในการจัดการศึกษา
  - 4.4.7 การปฏิบัติงานธุรการในโรงเรียน

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ กำหนดให้รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 เป็นรูปแบบที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย และได้ผ่านการตรวจสอบ ความเหมาะสมจากผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนเทศบาล 3 เท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้รูปแบบการปฏิบัติงานที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3
2. ทำให้สามารถกำหนดบทบาท อำนาจหน้าที่ของโรงเรียนเทศบาล 3
3. สามารถนำผลจากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการบริหารโรงเรียนในบริบทที่คล้ายคลึงกันอย่าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ในด้านการกำหนดโครงสร้างองค์การบริหารวิชาการ การบริหารบุคคล การบริหารงบประมาณ และการบริหารทั่วไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และแนวคิด เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษายึด หลักการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

2. การบริหารองค์การที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษา ให้มีการบริหารในรูปองค์คณะบุคคล

3. สถานศึกษามีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดบริหารทาง การศึกษา และบริการอื่นๆ ของสถานศึกษาอย่างมีอิสระทั้งการกำหนดนโยบาย เป้าหมายของสถานศึกษา การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหาร บุคคล และการบริหารทั่วไปในสถานศึกษาเพื่อการเป็นโรงเรียนของชุมชน

4. คณะกรรมการสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนครู ผู้แทน ผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่ากรรมการประเภทอื่นรวมกัน โดยมีผู้บริหาร สถานศึกษาเป็นกรรมการ และเลขานุการ โดยมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

4.1 ให้ความเห็นชอบนโยบายและแผนการจัดการศึกษา และการ จัดหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษา

4.2 เสนอแนะการบริหาร และจัดการแก่ผู้บริหารสถานศึกษาใน ด้านวิชาการ ด้านบุคคล ด้านงบประมาณ และด้านการบริหารทั่วไป

4.3 ส่งเสริม สนับสนุน และกำกับติดตามการดำเนินงานของ สถานศึกษาในด้านการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน การระดมทรัพยากร การใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสืบสานศิลปะ จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม ของท้องถิ่น

5. รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นกระบวนการ ตัดสินใจโดยใช้ฉันทามติของคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทน ผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทน ศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารสถานศึกษา เป็นกรรมการ และเลขานุการ คณะกรรมการสถานศึกษามีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

5.1 การบริหารวิชาการ ได้แก่ การอนุมัติหลักสูตร การพัฒนาการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อ และเทคโนโลยี การแก้ไขปัญหาการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล การตัดสินเลื่อนชั้น และการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

5.2 การบริหารบุคคล ได้แก่ การสรรหา การแต่งตั้ง การพัฒนา การประเมินผล การปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน การให้บำเหน็จความชอบ การลงโทษทางวินัย

5.3 การบริหารงบประมาณ ได้แก่ การประมาณการรายรับ และรายจ่ายของสถานศึกษา การตรวจสอบ การใช้จ่าย และรายงานผลการดำเนินงานของสถานศึกษา

5.4 การบริหารทั่วไป ได้แก่ การกำหนดนโยบาย การจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษา การจัดบริการต่างๆ แก่นักเรียนและชุมชน การกำหนดระเบียบและแนวปฏิบัติของสถานศึกษา การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่น การแสวงหาความร่วมมือในการจัดการศึกษา และการปฏิบัติงานธุรการของสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการสร้างรูปแบบจำลองการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

1. การศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

2. คัดเลือกรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสมุทร ชำนาญ (2546) เป็นรูปแบบจำลองในการศึกษาวิจัย โดยมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ การบริหารวิชาการ การบริหารบุคคล การบริหารงบประมาณ และการบริหารทั่วไป

ขั้นตอนการพัฒนาแบบจำลองการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

1. เลือกกลุ่มตัวอย่าง

2. ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามขั้นตอนที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นชนิดเลือกตอบเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยและมีแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

3. วิเคราะห์ ความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานและความคิดเห็นอิสระ

3. พัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน จากการแปลผลคะแนนที่ได้จากการสอบถาม และความคิดเห็นอิสระ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 โดยมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ ด้าน การบริหารวิชาการ ด้านการบริหารบุคคล ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารทั่วไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

1. ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนเทศบาล 3	จำนวน 1 คน
2. ครูผู้สอนในโรงเรียนเทศบาล 3	จำนวน 2 คน
3. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานฯ 3	จำนวน 3 คน

กลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเจาะจงในประชากรเป็นกลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 3 ฉบับ ดังนี้

1. ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม 2. แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 3. แบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่ได้พัฒนาขึ้น

1. ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ และตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบัน

2. แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานการศึกษาวินิจฉัยนี้ นำแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของ สมุทรา ชำนาญ (2546) ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบมีจำนวนข้อคำถาม 56 ข้อ

การหาคุณภาพของเครื่องมือ

การหาคุณภาพของเครื่องมือ ได้ดำเนินการหาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่ได้พัฒนาขึ้นให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 โดยนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน ครูผู้สอนจำนวน 14 คน และคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 15 คน รวมจำนวน 30 คน ของโรงเรียนเทศบาล 1 “บุรีราษฎร์ดรุณวิทยา” สังกัดเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ นำผลที่ได้มาวิเคราะห์ความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.93 โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ติดต่อขอความร่วมมือจากผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนเทศบาล 1 “บุรีราษฎร์ดรุณวิทยา” ซึ่งเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่ได้พัฒนาขึ้นให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ในขั้นตอนการทดลองใช้เครื่องมือ
2. ติดต่อประสานงานขอความร่วมมือจากผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนเทศบาล 3 ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง
3. จัดเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลให้พร้อมและเพียงพอกับจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง
4. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ในการตอบ
5. ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 30 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ทำการตรวจให้คะแนน เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยหาค่าสถิติต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ทราบลักษณะกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าร้อยละ ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

2. วิเคราะห์ความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบจำลองการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

3. วิเคราะห์ความเหมาะสมของการพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารบุคคล ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารทั่วไป ค่าสถิติสำคัญในการตรวจสอบความเหมาะสมการพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ประกอบด้วย

3.1 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นการตรวจสอบความเหมาะสมของการพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3

3.2 สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของรูปแบบจำลองการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน กับการพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson product moment correlation coefficient)

3.3 สหสัมพันธ์พหุคูณและสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (Multiple Correlations and Coefficients of Determination) เป็นค่าสหสัมพันธ์พหุคูณและสัมประสิทธิ์การพยากรณ์องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ควรมีค่าสูงสุดไม่เกิน 1.00

สรุปผล

1. รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ด้าน การบริหารวิชาการ มีสาระสำคัญ คือ การอนุมัติให้ใช้หลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อการเรียนและเทคโนโลยี การแก้ไขปัญหาการเรียนการสอน การจัดครูเข้าสอนตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ การอนุมัติให้เลื่อนชั้นเรียนของนักเรียน การกำหนดวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียน การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียน การอนุมัติให้จัดบริการแก่นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ การอนุมัติให้ใช้แบบเรียนในโรงเรียน การอนุมัติให้ใช้แบบฝึกหัดในโรงเรียน การอนุมัติแผนการพัฒนาวิชาการ การอนุมัติให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสอนในโรงเรียน การอนุมัติให้ช่วยเหลือทางวิชาการซึ่งกันและกันระหว่างโรงเรียน การอนุมัติให้สอนพิเศษในโรงเรียน การอนุมัติให้ใช้นวัตกรรมในการเรียนการสอน การอนุมัติการวิจัยในชั้นเรียน การเทียบโอนผลการเรียน การออกใบรับรองผลการเรียน การกำหนดจุดเน้นทางวิชาการของ

โรงเรียน การอนุมัติจัดแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การสร้างสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร และการประกันคุณภาพการศึกษา

2. รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ด้านการบริหารบุคคล มีสาระสำคัญ คือ การสรรหาบุคคล การประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร การพัฒนาบุคลากร การประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา การพิจารณาการจ้างบุคลากร การพิจารณาเลิกจ้างบุคลากร การอนุมัติให้ดำเนินการทางวินัย การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานของบุคลากร การพิจารณาบำเหน็จความชอบของบุคลากร การอนุมัติรับบุคลากรจากโรงเรียนอื่น การอนุมัติให้บุคลากรย้ายไปโรงเรียนอื่น การอนุมัติจ้างบุคลากรภายนอกมาเป็นครูพิเศษ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นครูสอนในโรงเรียน และการใช้ผู้ทรงคุณวุฒิจากชุมชนเป็นครูสอนในโรงเรียน

3. รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ด้านการบริหารงบประมาณ มีสาระสำคัญ คือ การอนุมัติงบประมาณของโรงเรียน การแสวงหางบประมาณของโรงเรียน การอนุมัติจัดตั้งงบประมาณของโรงเรียน การอนุมัติใช้จ่ายเงินงบประมาณการอนุมัติสั่งซื้อและสิ่งจ้างในโรงเรียน การอนุมัติการจ่ายเงินนอกงบประมาณ การอนุมัติการจ่ายเงินนอกงบประมาณ การกำหนดแนวทางการตรวจสอบการใช้เงินงบประมาณ การรายงานผลการดำเนินงาน งบประมาณของโรงเรียน การกำหนดแผนและโครงการของโรงเรียน และการกำหนดค่าใช้จ่ายอื่นๆ ของโรงเรียน

4. รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ด้านการบริหารทั่วไป มีสาระสำคัญ คือ การกำหนดนโยบายของโรงเรียนการจัดทำแผนการพัฒนาโรงเรียน การจัดบริการด้านต่างๆ ให้แก่นักเรียน การจัดบริการด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน การแสวงหาความร่วมมือและความช่วยเหลือในการจัดการศึกษาในโรงเรียน การกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานธุรการ การกำหนดกฎระเบียบต่างๆ ของโรงเรียน การกำหนดมาตรการบำรุงรักษาอาคารสถานที่ การกำหนดวันเปิดและปิดโรงเรียน การกำหนดเวลาเรียนสำหรับนักเรียน การรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน การรักษาสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน การอนุมัติการใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียน การอนุมัติรูปแบบรายการของอาคารเรียน อาคารประกอบของโรงเรียน การอนุมัติการรื้อถอนอาคารเรียนและอาคารประกอบ การจัดตั้งกรรมการเฉพาะกิจต่างๆ ที่โรงเรียนจะดำเนินการเฉพาะเรื่อง การสร้าง

ภาพลักษณ์ที่ดีของโรงเรียน การจัดกิจกรรมเสริมสร้างหลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมสร้างวินัย คุณธรรมและจริยธรรม การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ การป้องกันแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียน การกระจายอำนาจในโรงเรียน การสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วมในการบริหาร การพัฒนาระบบฐานข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการบริหารและการเรียนการสอน และการเรียนรู้ พัฒนาการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

1. การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 พบว่า กลุ่มภารกิจในการบริหารโรงเรียนในแต่ละด้านปรากฏผลดังนี้

1.1 ด้านการบริหารวิชาการ กลุ่มภารกิจของโรงเรียน ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาการเรียน การสอน การแก้ไขปัญหาการเรียนการสอน การอนุมัติการเลื่อนชั้นเรียน การวัดผลประเมินผลการเรียน เป็นต้น ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการวิจัยของ บูโกสกี (BuKosky อ้างถึงในสมุทร ชำนาญ. 2546 : 130) ที่ทำการศึกษากิจการปฏิบัติงานของโรงเรียนประถมศึกษาที่บริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการเพิ่มผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในรัฐแคลิฟอร์เนีย ผลการศึกษา พบว่า ต้องมีองค์ประกอบด้านวิชาการ คือ หลักสูตรที่มีมาตรฐาน การสอนที่มีประสิทธิภาพ การเรียนแบบปฏิสัมพันธ์และมีเทคโนโลยี มีระบบการวัดผลและประเมินผลที่ชัดเจน ผลการศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ภารกิจหลักของโรงเรียน ได้แก่ การให้บริการทางวิชาการที่มีคุณภาพต้องเป็น การให้บริการทางการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สามารถเป็นเครื่องมือสำหรับการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขได้ ตลอดจนให้การศึกษาที่มุ่งสร้างคนให้เป็นคนดี มีความรู้ มีทักษะและสามารถอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นได้ โดยเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและประเทศชาติ ดังนั้นผู้ให้บริการการศึกษาต้องมีความรู้ ความเข้าใจในบริบทของโรงเรียนของตนอย่างถ่องแท้ชัดเจนว่าชุมชนและประเทศชาติ ต้องการสมาชิกที่มีลักษณะอย่างไร ต้องการบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถที่เน้นในเรื่องใด ดังนั้น กลุ่มภารกิจด้านการบริหารวิชาการของโรงเรียนที่บริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานจึงมีจุดเน้นที่ภารกิจด้านการบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียน การสอน และการวัดผลประเมินผล ดังที่ปรากฏในการวิจัยครั้งนี้

1.2 ด้านการบริหารบุคคล กลุ่มภารกิจของโรงเรียน ได้แก่ การพัฒนาบุคลากรการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร การอนุมัติบำเหน็จความเห็นชอบ และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้สอนในโรงเรียนผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของกอยน์ (Goins, 1992 : 3788 – A) ที่ทำการศึกษาผลสำเร็จในการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ในส่วนของการบริหารบุคคลพบว่า มีองค์ประกอบ คือ การฝึกอบรมบุคลากร และการดำรงรักษาบุคลากร และสอดคล้องกับแนวคิดของ ซัลลิส (Sallis อ้างถึงใน สมุทร ชำนาญ. 2546 : 131 – 132) ที่กล่าวว่า การบริหารองค์การที่มีคุณภาพนั้น ต้องมีการเพิ่มอำนาจให้แก่บุคลากร ซึ่งรวมถึงการพัฒนาทักษะ กระบวนการปฏิบัติงาน การจัดการความขัดแย้งในการปฏิบัติงาน เป็นต้น จากผลการศึกษาและแนวคิดที่สอดคล้องกันดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนที่บริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้น ภารกิจในการบริหารบุคคลให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร และการประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นภารกิจหลัก ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนโดยทั่วไป ยังไม่มีการสรรหาบุคลากรด้วยตนเอง โดยมีหน่วยงานในระดับเหนือขึ้นไปเป็นผู้ดำเนินการในภารกิจนี้ ดังนั้นโรงเรียนจึงมีความจำเป็นต้องนำบุคคลเหล่านี้มาพัฒนาเพื่อให้มีความรู้ ทักษะเพียงพอและสอดคล้องกับภารกิจหรือความต้องการของโรงเรียนนั้นๆ

1.3 ด้านการบริหารงบประมาณ กลุ่มภารกิจของโรงเรียน ได้แก่ การกำหนดแผนงานโครงการของโรงเรียน การรายงานผลการดำเนินงานของโรงเรียน การอนุมัติการสั่งซื้อและสั่งจ้างในโรงเรียน การอนุมัติการใช้จ่ายเงินนอกงบประมาณของโรงเรียน และการอนุมัติการใช้จ่ายเงินงบประมาณของโรงเรียน เป็นต้น ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับ มอร์เรน และลีวาซิก (Marren & Levacic, 1994, PP. 39 – 52) ได้ทำการศึกษาประโยชน์จาก การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า มีการปรับปรุงการวางแผนมากขึ้น มีความตระหนักในการใช้งบประมาณมากขึ้น การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสอดคล้องกับเบลค (Belk อ้างถึงใน สมุทร ชำนาญ. 2546 : 132) ที่ทำการศึกษาการปฏิบัติงานตามการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานกับการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบด้านการบริหารงบประมาณ ได้แก่ การมีกำหนดระยะเวลาในการวางแผนการบริหารและการวัดผลประเมินผลชัดเจน และมีงบประมาณอย่างเพียงพอ จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้น ภารกิจด้านการบริหารงบประมาณโรงเรียนต้องมีจุดเน้นใน การบริหารงบประมาณโดยมีแผนงานโครงการที่ชัดเจน มีระบบ

ตรวจสอบ ติดตามประเมินผลและการรายงานผล การปฏิบัติงาน มีระบบการจัดซื้อ และจัดจ้างที่ดี และมีอำนาจในการบริหารงบประมาณด้วยตนเอง

1.4 ด้านการบริหารทั่วไป กลุ่มภารกิจของโรงเรียน ได้แก่ การจัดทำ แผนพัฒนาโรงเรียน การกำหนดนโยบายของโรงเรียน และการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ของโรงเรียน ผลการศึกษาวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับเบลค (Belk อ้างถึงใน สมุทรร ชำนาญ. 2546 : 132) ที่ทำการศึกษพบว่า การปฏิบัติงานในโรงเรียนที่บริหารโดย ใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีองค์ประกอบด้านการจัดทำแผนการบริหารโรงเรียน กำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของโรงเรียนอย่างชัดเจนและสอดคล้องกับ การศึกษาการวิจัยของกอยน์ (Goin. 1992 : 3788 – A) ซึ่งได้ทำการศึกษวิจัยการ มีส่วนร่วมของครู และครูใหญ่ในการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน พบว่า ครู และครูใหญ่มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาโรงเรียน และการนำแผนไปปฏิบัติ และผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการวิจัยของ สมุทรร ชำนาญ (2546 : 133) พบว่า กลุ่มภารกิจด้านการบริหารทั่วไป เป็นภารกิจกลุ่มใหญ่ เนื่องจากเป็นภารกิจที่ ไม่สอดคล้องกับภารกิจในกลุ่มอื่นๆ ดังนั้นจึงนำมารวบรวมไว้ในการบริหารทั่วไป ซึ่ง เป็นภารกิจของงานช่วยอำนวย ความสะดวกในการบริหารงานด้านอื่นๆ ให้ สามารถดำเนินการไปโดยราบรื่น และการบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนมีจุดเน้นที่ การกำหนดทิศทางหรือนโยบายในการบริหารงาน การกำหนดแผนงานในการ บริหาร การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของโรงเรียน ซึ่งจะทำให้การบริหารโรงเรียนเป็นไป อย่างมีจุดหมายแน่นอน สามารถบริหารงาน แก้ไข ปรับปรุง พัฒนาการบริหารงาน ได้อย่างเป็นรูปแบบ และได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายเป็นอย่างดี

2. การตรวจสอบความเหมาะสมของการพัฒนารูปแบบการบริหาร โรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ซึ่ง เป็นผลสรุปการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อนำรูปแบบดังกล่าวให้ผู้ปฏิบัติจริง ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาและครู ของโรงเรียนเทศบาล 3 ทำ การตรวจสอบ ปรากฏว่า มีรูปแบบ บทบาทหน้าที่ที่คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนมีความเห็นที่ไม่เหมาะสมในการนำไปปฏิบัติได้ จริงในระดับโรงเรียนบางข้อได้แก่ ด้านการบริหารวิชาการ มีจำนวน 2 ข้อ คือ การ อนุมัติให้ใช้หลักสูตรแกนกลาง และการอนุมัติการผ่านช่วงชั้นของนักเรียน ผลการ ศึกษาวิจัย ดังกล่าว ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่มุ่งกระจายอำนาจการ จัดการศึกษาไปสู่ระดับปฏิบัติให้มากที่สุด แต่ปรากฏว่ามีผู้ปฏิบัติในระดับโรงเรียนมี ความคิดเห็นที่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการบริหาร

วิชาการ ซึ่งเป็นภารกิจหลักและหัวใจในการบริหารโรงเรียนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อผลสำเร็จ หรือความล้มเหลวในการบริหารโรงเรียนจึงเป็นข้อค้นพบที่สำคัญ สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า การนำรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่พัฒนาขึ้นให้มีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ไปใช้ในการบริหารโรงเรียนอาจพบกับปัญหาอุปสรรคในด้านความพร้อมของบุคลากร ในระดับปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากการตรวจสอบความคิดเห็นของการนำรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อภารกิจบางข้อว่า ไม่เหมาะสมที่จะนำไปใช้ในบางข้อ ปัญหา อุปสรรคดังกล่าวจำเป็นต้องหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้พร้อมสำหรับการนำไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งในการเตรียมการจึงต้องเน้นการเตรียมบุคลากร และมุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ตามกรอบแนวคิดที่นักการศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะไว้พอสรุปได้ดังนี้ (สมุทร ชำนาญ. 2546 : 144)

1. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง
2. การสรรหา คัดเลือกคณะกรรมการการบริหารโรงเรียนที่มีคุณภาพ

3. การฝึกอบรม สัมมนา ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
4. การกำกับ ติดตาม ช่วยเหลือ แนะนำอย่างใกล้ชิด

3. การพยากรณ์ประสิทธิภาพของการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่พัฒนารูปแบบให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ซึ่งเป็นผลสรุปการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อนำรูปแบบดังกล่าวไปให้ผู้ปฏิบัติจริง ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนของโรงเรียนเทศบาล 3 แสดงความคิดเห็นแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยการพยากรณ์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารบุคคล ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารทั่วไป ผลการวิเคราะห์พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานมีความสัมพันธ์กันทั้ง 4 องค์ประกอบ และมีประสิทธิภาพด้าน การบริหารทั่วไปสูงสุด รองลงมา ได้แก่ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารบุคคล จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับกรอบโครงสร้างการบริหารการจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยสาเหตุสำคัญเนื่องจาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นนิติบุคคล การบริหารจัดการศึกษา

หน่วยงานระดับเหนือยังไม่สามารถกระจายอำนาจลงสู่ระดับปฏิบัติได้เต็มรูปแบบ เนื่องจากติดขัดด้านกฎหมาย เกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแนวทางแก้ไข ปัญหา อุปสรรค หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับเหนือขึ้นไปต้องดำเนินการแก้ไข กฎหมายต่างๆ เพื่อให้การปฏิบัติงานการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในเรื่องของกระจายอำนาจการบริหาร การศึกษาสู่หน่วยงานปฏิบัติซึ่งได้แก่ สถานศึกษาอย่างเต็มรูปแบบ เพื่อมุ่งให้บริการ การศึกษาได้ตามบริบทของท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นรูปแบบ ที่ได้พัฒนาขึ้นให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเทศบาล 3 ซึ่งคณะกรรมการ สถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนของโรงเรียนเทศบาล 3 ได้ปฏิบัติ จริ่งและเมื่อตรวจสอบความเหมาะสมแล้ว ผู้ปฏิบัติมีความเห็นสอดคล้องกัน นับได้ ว่าเป็นรูปแบบที่ได้กำหนดบทบาท อำนาจ หน้าที่ของการบริหารโรงเรียนที่มีความ ชัดเจน บทบาทในส่วนนี้จึงสามารถนำไปใช้ได้ทันทีในระดับโรงเรียน หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องจึงควรใช้ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางในการกำหนดบทบาทหน้าที่ ของโรงเรียน เพื่อเป็นกรอบขอบข่าย และรูปแบบการบริหารโรงเรียน ซึ่งโรงเรียน สามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดบทบาท หน้าที่ของตนเองได้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของแต่ละท้องถิ่นต่อไป

1.2 กำหนดแผนงาน การประชาสัมพันธ์ การบริหารจัดการศึกษาใน ระดับโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดเป้าหมายที่ครอบคลุมถึงกลุ่มผู้ปฏิบัติจริง ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มากที่สุด เพื่อเป็นการสร้างความรู้ความ เข้าใจในบทบาทใหม่ของตนเอง

1.3 กำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา ให้แก่โรงเรียนอย่างเหมาะสมและยืดหยุ่นได้เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละ โรงเรียน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาไปใช้ในการบริหาร โรงเรียนโดยตรง จึงมีแนวทาง การนำไปปฏิบัติจริงในระดับโรงเรียน ดังนี้

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา สามารถนำผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลในการเตรียมการเข้าสู่การบริหารการศึกษาตามนัยแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ด้วยการออกแบบรูปแบบการบริหารที่กำหนด บทบาท อำนาจ หน้าที่ในการบริหารการศึกษาของแต่ละโรงเรียนให้ชัดเจน

2.2 โรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรได้นำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบการบริหารโรงเรียนแต่ละแห่ง แต่ละท้องถิ่นให้สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านการเตรียมการ การเตรียมพัฒนาบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การสร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชนในเขตบริการ เพื่อสร้างความพร้อมในการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และสามารถดำเนินการได้ทันทีที่กฎหมายที่เกี่ยวข้องมีผลบังคับ

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษารูปแบบการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในรูปแบบอื่น

3.2 ควรศึกษาวิจัย ติดตาม ประเมินผล ประสิทธิภาพ ของการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

3.3 ควรศึกษาวิจัย สภาพความพร้อมของโรงเรียนในการใช้การบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในบริบทที่แตกต่างกัน

บรรณานุกรม

- รุ่ง แก้วแดง. (2540). **บทบาทและความสำคัญของการศึกษากับการพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สมุท ขำนาถ. (2546). **การพัฒนา รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา ศึกษบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), สำนักงาน. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพฯ :บริษัทพริกหวานกราฟิค จำกัด.
- Bukosky, A. E. (1999). **Comprehensive high school restructuring: Utilizing school-based management and curricular reforms to increase student achievement comprehensive restructuring California**. [CD-ROM]. Abstract From ProQuest-File : Dissertaion Abstracts Item : AAC 9933792.

- Goin, D. (1992). **Teacher and principal involvement in managing site-based elementary School improvements.** Dissertation Abstracts International, 52(11), 378.
- Marren, E., & Levacic, R. (1994). **Senior management. Classroom teacher and governer responses to local management of school.** Educational Management and Administration, 22(1), 39-53.

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่งโบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ด
Sangha's Participation on Archaeological Places
Management in Roi-Et Province

ไพฑูรย์ สวนมะไฟ¹

Phaitoon Suanmafai¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด¹

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Roi-Et Buddhist College¹

Corresponding Author, Email: wassayan25@gmail.com

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดการแหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด และ 3) เสนอแนวทางการจัดการแหล่งโบราณคดีโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัยคือ แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มเป้าหมาย 30 รูป/คน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์เนื้อหาโดยอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า 1) **ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม** พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณคดีน้อย ทั้งกฎหมายอนุรักษ์โบราณคดีมีลักษณะเป็นข้อห้าม ไม่ได้ระบุการมีส่วนร่วมของชุมชน งานการมีส่วนร่วมจึงไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน 2) **ด้านบุคคล** พระสงฆ์ไม่ได้มีส่วนร่วม ในงานบุคคลแต่อย่างใด เพราะเป็นงานราชการ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ 3) **ด้านวัสดุ** วัสดุที่มุ่งศึกษา ในงานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับกรมศิลปากรโบราณคดีเท่านั้น ไม่ใช่งานพัสดุของหน่วยงาน การจัดซื้อวัสดุด้วยงบประมาณแผ่นดินพระสงฆ์ไม่ได้มีส่วนร่วม เพราะเป็นหน้าที่ของสำนักศิลปากร 4) **ด้านงบประมาณ** พระสงฆ์ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการบริหารงบประมาณแผ่นดิน แต่มีส่วนร่วมในการใช้แสวงหาและใช้จ่ายงบประมาณในการดูแลรักษาโบราณคดีเฉพาะการบูรณะซ่อมแซมด้วยเงินบริจาคของชาวบ้านเท่านั้น 5) **ด้านความร่วมมือในการดูแลรักษา** ลักษณะของการอนุรักษ์โบราณคดีของพระสงฆ์คือดูแลรักษาไม่ให้เสียหาย เมื่อเห็นว่าชำรุดทรุดโทรมหรือเสียหายก็แจ้งกรมศิลปากร ไม่ซ่อมแซมเองโดยพลการ

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์, การจัดการแหล่งโบราณคดี

Abstract

This research aimed to 1) study the state of archeological sites in Roi-Et province, 2) promote the participation of monks in the management of archeological sites in Roi-Et Province, and 3) propose ways to manage archeological sites by the participation of monks in Roi Et. The research model is qualitative research. Research area is Archaeological sites in Roi Et the the target group is 30 people. The research tools are interview and content analysis by induction method.

The research found that: 1) **location and environment:** monks play a less conservative role in archeology. Both archaeological conservation laws are taboo which are not specified the community to involve and no clear goal. 2) **On the personal side:** monks do not participate in any personal work because it is a civil service job. It does not relate to monks.

3) **Materials:** this research aims to study on archeological equipment only not on procurement of materials with the national budget. The results show that monks do not participate in it because it is the duty of the Fine Arts Bureau 4) **Budget:** the monks do not participate in the management of the national budget. But is involved in the use of seeking and spending the budget for archeological maintenance, only for the restoration with donations from villagers. 5) **In cooperation in maintenance:** the nature of the archaeological preservation of monks is to take care and not damage them. When it was found that it was damaged or deteriorated, it was notified by the Fine Arts Department Not repair by oneself arbitrarily.

Keywords: Sangha's participation, archaeological places Management.

บทนำ

พระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้นำชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ชีวิตของประชาชนผูกพัน กับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกกันได้ ทั้งนี้เพราะต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกัน พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการเกื้อกูลต่อชุมชนจึงทำให้สถาบันสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมโดยส่วนรวม และมีหน้าที่ต้องปฏิบัติเชิงปฏิสัมพันธ์กับสถาบันอื่นในสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง ดังนั้น ความเป็นพระพุทธรศาสนาแบบจารีตนิยมกับความเป็นพระพุทธรศาสนาแบบพัฒนาสังคมจึงเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้โดยเด็ดขาด เพราะมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขต่อสังคมเช่นเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธจริยา ซึ่งเป็นแบบอย่างเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากหลังจากที่ทรงตรัสรู้สำเร็จพุทธภาวะแล้วก็ทรงหวนกลับไปสอนประชาชนให้รู้จักหลักธรรมทรงเกี่ยวข้องกับชนชั้นทุกชนชั้น ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงไป เพื่อให้คนเหล่านั้นพ้นทุกข์และประสบความสุขอย่างแท้จริง แม้จะปรินิพพานไปแล้ว ทั้งนี้เพราะคำสอนทั้งฝ่ายธรรมและวินัยได้กำหนดให้ชีวิต ของพระสงฆ์ผูกพันกับสังคมของชาวบ้านโดยพื้นฐาน พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยเพื่อประโยชน์แก่สังคม เรื่อยมานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (พระราชมุนี, 2530: 2)

พระสงฆ์ในอดีตมีหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตามที่บัญญัติ คือเป็นผู้ให้ธรรมเป็นทานคือการให้ธรรมะ โดยชี้แจง และนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือหลักการที่จะช่วยให้สังคมมนุษย์ประสบแต่สิ่งที่ดีงาม โดยหลักการแล้ว พระสงฆ์มีหน้าที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์สุขของมวลชน ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศหลักการนี้แก่พระสงฆ์รุ่นแรกนับแต่ประกาศพระศาสนาว่า ให้พระสงฆ์ทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย (พระราชมุนี, 2527 : 10) แม้ในสมัยปัจจุบันบทบาทการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่งโบราณคดีก็ไม่ได้หายไปจากสังคมไทย ยังคงมีส่วนร่วมในการจัดการเป็นที่พึง ของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือแม้แต่สังคมชนบทก็ตาม การดูแลศาสนสถาน วัด เจดีย์ แหล่งโบราณสถานอื่น ๆ ส่วนมากจะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชุมชน พระสงฆ์กับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้งจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ เนื่องจากชีวิตของคนในชุมชนเกี่ยวพันอยู่กับพระสงฆ์ตั้งแต่เกิดไปจนตาย สถาบันสงฆ์จึงเป็นสถาบันใหญ่ซึ่งเป็นองคาพยพหนึ่งอันสำคัญของประเทศที่มีบทบาทในทางสังคมมาก พฤติกรรม กิจกรรม และกิจการ

ต่าง ๆ ที่พระสงฆ์กระทำมีผลกระทบต่อสังคมไปด้วย ความเป็นไปในสังคม ก็มีผลต่อสถาบันสงฆ์ จึงเป็นการหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่พระธรรมคำสอนก็ตาม หรือ พระสงฆ์ในรูปสถาบันหรือวัด จะไม่เกี่ยวข้องกับสังคมไทย

จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่อุดมไปด้วยแหล่งโบราณคดีทั้งที่เป็น ทรัพยากร ทางธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรมกระจายตัวอยู่ในวัดและ สถานที่ต่าง ๆ ทั่วจังหวัด โดยเฉพาะทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่มีความ หลากหลาย ซึ่งล้วนแล้วเป็นผลสะท้อนมาจากปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในอดีตที่เกิดการ กลั่นกรองและสรรค์สร้างจนกลายเป็นวิถีการดำรงชีวิต วิถีคิด ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงศิลปกรรมและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ในวัดและสถานที่ ต่าง ๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มชน ถ่ายทอดจากกลุ่มคนรุ่นหนึ่งไปสู่กลุ่ม คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบัน ดังนั้น ทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทาง วัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี แหล่งโบราณคดี ที่กระจายตัวอยู่ในวัดและสถานที่ต่าง ๆ ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด มีความสำคัญและมีบทบาทต่อจังหวัดในแง่ของวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจทั้งในด้านวิชาการ การท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์ใน ชีวิตประจำวัน ซึ่งแหล่งโบราณคดีเหล่านั้น สามารถสร้างประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ

รวมไปถึงกระกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น ทรัพยากรวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน แหล่งโบราณคดีที่สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวให้เกิดองค์ความรู้ ทางประวัติศาสตร์บอกเล่าเรื่องราวประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น และความ หลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นอย่างดี ตลอดระยะที่ผ่านมา การดำเนินงานเกี่ยวกับ แหล่งโบราณคดีในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดยังคงมีปัญหา เนื่องจากการให้ความสนใจหรือ การให้ความสำคัญกับแหล่งโบราณคดีได้จำกัดอยู่ในวงแคบ ไม่มีการส่งเสริม การให้ ความรู้แก่ชุมชนอย่างเพียงพอ ทำให้ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษา และขาดการตระหนักถึงความสำคัญรวมถึงไม่กล้าเข้าไปทำการจัดการด้วยตนเอง ส่งผลให้การจัดการแหล่งโบราณคดีส่วนใหญ่ถูกจำกัดอยู่ในการดูแลของทางภาครัฐ ในส่วนของทางภาครัฐเอง ก็ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง เนื่องด้วย ปัจจัยทั้งทางด้านระยะเวลา และบุคลากรที่มีจำกัด ไม่เพียงพอต่อจำนวนแหล่ง โบราณคดีที่มีจำนวนมาก ส่งผลให้การจัดการแหล่งโบราณคดีส่วนใหญ่จำกัดอยู่ เฉพาะแหล่งโบราณคดีขนาดใหญ่ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมและ สังคมในระดับประเทศเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ละเลยการดูแลรักษาแหล่ง โบราณคดีในระดับท้องถิ่น แหล่งโบราณคดีขนาดเล็กในบริเวณพื้นที่ห่างไกลจึงถูก

ละเลย และเริ่มเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา แหล่งโบราณคดีในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด บางแห่งยังขาดการจัดการอย่างเหมาะสม ทั้งในด้านข้อมูล ทางประวัติศาสตร์ ร่วม ทั้งการดูแลรักษา การอนุรักษ์และการพัฒนาด้านกายภาพของแหล่งโบราณคดี ให้มี สภาพเหมาะสมแก่การศึกษาเรียนรู้ และแหล่งโบราณคดีเหล่านั้น ยังไม่สามารถ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติอย่างเต็มที่

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาในเรื่องของ “การมีส่วนร่วมของ พระสงฆ์ในการจัดการแหล่งโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด” ในกิจกรรมตาม ความสามารถของพระสงฆ์ และสถานการณ์ สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เกิดงาน ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดี เพื่อสะท้อนบทบาทการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ว่า มี ความเป็นรูปธรรม มีระบบการจัดการชัดเจนเพียงใด เมื่อพบอุปสรรคและปัญหาที่ เกิดขึ้น การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่งโบราณคดีจะทำให้งานวิจัยขึ้น นี้ได้ทราบยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ในการจัดการแหล่งโบราณคดีและ การมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาและการพัฒนาแหล่งโบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ดได้อย่างยั่งยืน และมีส่วนผลักดันนโยบายในการจัดการแหล่ง โบราณคดี ให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติและของรัฐบาลได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการแหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่งโบราณคดี ในจังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการแหล่งโบราณคดีโดยการมีส่วนร่วมของ พระสงฆ์ ในจังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่ง โบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีศึกษาวิจัยใน 3 ประเด็น คือ 1) สภาพการณ์การบริหารจัดการและปัญหา การจัดการแหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด 2) การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ จัดการแหล่งโบราณคดี ในจังหวัดร้อยเอ็ด 3) แนวทางการจัดการแหล่งโบราณคดี โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด มีวิธีการศึกษาวิจัย ดังนี้

การศึกษาเอกสาร ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลวิจัยจากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี 2535 อรรถกถา หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่งโบราณคดี นี้กำหนดเลือกเอาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดี ในจังหวัดร้อยเอ็ด มีรายละเอียดแหล่งศึกษาข้อมูล ดังนี้ 1) ห้องสมุดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น 3) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด 4) ห้องสมุดวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด 5) ห้องสมุดประชาชนจังหวัดร้อยเอ็ด 6) พิพิธภัณฑ์แห่งชาติจังหวัดร้อยเอ็ด และ 7) แหล่งโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด

ประชากรกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รายละเอียด ดังนี้ 1) กลุ่มนโยบาย ได้แก่ พระสงฆ์ชั้นปกครองจังหวัดร้อยเอ็ดระดับตำบล, อำเภอ, จังหวัด เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรจังหวัดร้อยเอ็ด เจ้าหน้าที่จังหวัด ร้อยเอ็ด จำนวน 10 รูป/คน 2) พระสงฆ์ซึ่งสำนักตั้งอยู่ในวัดที่เป็นสถานที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี โดยกำหนดเลือกเอาจากพระสงฆ์ซึ่งสำนักตั้งอยู่ในวัดที่เป็นสถานที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด ใช้วิธีเลือก แบบเจาะจง จากแหล่งโบราณคดี 12 แห่ง เลือกจำนวน 10 รูป และ 3) ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการแหล่งโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด ใช้วิธีเลือกผู้ตอบแบบสอบถามและสัมภาษณ์แบบเจาะจงจากแหล่งโบราณคดีกลุ่มเป้าหมาย 12 แห่ง เลือกจำนวน 10 คน

ผลการวิจัย

โบราณคดี หมายถึง สถานที่ที่มีการเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำรงชีวิตโดยเฉพาะกิจกรรมทางวัฒนธรรม มีทั้งสิ่งก่อสร้างและวัตถุ เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่า ทางวิชาการโบราณคดี ในบรรดาพุทธศิลปวัตถุทั้งหมด วัดเป็นพุทธศิลป์ที่เกิดขึ้นก่อนพุทธศิลปวัตถุทั้งหมด วัดในพระพุทธศาสนามีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับและต่อเนื่อง โดยเริ่มแรกจากพื้นที่เป็นป่าอันเงียบสงบ ต่อมาจึงมีการเพิ่มเติมก่อสร้างสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการใช้สอยเพื่อสะดวกในการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุ การก่อสร้างวัด จึงความสวยงามวิจิตรพิสดารมากขึ้นตามลำดับและถือว่าการสร้างวัดอันเป็นการบำเพ็ญบุญกุศลริยาวัตถุ หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ ประินิพพานแล้ว พุทธศิลป์ต่าง ๆ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สีม้า หอไตร ศาลาการเปรียญ กุฏิ เป็นต้น ซึ่งมีบ่อเกิดที่สำคัญคือพุทธประวัติ พระ

วินัยและพระสูตรก็มีวิวัฒนาการทางศิลปกรรมมาโดยลำดับ ปัจจุบันศาสนวัตถุบางประเภทมีการผสมผสานระหว่างศิลปะแบบอินโดกับพุทธศิลป์

แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดมีความเป็นมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยอาศัยหลักฐานคือการอยู่อาศัยของชุมชนโบราณ สามารถแบ่งการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ออกเป็นสมัยต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ ได้ดังนี้

แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประมาณ 18,000-25,000 ปี (101 ปกิณกัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด, 2550: 30) ได้แก่ 1) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีโนนกระดอง อำเภอเกษตรวิสัย 2) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย 3) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านดงเมืองจอก อำเภอจตุรพักตรพิมาน 4) ภาชนะดินเผาแหล่งโบราณคดีบ้านจาน-เตย ตำบลทุ่งหลวง อำเภอสุวรรณภูมิ 5) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านตาหยวก อำเภอสุวรรณภูมิ 6) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านสังข์ อำเภอสุวรรณภูมิ 7) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านดอนตาพัน อำเภอสุวรรณภูมิ 8) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ่อพันขัน อำเภอสุวรรณภูมิ 9) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านโนนเตื่อ อำเภอสุวรรณภูมิ 10) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 11) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านนายเต็ง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 12) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีวัดโนนม่วง อำเภอเมืองสรวง 13) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านโนนม่วง อำเภอพนมไพร 14) ภาชนะดินเผา แหล่งโบราณคดีบ้านสำโรง-หว่านไฟ อำเภออาจสามารถ

โบราณสถาน/โบราณคดี สมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-15 (101 ปกิณกัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด, 2550: 32) ได้แก่ 1) คูเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 2) เจดีย์เมืองหงส์ บ้านเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน 3) คูน้ำคันดิน และภาชนะดินเผา บ้านสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 4) หนองสิลาเลข อำเภอพนมไพร 5) เศียรพระพุทธรูป บ้านดงสิงห์ อำเภอจังหาร 6) เสนา บ้านเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ **โบราณสถานสมัยลพบุรีหรือสมัยวัฒนธรรมขอม** ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-18 (101 ปกิณกัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด, 2550: 34) ได้แก่ 1) กู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย 2) กู่โพนระฆัง อำเภอเกษตรวิสัย 3) กู่โพนวิท อำเภอเกษตรวิสัย 4) กู่กระโดน อำเภอเกษตรวิสัย 5) กู่พระโกนา อำเภอสุวรรณภูมิ 6) กู่เมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย 7) พระธาตุบ่อพันขัน อำเภอสุวรรณภูมิ 8) ปรากฏ์กู่ อำเภอธวัชบุรี 9) กู่คันธนาม อำเภอโพธิ์ทราย **โบราณสถานสมัยอยุธยา-รัตนโกสินทร์** ส่วนมากเป็นศาสนสถานประเภทสิม หรืออุโบสถพื้นเมืองอีสาน (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดร้อยเอ็ด, 2542: 89) ได้แก่ 1) สิมวัด

จักรวาลภูมิพิณีจ (วัดหนองหมื่นถ่าน) อำเภอบางบาล 2) สิมวัดขอนแก่นเหนือ อำเภอมือเืองร้อยเอ็ด 3) สิมวัดไตรภูมิคณาจารย์ (วัดบ้านตากแดด) อำเภอสวรรณภูมิ 4) สิมวัดพุทธสีมา (วัดบ้านเปลือยใหญ่) อำเภอสวรรณภูมิ 5) สิมวัดประตู่ชัย (บ้านคำไฮ) อำเภอธวัชบุรี 6) สิมวัดบ้านศรีฐาน อำเภอทุ่งเขาหลวง

การมีส่วนร่วมนั้นเกิดได้ในหลายลักษณะ หลายรูปแบบ หลายวิธีการ หลายกิจกรรม และหลายวัตถุประสงค์ รายงานวิจัยนี้ศึกษาการมีส่วนร่วมของ พระสงฆ์ในการจัดการโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสถานที่ และสิ่งแวดล้อม 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านวัสดุอุปกรณ์ 4) ด้านงบประมาณ 5) ด้านความร่วมมือในการดูแลรักษา ซึ่งมีผลการศึกษาวิจัยดังนี้

ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม สถานที่ในที่นี้ หมายถึง สถาปัตยกรรม ส่วนสิ่งแวดล้อม หมายถึง ภูมิทัศน์รอบ ๆ สถาปัตยกรรม ซึ่งสองสิ่งนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จากอดีตสู่ปัจจุบัน แนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเกิดรูปทรงหรือที่ว่างทางสถาปัตยกรรม ล้วนมาจากปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสถาปัตยกรรมโดยตรง เช่น สถานที่ เวลา และบริบท ขณะเดียวกันกระแสการเปลี่ยนแปลง สู่ระบบบริโภคนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์ รวมไปถึงบริบทแวดล้อมอื่น ๆ ในปัจจุบันทำให้การดำรงอยู่ของสถาปัตยกรรมมิได้ มีหน้าที่เพียงเพื่อการใช้สอยหรืออาศัยอยู่ไปวันๆ นักออกแบบได้พยายามสร้างบทบาทของสถาปัตยกรรมให้มีปฏิสัมพันธ์กับภูมิทัศน์ พื้นที่ว่าง รวมถึงกิจกรรม บริบทแวดล้อม และพฤติกรรมมนุษย์ให้มีมิติมากขึ้น บทบาทระหว่างสถาปัตยกรรม กับพื้นที่ว่าง นำมาซึ่งแนวคิดในการออกแบบพื้นที่ว่าง และภูมิทัศน์ เช่น สวนสาธารณะ พื้นที่สีเขียวและพื้นที่สำหรับกิจกรรมสันทนาการ นอกจากนี้ ที่ว่างอันรายรอบสถาปัตยกรรมหนึ่งๆ เริ่มมีความหมายมากกว่าจะเป็น เพียงพื้นที่ว่างหรือที่ว่าง ดังนั้นการออกแบบและคุณภาพในการปรับเปลี่ยนที่ว่าง กิจกรรม และบริบทแวดล้อม จึงมีความเชื่อมโยงกับสถาปัตยกรรมในการมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ว่างและภูมิทัศน์ ไม่เพียงแต่ในเชิงรูปธรรม (กายภาพ) แต่ยังรวมถึงความหมายในเชิงนามธรรมด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีบทบาทส่งเสริมศักยภาพซึ่งกันและกัน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะสถาปัตยกรรมและที่ว่างมิใช่เพียงการแทนความหมายในเชิงสัญลักษณ์ แต่ยังรวมถึงความหมาย ในเชิงข้อมูลข่าวสาร และสะท้อนถึงวิวัฒนาการของการปรับเปลี่ยนที่ว่างในการใช้งาน ตลอดจนกิจกรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ (นิรันดร ทองอรุณ, ออนไลน์)

จากการวิจัยพบว่า โดยมากพระสงฆ์มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพียงระดับ แสดงความคิดเห็นเวลาสัมมนาเท่านั้น การมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นไป คือการ กำหนดนโยบาย การดำเนินการ กำกับติดตามและประเมินผลมีน้อยมาก ซึ่งทำให้ พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณคดีน้อย ทั้งกฎหมายอนุรักษ์โบราณคดีมีมติ เดียวคือการอนุรักษ์เท่านั้น ไม่ได้ระบุการมีส่วนร่วมเหมือนกับกฎหมายการมีส่วนร่วม ทางการเมืองหรือการปกครองท้องถิ่นอย่างชัดเจน งานการมีส่วนร่วมจึงไม่มี เป้าหมายที่ชัดเจน การปรับสภาพภูมิทัศน์โบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด เช่น การปรับ คูเมืองร้อยเอ็ดให้เป็นสวนสาธารณะเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวร้อยเอ็ด และนักท่องเที่ยว พระสงฆ์ก็ไม่ได้มีส่วนร่วมด้วย ลักษณะภูมิทัศน์เป็นเพียง สวนสาธารณะเพื่อพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น การออกแบบไม่ได้มีมิติทางวัฒนธรรม หรือการให้องค์ความรู้ เช่น สร้างประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับ วัฒนธรรมที่โดดเด่นของจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มา มาพักผ่อนได้องค์ความรู้และเห็นความสำคัญของคูเมือง และรู้สึกภูมิใจกับภูมิปัญญา ของบรรพบุรุษชาวร้อยเอ็ดการจัดการเชิงรุกหรือเพิ่มมูลค่าโบราณคดีสามารถทำได้ กับสภาพแวดล้อมหรือภูมิทัศน์ คือการออกแบบให้เหมาะสมและมีความสวยงาม เพื่อดึงดูดใจให้ผู้คนมาท่องเที่ยว หรือเพื่อความเพลิดเพลินเจริญใจแก่ผู้มาเยี่ยมชม โบราณคดีและมาทำบุญที่วัด แนวทางในการออกแบบสภาพแวดล้อมให้กายภาพ สัมพันธ์กันกับนามธรรม เช่น สร้างประติมากรรมจากฝาผนังตั้งไว้ในบริเวณ สวนหย่อม แต่ทั้งนี้กรมศิลปากรต้องให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าว ไม่ใช่มีเพียงตั้ง งบประมาณซ่อมแซมเท่านั้น เพราะผู้ดูแลพื้นที่เมื่อไม่มีความรู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมก็ เป็นเพียงดูแลให้เท่านั้น ไม่คิดจะพัฒนาให้มากกว่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นโบราณคดีจึงมี ค่าเพียงสถานที่สำคัญเท่านั้น ไม่ได้รับการพัฒนาเพื่อเพิ่มมูลค่าเชิงท่องเที่ยวแต่อย่างใด

ด้านบุคคล งานบุคคลตามโครงสร้างการบริหารของกรมศิลปากร พระสงฆ์ ไม่ได้มีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการแต่อย่างใด เพราะเป็นงานราชการ ไม่ได้ เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ดังนั้นบุคลากร ในงานวิจัยนี้จึงหมายเอาการทำงานร่วมกันใน ลักษณะเป็นตัวแทนหรือเป็นส่วนหนึ่งของกรมศิลปากร จากการศึกษา พบว่า ตั้งแต่ อดีตจนถึง พ.ศ. 2547 พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับกรมศิลปากรน้อย มาก เป็นแต่เพียงผู้ดูแลโบราณคดีเท่านั้น หากจะมีส่วนร่วมบ้างก็มีส่วนในระดับ เสนอความคิดเห็นเท่านั้น คือเมื่อเห็นว่าโบราณคดีชำรุดทรุดโทรม ตนเองในฐานะที่ เป็นผู้ดูแลก็เสนอขอบูรณะซ่อมแซม หากได้รับอนุญาต ก็ดำเนินการซ่อมแซม ซึ่ง ต้องเป็นไปในกำกับของกรมศิลปากร การทำงานแบบให้ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความ คิดเห็นด้วยและร่วมอนุรักษ์ด้วยเพิ่งมีอย่างจริงจังเมื่อ พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา นับเป็น

มิติใหม่และเป็นการพัฒนางานอนุรักษ์โบราณคดีไปอีกระดับหนึ่ง ลักษณะการทำงานในมิติใหม่ของกรมศิลปากรคือการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณคดีกับชุมชน ได้แก่ อาสาสมัครชุมชนดูแลมรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อส.มศ.) เครือข่ายดังกล่าวนี้ พระสงฆ์สามารถมีส่วนร่วมได้ เพราะโบราณสถาน/โบราณคดีจำนวนมากตั้งอยู่ภายในบริเวณวัด, การจัดโครงการศิลปวัฒนธรรมสัญจรสู่สถานศึกษา ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชน, การจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานแก่พระสังฆาธิการ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีโบราณสถานใกล้เคียง ผู้พิพากษา อัยการ ตำรวจ ในฐานะผู้เกี่ยวข้องตามกฎหมาย โดยการอบรมเริ่มที่ชุมชนที่มีการขุดแต่งโบราณคดีแล้ว และการนำพาไปศึกษาดูงานโบราณคดีที่มีชื่อเสียงหรือเป็นต้นแบบ ในส่วนของจังหวัดร้อยเอ็ดยังมีส่วนร่วมน้อยมาก เพราะกรมศิลปากรยังไม่สามารถทำได้ทั่วถึง ดังนั้นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมมากขึ้น รัฐบาลและกรมศิลปากรควรได้เพิ่มงบประมาณในการจัดโครงการเหล่านี้และทำต่อเนื่องจนกว่าจะครบทุกพื้นที่ ซึ่งควรให้สำนักศิลปากรทั้ง 12 แห่งมีบทบาทสำคัญในการจัดโครงการดังกล่าว แม้จะเป็นการทำงานเชิงรุกหรือให้ชุมชนมีส่วนร่วมด้วย แต่ก็เป็นความร่วมมือกันแสดงความคิดเห็นและร่วมอนุรักษ์เท่านั้น โบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดก็คงมีสภาพเหมือนเดิมดังที่เคยเป็นมาในอดีต ไม่ได้ได้รับการพัฒนาไปมากกว่านี้ เพราะเป้าหมายหลักของกรมศิลปากรคือการอนุรักษ์ ไม่ได้มีเป้าหมายพัฒนาเชิงท่องเที่ยว ดังนั้นจึงไม่มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงาม หรือการจัดแหล่งเรียนรู้เป็นต้น ทำให้บรรยากาศการทำงานขาดชีวิตชีวา โบราณคดีเหมือนถูกปล่อยให้อำนาจสถานที่ที่มีสถาปัตยกรรมที่ล้ำค่า แต่สถาปัตยกรรมดังกล่าวก็ให้ประโยชน์แก่ชุมชนได้ไม่มาก หรือแม้ต่อไปในอนาคตโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดจะมีการรณรงค์เชิงการท่องเที่ยวให้มากขึ้น แต่คงเกิดได้เฉพาะกับบางแห่งเท่านั้น เพราะโบราณคดีส่วนมากตั้งอยู่ไกลจากตัวเมือง นักท่องเที่ยวที่สนใจเดินทางไปเยี่ยมชมมีน้อยมาก การรณรงค์เชิงการท่องเที่ยวจะประสบความสำเร็จต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอื่น ๆ ด้วย และต้องให้ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เช่น พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้พร้อม ๆ กับการพัฒนาระบบคมนาคมไปด้วยกันจึงจะประสบความสำเร็จ

ด้านวัสดุอุปกรณ์ งานวัสดุมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของหน่วยงานทุกแห่ง ทั้งนี้เพราะวัสดุเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดการงานวัสดุจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากจะก่อให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว ประหยัด ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันแล้ว การมีความพร้อมด้านวัสดุ ครุภัณฑ์ จึงทำให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ หากองค์กรใดขาดหลักการจัดการงานวัสดุที่ดีแล้ว การทำงานย่อมจะเกิดความซ้ำซ้อนและสิ้นเปลือง และ

จะทำให้ห้องคั้นด้อยประสิทธิภาพ ประกอบกับการพัสดุเป็นงานที่สนับสนุนแผนงานโครงการต่าง ๆ ซึ่งได้วางแผนไว้โดยให้มีพัสดุพอใช้ตลอดเวลา ทำทำงานและโครงการดำเนินไปได้ ส่วนงานด้านอื่น ๆ นั้นจะประสบผลสำเร็จไม่ได้หากไม่ได้รับความร่วมมือจากฝ่ายพัสดุ (เบญญาภา ยาโตปมา และ พิพัฒน์ ไทอารี, ออนไลน์) ในเรื่องวัสดุนี้จากการวิจัยพบว่า สำนักโบราณคดีมีรูปแบบการทำงานที่ค่อนข้างแตกต่างจากหน่วยงานอื่น ๆ พอสมควร คือมีหน้าที่ดูแลโบราณคดีตามเขตรับผิดชอบของตน วัสดุสำนักงานที่ต้องใช้สอยก็เบิกจ่ายตามระเบียบของงานพัสดุ แต่พัสดุที่มุ่งศึกษาในงานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับการซ่อมแซมโบราณคดีเท่านั้น ซึ่งในส่วนนี้สำนักโบราณคดีไม่ได้มีเตรียมไว้ก่อน แต่เมื่อมีการซ่อมแซมจึงมีการใช้งบประมาณจัดซื้อตามรายการที่ซ่อม การจัดซื้อวัสดุด้วยงบประมาณแผ่นดินพระสงฆ์ไม่ได้มีส่วนร่วม เพราะเป็นหน้าที่ของสำนักศิลปากร แต่การจัดซื้อหรือจัดหาวัสดุด้วยเงินบริจาคพระสงฆ์สามารถมีส่วนร่วมได้ในฐานะผู้หาเงินบริจาคซื้อวัสดุ แต่ไม่ได้เป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เพราะการกำหนดและการออกแบบพัสดุต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญกรมศิลปากร เนื่องจากเป็นผู้รู้เรื่องสถาปัตยกรรมหรือศิลปะที่เหมาะสมกับโบราณคดีนั้น ๆ ดีที่สุด การจัดการโบราณคดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้เป็นไปตามระเบียบหรือพระราชบัญญัติการอนุรักษ์โบราณคดี เช่น เมื่อมีโบราณคดีแห่งหนึ่งแห่งหนึ่งชำรุดทรุดโทรมหรือเสียหายเบื้องต้นผู้ดูแล เช่น พระสงฆ์จะต้องแจ้งสำนักโบราณคดีในเขตนั้น ๆ ต่อจากนั้นสำนักศิลปากรก็จะแต่งตั้งคณะทำงานออกมาตรวจสอบสภาพโบราณคดี ต่อจากนั้นก็สรุปผลนำเสนอต่อสำนักและประชุมเพื่อหาข้อสรุป หากมีมติให้ดำเนินการซ่อมแซม ลำดับต่อไปคือแต่งตั้งคณะกรรมการบูรณะปฏิสังขรณ์ และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการซ่อมแซม ซึ่งการจัดซื้อวัสดุซ่อมแซมและการซ่อมแซมต้องทำตามที่สำนักโบราณคดีกำหนดให้ เมื่อซ่อมแซมเสร็จแล้วสำนักศิลปากรก็ต้องรายงานผลการดำเนินงานต่อกรมศิลปากร เพื่อให้กรมศิลปากรจัดทำรายงานแผนปฏิบัติการประจำปีต่อไป พระสงฆ์จะมีส่วนร่วมในการจัดหาวัสดุซ่อมแซมโบราณคดีก็เฉพาะในกรณีที่พระสงฆ์และชาวบ้านเสนอเป็นผู้ซ่อมแซมเองโดยการกำกับของกรมศิลปากร

ด้านงบประมาณ งบประมาณ หมายถึง แผนเบ็ดเสร็จ ซึ่งแสดงออกในรูปตัวเงิน แสดงโครงการดำเนินงานทั้งหมดในระยะหนึ่ง รวมถึงการกะประมาณการบริหารกิจกรรม โครงการและค่าใช้จ่าย ตลอดจนทรัพยากรที่จำเป็นในการสนับสนุนการดำเนินงานให้บรรลุตามแผนนี้ย่อประกอบด้วยการทำงาน 3 ขั้นตอน คือ (1) การจัดเตรียม (2) การอนุมัติและ (3) การบริหาร งบประมาณนั้น มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารหน่วยงานสามารถนำเอางบประมาณมาใช้ เป็นเครื่องมือในการบริหารหน่วยงานให้เจริญก้าวหน้า ความสำคัญและประโยชน์ของงบประมาณมี

ดังนี้ 1) ใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารหน่วยงาน ตามแผนงานและกำลังเงินที่มีอยู่โดยให้มีการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับแผนงานที่วางไว้ เพื่อป้องกันการรั่วไหลและการปฏิบัติงานที่ไม่จำเป็นของหน่วยงานลดลง 2) ให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาหน่วยงาน ถ้าหน่วยงานจัดงบประมาณการใช้จ่ายอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ จะสามารถพัฒนาให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่หน่วยงานและสังคม โดยหน่วยงานต้องพยายามใช้จ่ายและจัดสรรงบประมาณให้เกิดประสิทธิผลไปสู่โครงการที่จำเป็น เป็นโครงการลงทุนเพื่อก่อให้เกิดความก้าวหน้าของหน่วยงาน 3) เป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากทรัพยากรหรืองบประมาณของหน่วยงานมีจำกัด ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องชิงงบประมาณเป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรหรือใช้จ่ายเงินให้มีประสิทธิภาพ โดยมีการวางแผนในการใช้และจัดสรรเงินงบประมาณไปในแต่ละด้าน และมีการวางแผนการปฏิบัติงาน ในการใช้จ่ายทรัพยากรนั้น ๆ ด้วย เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเวลาที่เร็วที่สุดและใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด 4) เป็นเครื่องมือกระจายทรัพยากร และเงินงบประมาณที่เป็นธรรม งบประมาณ สามารถใช้เป็นเครื่องมือ ในการจัดสรรงบประมาณที่เป็นธรรมไปสู่จุดที่มีความจำเป็นและทั่วถึงที่จะทำให้หน่วยงานนั้นสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ 5) เป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์งานและผลงานของหน่วยงาน เนื่องจากงบประมาณ เป็นที่รวมทั้งหมดของแผนงานและงานที่จะดำเนินการในแต่ละปี พร้อมทั้งผลที่จะเกิดขึ้น ดังนั้น หน่วยงานสามารถชิงงบประมาณหรือเอกสารงบประมาณที่แสดงถึงงานต่าง ๆ ที่ทำเพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบ (ณรงค์ สัจพันโรจน์, 2538: 1-2)

จากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการบริหารงบประมาณแผ่นดิน แต่มีส่วนร่วม ในการใช้แสวงหาและใช้จ่ายงบประมาณในการดูแลรักษาโบราณคดีเฉพาะการซ่อมแซมด้วยเงินบริจาคของชาวบ้านเท่านั้น ซึ่งพระสงฆ์ก็มีส่วนสำคัญในการซ่อมแซม ข้อดีคือเป็นการได้แบ่งเบาภาระในการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐ เพราะรัฐไม่ต้องจัดสรรเงินงบประมาณ เพื่อซ่อมแซมมาก และการได้รับความร่วมมือจากชุมชน ซึ่งชุมชนจะมีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของมากกว่าการใช้งบประมาณของรัฐซ่อมแซม แนวทางในการใช้จ่ายงบประมาณในการซ่อมแซมโบราณคดีคือ 1) ถ้าเป็นงบประมาณแผ่นดิน ผู้ดูแลโบราณคดีต้องแจ้งความประสงค์ที่จะซ่อมก่อนปีงบประมาณใหม่ เพื่อให้สำนักโบราณคดีและกรมศิลปากรได้จัดทำโครงการซ่อมแซมไว้ในแผนประจำปี หากทำไม่ทันก็ไม่อาจได้งบประมาณสนับสนุนในปีงบประมาณนั้น ๆ ต้องรอปีงบประมาณต่อไป 2) หากเป็นเงินบริจาค เจ้าอาวาสก็ต้องแจ้งความประสงค์หรือบอกบุญชาวบ้าน ซึ่งต้องมีความ

โปร่งใสในการทำงานและเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านจึงจะได้รับความร่วมมือ และวิธีที่จะไม่รบกวนชาวบ้าน ในการทำบุญคือต้องพยายามสร้างรายได้แก่วัดโดย อาศัยโบราณคดี เช่น ประชาสัมพันธ์โบราณคดีของตน ปรับสภาพภูมิทัศน์ให้ สวยงามตามระเบียบของกรมศิลปากรทั้งในแง่ของการจัดสวน และศิลปะและ วัฒนธรรม เพื่อดึงดูดความสนใจให้คนมาท่องเที่ยวและทำบุญ

ด้านความร่วมมือในการดูแลรักษา พบว่า ลักษณะของการอนุรักษ์ของ พระสงฆ์คือดูแลรักษาไม่ให้เสียหาย เมื่อเห็นว่าชำรุดทรุดโทรมหรือเสียหายก็แจ้ง กรมศิลปากร ไม่ซ่อมแซมเองโดยพลการ เพราะอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อ โบราณคดีได้ หรือทำให้โบราณคดีลดคุณค่าลงเพราะใช้วัสดุอุปกรณ์ไม่เหมาะสม ไม่รู้ ลักษณะของสถาปัตยกรรมหรือศิลปะ โบราณคดีที่ศึกษามีเพียงสถาปัตยกรรม เท่านั้น คือ ภาชนะดินเผา กู่ ปรากฏ์ เสมา และลิมโบราณ ไม่มีพระพุทธรูปสำคัญที่ เป็นเหตุจูงใจให้คนไปสักการบูชา เมื่อเป็นเช่นนั้นโบราณคดีหรือวัดนั้นๆ ก็ไม่มี รายได้และไม่มีแรงจูงใจให้ชวนช่วยจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าในเชิงการท่องเที่ยว แม้ การซ่อมแซมก็มีส่วนน้อยมาก ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นเพียงผู้ดูแลรักษาเท่านั้น ไม่ได้มี ความรู้ลึกว่าตนและชุมชนเป็นเจ้าของโบราณคดีแต่อย่างใด ปัญหาการอนุรักษ์ โบราณคดีในปัจจุบันของกรมศิลปากรคือมีบุคลากรน้อย ดังนั้นจึงมีการสร้าง เครือข่ายการอนุรักษ์กับชุมชน ถึงอย่างนั้นการทำงานร่วมกันก็ยังน้อย ทั้งนี้เพราะ งานดูแลโบราณคดีมีกิจกรรมน้อย ดังนั้นเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรจึงไม่ค่อยได้สร้าง ความสัมพันธ์กับชุมชน ผลเสียของการขาดความสัมพันธ์คือไม่ได้พูดคุยปัญหาที่มีอยู่ ด้วยความเป็นกันเอง ดังนั้นแนวทางปฏิบัติคือเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรต้องลงพื้นที่ พบปะกับชุมชนบ่อย ๆ เพื่อสร้างความคุ้นเคย หรือพยายามทำกิจกรรมร่วมกับ ชุมชนบ่อย ๆ และควรหาแนวทางให้ผู้ดูแลสถานที่อาศัยโบราณคดีพัฒนาโบราณคดี ด้วยตนเองในมิติที่หลากหลายเพิ่มเติมจากที่ได้ทำอยู่แล้ว และควรจัดสรร งบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ในระยะ ยาว แนวทางการจัดการให้พระสงฆ์และชุมชนมีส่วนร่วม ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ ปรับสภาพภูมิทัศน์ จัดแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม การจัดงานประจำปี และการ จัดการเรียนรู้

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

นโยบายหรือเป้าหมายในการกำหนดกฎหมายอนุรักษ์โบราณคดีของ กรมศิลปากรเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นสิ่งกำหนดทิศทางการทำงานให้เป็นไปตาม จุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้ ปัจจุบันกรมศิลปากรมีจุดมุ่งหมายเพื่ออนุรักษ์โบราณคดี

ดังนั้นจึงมีกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์เท่านั้น และเป็นไปในลักษณะข้อห้าม ไม่ได้มีกฎหมายส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาเพื่อเพิ่มมูลค่าแหล่งโบราณคดีแต่อย่างใด การทำงานของกรมศิลปากรจึงปรากฏเฉพาะการขุดค้น รื้อฟื้น ดูแลรักษา และบูรณะซ่อมแซมเท่านั้น ไม่ได้มีการส่งเสริมการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้นที่มีการพัฒนา ในลักษณะดังกล่าว เช่น การปรับสภาพภูมิทัศน์ การจัดงานบุญประจำปี เป็นต้น ก็เป็นไปตามความต้องการของผู้ดูแลรักษา สภาพการณ์ของแหล่งโบราณคดีในปัจจุบันจึงมีสถานะเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า เป็นประโยชน์ด้านวัฒนธรรมโดยมาก ไม่มีความหลากหลายของการใช้ประโยชน์ เช่น ด้านการศึกษา เศรษฐกิจ เป็นต้น แนวทางการปฏิบัติในปัจจุบันและอนาคตของกรมศิลปากรคือไม่ใช่เพียงแค่เครือข่ายการอนุรักษ์เท่านั้น แต่ต้องสร้างเครือข่ายการพัฒนาโดยอาศัยระบบเทคโนโลยีและสารสนเทศเป็นสำคัญ เพื่อเพิ่มมูลค่าโบราณคดีในมิติที่หลากหลาย เริ่มต้นแต่การประชาสัมพันธ์ ปรับสภาพภูมิทัศน์ จัดแหล่งเรียนรู้ จัดบุญประจำปี และจัดการเรียนรู้ ซึ่งต้องทำควบคู่กันไปกับการคมนาคม คือพัฒนาให้เป็นเส้นทางแห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความเป็นไปได้คือหากกรมศิลปากรไม่มีงบประมาณโดยตรง ก็พัฒนาร่วมกับกระทรวงการท่องเที่ยวก็ได้ ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และผู้ได้ประโยชน์มากที่สุดคือชุมชน เป็นการได้พัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนด้วย

ข้อเสนอแนะ

รายงานการวิจัยนี้ ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด คณะผู้วิจัยเห็นว่า มีประเด็นที่สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้อีกเกี่ยวกับโบราณคดี ดังนั้น จึงขอเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการแหล่งโบราณคดีในภาคอีสาน และ การพัฒนารูปแบบการจัดการแหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดเชิงการท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

กลุ่มประชาสัมพันธ์ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. (2553). 101 ปกิณก วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด. กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด.

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุนานาชาติ. (2542). **หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดร้อยเอ็ด**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่.
- ณรงค์ สัจพันโรจน์. (2538). **การจัดทำอนุมัติและบริหารงบประมาณแผ่นดิน ทฤษฎีและปฏิบัติ**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทการพิมพ์.
- พระราชวรมนี. (2530). **บทบาทใหม่ของสถาบันสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- _____. (2527). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- เบญญาภา ยาโตปมา และ พิพัฒน์ ไทยอารี. (วันที่ 10 กันยายน 2560). แหล่งที่มา <http://www.dpu.ac.th>.
- นิรันดร ทองอรุณ. (วันที่ 10 กันยายน 2560). **ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมภูมิทัศน์ และพื้นที่ว่าง : คุณภาพของการปรับเปลี่ยนที่ว่าง กิจกรรมและบริบท คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**. แหล่งที่มา <http://www.arch.chula.ac.th>.

การปรับใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน
โรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอสรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

An Application of Threefold Training for Developing the Students
Quality of Life in Srivilaividaya School
Srivilai District Buengkarn Province

พระมนตรี กิจจสโร (วิโรจะ)¹

Phra Montri Kijjasaro (Viroja)¹

พระมหาปริญา วรญาโณ²

Phramaha Parinya Vorayano²

เจษฎา มุลยาพอ³

Jessada Moonyapor³

โผน นามณี⁴

Phon Namanee⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย¹

Mahachulalongkomrajavidhyalaya University Nongkai Campus¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา⁴

Mahamakut Buddhist University Lanna Campus⁴

Corresponding Author, Email: phoonamanee@outlook.com⁴

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอสรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอสรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

ผลการวิจัยพบว่า

ประเภทของไตรสิกขา ที่แบ่งออกได้เป็น 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา สภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา จะต้องมีการพัฒนาในมิติต่าง ๆ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านร่างกาย การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านอารมณ์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านสติปัญญา เป็นการเพิ่มทักษะทางด้านความรู้ให้กับตนเอง โทษของการไม่พัฒนาคุณภาพชีวิต คุณค่าและ

ประโยชน์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิต คุณภาพชีวิตที่ดีในพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ หลักธรรมสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การปรับใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไล อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนมี 3 ด้าน คือ ด้านทักษะ ด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านความสุข การพัฒนาคุณภาพชีวิต นำหลักไตรสิกขา ทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ปรับประยุกต์กับหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต 3 ด้าน คือ ทักษะ คุณธรรมจริยธรรม และ ความสุข เป็นการศึกษาที่จะให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นสิกขาชีวิตที่ดีงามเกิดจากการศึกษานั้น เป็นมรรคระบบแห่งสิกขา เริ่มด้วยจัดปรับพื้นที่ให้พร้อมที่จะทำงานฝึกศึกษา ไตรสิกขา เป็นการศึกษา 3 ด้าน ที่พัฒนาชีวิตไปทั้งระบบ แต่ถ้ามองหยาบๆ เป็นภาพใหญ่ ก็มองเห็นเป็นการฝึกศึกษาที่ดำเนินไปใน 3 ขั้นตอนไปตามลำดับ

คำสำคัญ : การปรับใช้, หลักไตรสิกขา, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

Abstract

This research aimed to 1) to study the threefold principles in Theravada Buddhism, 2) to study the conditions of the development of the quality of life of students in Srilaiwittaya School, Si Wilai District, Buengkan Province, and 3) to study the ways of improving the quality of life according to the threefolds of the Si Wilaiwittaya School students. Sriwilai, Bueng Kan Province

The results showed that:

There are 3 aspects of the threefold which are: precepts, concentration and wisdom

For development of the students' qualification in Srivilaividaya school had to be developed in various dimensions, that is, to develop the quality of life in the physical, emotional and intellectual aspects to increase the knowledgeable skill for oneself. Not to develop the quality of life effects on developing good quality in accordance with the principle of Buddhism and it will be obstacle to develop the quality of life and the principle of doctrine for developing the quality of life.

The results of research were found that to apply the principle of Threefold Training for development of the students' quality of life in Srivilaividaya school, Srivilai District, Buengkarn Province to develop the students' quality of life in three aspects, that is, the aspect of skill, virtue and morality and happiness. To apply the quality of life by applying the Threefold Training in three aspects, that is, precepts, meditation and wisdom for the principle of developing the quality of life in three aspects, that is, skill, virtue and morality and happiness. This is the education to make the better life that results from that education and the way of training by beginning to clear the places for study, that is, to study the three aspects to develop the life with the whole systems respectively.

Keywords: application, Threefold training, life developing

บทนำ

ในอดีตสังคมไทยมีโลกทัศน์ค่านิยมและอุดมการณ์ที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธเป็นอย่างมากที่เห็นได้ชัดคือความคิดเรื่องกรรมบาปบุญและบุญคุณการเน้นคุณค่าทางจิตใจความรู้สึกแนวคิดทางพุทธศาสนาประกอบกับวิถีชีวิตที่เน้นการผลิตแบบพอเพียงซึ่งทำให้ประชาชนมีการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายสมถะรู้จักแบ่งปันช่วยเหลือกันและพอเพียงในสิ่งที่ตนเองมีอยู่อย่างไรก็ตามค่านิยมและวัฒนธรรมต่างๆเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เศรษฐกิจเฟื่องฟู (พระพรหมคุณาภรณ์, 2549 : 21-22) การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วเกิดขึ้นพร้อมๆกับการไหลทะลักของเงินทุนจากต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมากและได้นำพาเอาวัฒนธรรมทุนนิยมที่เน้นการบริโภคเข้ามาด้วยวัฒนธรรมบริโภคนิยมได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชนชั้นกลางในสังคมไทยและค่อยๆ แพร่เข้าไปสู่ชาวบ้านในชนบทโดยผ่านสื่อต่างๆและแรงงานที่อพยพมาทำงานในเมืองผลของวัฒนธรรมดังกล่าว (ไพฑูริศสาธิติกุล, คู่มือมนุษย์, 2501 : ม.ป.ป. หน้า 47) ได้ทำให้พฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้คนในสังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปมีการบริโภคในสิ่งที่ไม่จำเป็นต่างๆเช่นการซื้อบ้านหลังใหญ่รถยนต์ราคาแพงและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆการแสวงหาความสุขจากการบริโภควัตถุซึ่งหาซื้อมาได้ด้วยเงินตรากลายเป็นกระแสหลักของสังคมขณะที่คุณค่าทางจิตใจเริ่มลดความสำคัญลง (พระไพศาล วิสาโล, 2546 : หน้า 375-376)

การพิจารณาปัจจัย 4 ถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะชีวิตความเป็นอยู่ของทุกคนต้องเกี่ยวเนื่องด้วยปัจจัย 4 ท่านจึงสอนให้บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ด้วยพิจารณา คือด้วยปัญญา ไม่บริโภคด้วยตัณหาบริโภคด้วยปัญญา ต่างกับบริโภคด้วยตัณหาอย่างไร บริโภคด้วยตัณหาก็คือ บริโภคเพื่อเสพส เพื่อมุ่งเอร็ดอร่อย คือสนองความรู้สึกชอบใจไม่ชอบใจให้เกิดสุขทุกข์ ในที่นี้ก็คือไม่เอาทุกข์ จะเอาแต่สุข ที่ว่าสุขในกรณีของอาหาร ก็คืออร่อย เป็นการสนองตัณหาซึ่งอยากบำรุงบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กายถ้ำเป็นเครื่องนุ่งห่มก็มุ่งความสวยงาม ความโก้เก๋ ตลอดจนประกวดประชันแข่งฐานะกัน เอาอาหาร เอาเครื่องนุ่งห่ม เอาที่อยู่อาศัยเป็นเครื่องอวดแสดงฐานะ การทำอย่างนี้ ท่านว่าไม่เป็นการสนองความต้องการที่แท้จริงของชีวิต พุทธภาษามัยใหม่ว่ามันไม่ได้ เป็นเครื่องแสดงการมีคุณภาพชีวิตบางทีคนที่มีฐานะเศรษฐิกิจดี มีอาหารการกินอย่างดี ที่เรียกว่ามีมาตรฐานการครองชีพสูง แต่กินอาหารแล้วไม่ได้คุณภาพชีวิต เลยกลายเป็นว่า มาตรฐานการครองชีพสูง แต่คุณภาพชีวิตเสีย เป็นการกินที่ไม่ฉลาดที่สำคัญคือสามารถสะสมและถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อไป” (ณรงค์เส็งประชา, 2541: หน้า 12)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่ามนุษย์ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการที่จะเป็นแรงขับเคลื่อนสังคมหรือเป็นตัวชี้วัดความเป็นไปของสังคมในปัจจุบันเพราะสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันล้วนเกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยมนุษย์เป็นผู้สร้างแทบทั้งนั้นฉะนั้นเมื่อสังคมที่ต้องการความเจริญความก้าวหน้าก็ต้องหันไปพัฒนาสิ่งที่เป็นต้นทุนของทุกสิ่งทุกอย่างนั่นก็คือทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง การพัฒนาราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำว่าพัฒนาหมายถึงความเจริญเติบโตหรือก้าวหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : หน้า 405) คำว่า “พัฒนา” เป็นคำกริยาแปลว่าทำให้เจริญทำให้ยั่งยืนถาวรดังนั้น “การพัฒนา” ก็คือการทำให้เจริญ “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” คือตัวของบุคคลแต่ละคนให้เจริญขึ้นหรือการเปลี่ยนแปลงตัวเองไปในทางที่เจริญขึ้นมีความสมบูรณ์ด้วยความดีงามความสูงส่งสมกับเป็นมนุษย์ผู้มีใจสูงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรมนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาตลอดเวลามนุษย์เรามีความต้องการที่จะให้ตนเองเจริญก้าวหน้า ดังนั้นทุกคนจึงต้องพยายามพัฒนาตนเองเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้นมีการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และมลภาวะที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการดำเนินชีวิตการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมทำให้มนุษย์มีรสนิยมสูงขึ้นปรารถนาสิ่งที่ดีขึ้นหรือดีที่สุดในความสามารถที่จะทำตัวเองให้เข้ากับบุคคลอื่นให้ได้ และเป็นที่รักใคร่ชอบพอกันทุกๆ คนการพัฒนาตนเองเป็นทั้งการพัฒนาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมไปสู่การพัฒนาทัศนคติแรงจูงใจและอุปนิสัย เพื่อค้นหาตนเอง

จากประเด็นที่กล่าวมาแล้วนี้ แสดงถึงอิทธิพลต่าง ๆ จากสภาพในสังคมที่ชักนำให้เยาวชนไทยมีแนวโน้มไปในทางที่น่าจะเป็นอันตราย และอีกไม่กี่ปีต่อไป จะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ขาดคุณภาพในสังคม ผู้วิจัยเห็นความจำเป็นที่จะช่วยหาวิธีการเพื่อพัฒนานักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬให้มีความรู้ ความคิดและคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้เขาได้มีโอกาสสัมผัสเหตุผลและวิธีการที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิต เนื่องจากเยาวชนไทยมีสติปัญญาที่จะเข้าใจนามธรรมได้แล้วและสนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะพุทธศาสนิกชนผู้มีความศรัทธา จึงมีความสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬกรอบกับการนำหลักธรรมไตรสิกขาในพระพุทธศาสนามาบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาสภาพนักเรียน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตที่ดีงามของนักเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

ขอบเขตของการวิจัย

วิจัยเรื่อง “การศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ” การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม การวิจัย (Mixed Method) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาจากพระไตรปิฎก หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รูปแบบการวิจัย (Qualitative Research) โดยมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเอกสาร

เนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ โดยจะเก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา

วิชาการและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยหลักไตรสิกขา

1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 เป็นเอกสารหลัก

2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบทความต่างๆ ที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เป็นเอกสารชั้นรอง

2. ด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยหลักไตรสิกขา ศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีมาในพระไตรปิฎกรูปแบบหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ศึกษาหลักการของหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก วิเคราะห์หลักการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักไตรสิกขาได้แก่ ศิลการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านร่างกายสมาธิการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมต่อกันและกันปัญหาการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเองให้มีความคิดสร้างสรรค์ปรับปรุงสิ่งใหม่ๆ เสมอและที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเอกสารที่เกี่ยวข้องวิทยานิพนธ์หนังสือตำราทางวิชาการ

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ ในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Structured In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกในการวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามหลักไตรสิกขาและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬจำนวน 25 คน

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นผู้วิจัยได้รวบรวมผลงานตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและวิธีการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยหลักไตรสิกขา โดยแบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. หนังสือ/เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549 : หน้า 6-9) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” สรุปความได้ว่าการพัฒนาที่จะสามารถยั่งยืนได้นั้นต้องเริ่มที่พัฒนามนุษย์ให้มีจริยธรรมให้ได้เสียก่อนเพราะว่าถ้าคนมีจริยธรรมก็จะสามารถปฏิบัติตามวิธีการต่างๆ ได้สำเร็จและ

เมื่อพัฒนาคนได้ถูกต้องแล้วคนก็จะมีจริยธรรมได้จริยธรรมนั้นต้องมีทั้งระดับบุคคล ระดับสังคมและระดับชาติการพัฒนาให้มีจริยธรรมจะให้สำเร็จได้ก็ด้วยการศึกษา พระพุทธศาสนามองว่ากิเลสเป็นธรรมชาติของมนุษย์แต่เป็นธรรมชาติที่แก้ไขได้ เพราะธรรมชาติของคนเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้แก้ไขปรับปรุงได้เมื่อพัฒนาคนขึ้นไปก็เปลี่ยนจากกิเลสไปเป็นคุณธรรมและปัญญาได้จริยธรรมจึงไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องที่จำฝืนใจแต่จริยธรรมที่แท้ต้องเป็นจริยธรรมแห่งความพอใจและความสุขถ้าฝึกพัฒนาถูกต้องมนุษย์จะเอาชนะธรรมชาติภายในตัวเองได้ดีและเป็นจริงยิ่งกว่าการเอาชนะธรรมชาติภายนอกเหมือนอย่างที่เราเห็นที่ตะวันตกได้พยายามมาจนเป็นปัญหาแก่ตัวมนุษย์เองดังที่เป็นกันอยู่การพัฒนาคนให้มีแหล่งใหญ่อยู่ที่มโนกรรมซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติที่ปรากฏในรูปแบบต่างๆไม่ว่าจะเป็นความเห็น ความเชื่อเจตจำนงหรือทัศนคติเป็นต้นซึ่งส่งผลให้เกิดกายกรรมและวจีกรรมตามมาอย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกล่าวคือเมื่อคิดอย่างไรก็จะทำและพูดเช่นนั้นหรือเมื่อทำและพูดอย่างไรก็จะสะท้อนถึงความคิดว่าเป็นอย่างไรดังนั้นการมีความเข้าใจในมโนกรรมว่ามีความสำคัญและส่งผลอย่างไรทั้งต่อตนเองและต่อโลกย่อมจะทำให้เราสามารถเลือกที่จะประกอบมโนกรรมที่ถูกต้องและส่งผลดีทั้งต่อตนเองและต่อโลกนั้นคือการทำให้เกิดการพัฒนาตนและโลกไปในทิศทางที่ถูกต้องพร้อมกันไป

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2546 : หน้า 41-42) ได้กล่าวถึงไตรสิกขาสำหรับพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ “ทิศทางการศึกษาไทย”ว่า ไตรสิกขาหรือการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาหมายถึงการเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญาจึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลสตัณหาตั้งค้ำกล่าวที่ว่า “ทุกข์มีเพราะยึดทุกยึดเพราะอยากทุกข์มากเพราะพลอยทุกข์น้อยเพราะหยุดทุกข์หลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วย่อมหลุดพ้นทุกข์และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติคือเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเพราะฉะนั้นวิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มากปัญญาที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มากจิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือวิมุตติซึ่งเป็นบรมสันติเมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เรียกว่าพระอเสชชะ

ชัยวัฒน์ อัฒน์พัฒน์ และวิธาน สุชีวกุปต์ (ชัยวัฒน์ อัฒน์พัฒน์ และวิธาน สุชีวกุปต์, 2541 : หน้า 24-25) ได้กล่าวถึงความต้องการของมนุษย์ไว้ในหนังสือ“หลักการดำเนินชีวิตในสังคัม”โดย มีเนื้อหากล่าวถึงสาระสำคัญของชีวิตคือหลักปรัชญาและคำสอนทางศาสนาจะให้โลกทัศน์หรือประทีปส่องทางชีวิตของมนุษย์ส่วนศาสนานั้นจะให้แนวทางการปฏิบัติอันจะทำให้ชีวิตของมนุษย์ได้รับความสุขและประสบผลสำเร็จในชีวิตในการดำรงชีวิตในสังคัมมนุษย์นั้นมนุษย์มีความจำเป็นต้องการทางธรรมชาติอยู่สองทางคือทางร่างกายและทางจิตใจทางร่างกายนั้นมนุษย์มีความต้องการปัจจัย4 คือ อาหารเสื้อผ้าที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคอันเป็นปัจจัยมูลฐานนอกจากนี้แล้วร่างกายยังต้องการปัจจัยสมัยใหม่อีกเช่นการศึกษา ยานพาหนะและเครื่องมือสื่อสารส่วนทางด้านจิตใจมนุษย์ยังต้องการความดีความอบอุ่นใจและและความจริงของชีวิต

สมพร เทพลีธา (สมพร เทพลีธา, 2542 : หน้า 5-6) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ“ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคัม” ว่าการพัฒนาตามหลักพระศาสนาจะพัฒนาตามหลักไตรสิกขาเป็นหลักการปฏิบัติทางกายทางวาจาทางจิตใจให้มีความพร้อมในการทำงานและทำกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยความสัมพันธ์กันทั้ง 3 อย่างคือทางร่างกายทางคำพูดและทางจิตใจหรือปัญญาของมนุษย์อย่างถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิในกิจกรรมนั้นๆโดยมีผลคือความปกติสุขและความเข้าใจจริงต่อเหตุการณ์และสิ่งเป็นเหตุปัจจัยที่มากระทบและดำเนินการอยู่นั้น

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (สงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2543 : หน้า 145-146) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ“พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน” ว่าการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์นั้นคือการพัฒนาตัวบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจผู้ที่พัฒนาตนแล้วย่อมได้รับความเคารพนับถือยกย่องเชิดชูซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาตอนหนึ่งที่ว่า “ทนต์เสฏฐุโณมนุสเสสุ” หมายความว่า การได้ฝึกตนให้ดีย่อมเป็นผู้ประเสริฐสุดบุคคลที่พัฒนาตนเองได้ดีก็คือบุคคลที่สามารถอยู่เหนืออำนาจของความเคยชินบุคคลประเภทนี้จะปรับตัวพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆซึ่งถือว่าเป็นความสามารถพิเศษการพัฒนาตนจะช่วยให้บุคคลสำรวจกายและใจมากขึ้นรู้จักและควบคุมตนเองในการแสดงออกได้อย่างเหมาะสมรู้จักข่มใจมีความอดทนอดกลั้นเพื่อรักษาความดีความงามของตนจนได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรคือเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไปได้อย่างดีการพัฒนาคือการสร้างความเป็นคนใหม่ในตนเองให้มีสุขภาพกายที่แข็งแรงสุขภาพจิตที่ดีมีทักษะกำลังใจมีจุดมุ่งหมายของชีวิตและเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไปการพัฒนาตนใน

ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคลที่จำเป็นเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างเสริมมนุษยสัมพันธ์ของบุคคลโดยทั่วไป

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสมชาย สิริจโนโท (ห่านนท์) (พระมหาสมชาย สิริจโนโท (ห่านนท์), 2549 : หน้า บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธพจน์ (สมานสุเมโธ)” พบว่าการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งออกเป็น 4 ด้านได้แก่ (1) การพัฒนาทางความประพฤติคือทางกายและวาจาให้มีศีล (2) การพัฒนาด้านอินทรีย์ 6 คือให้รู้จักสำรวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติกำกับ (3) การพัฒนาด้านจิตใจให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและ (4) การพัฒนาด้านปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวงไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมาแต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆ นอกจากนั้นก็ได้ศึกษาถึงโทษ(ผลกระทบ)ของการไม่พัฒนาคุณภาพชีวิตคุณค่าของการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งต่อตนและสังคมหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

พระมหาเสกสรร จิรภาโส (จีแสง) (พระมหาเสกสรร จิรภาโส (จีแสง), 2552 : หน้า 82-83) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย” พบว่าหลักไตรสิกขาที่มีแทรกอยู่ในหลักสูตรกิจกรรมโครงการทุกระดับของการศึกษาไทยในระดับปฐมวัยศีลเช่นการเคารพในสิทธิของคนอื่นไม่รังแกเพื่อนหรือสัตว์เป็นต้นสมาธิได้แก่การส่งเสริมด้านอารมณ์และจิตใจจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นและมีความสุขกิจกรรมที่ส่งเสริมปัญญาเช่นการเล่านิทานให้เด็กฟังการหาของเล่นที่สร้างสรรค์ให้เด็กเล่นเป็นต้นในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาศีลเช่นการสมาทานรับศีลแสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้วรักษาศีล 5 ตามที่ได้สมาทานนั้นเป็นต้นสมาธิเป็นผลที่เกิดจากการสวดมนต์แผ่เมตตาเจริญจิตภาวนาตามหลักอานาปานสติรวมทั้งการทำงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จตามจุดมุ่งหมายปัญญาเช่นวิเคราะห์การกระทำของบุคคลที่เป็นแบบอย่างในการนำหลักธรรมไปปฏิบัติเป็นต้นในระดับอุดมศึกษาศีลได้แก่ การดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตแม้สมาธิจะไม่มีการกล่าวถึงโดยตรงในแผนการศึกษาแห่งชาติแต่ทางสถาบันอุดมศึกษาก็จัดให้มีการเรียนการสอนวิชาเกี่ยวกับศาสนาปรัชญาเป็นวิชาพื้นฐานโดยเน้นความรู้คู่การปฏิบัติตนนอกจากนี้ยังมีโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนนิสิตนักศึกษาส่วนปัญญาจะเน้นการคิดวิเคราะห์ที่เกี่ยวกับไตรสิกขาโดยตรงเช่นดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับหลักศาสนธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมทั้งด้านเนื้อหาและการปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

นพรัตน์ พัฒนธัญญา (นพรัตน์ พัฒนธัญญา, 2552 : หน้า บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “หลักการพัฒนาบุคคลเพื่อความเป็นผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่าการพัฒนาบุคคลต้องเริ่มพัฒนามาตั้งแต่วัยเยาว์โดยการส่งเสริมพัฒนาการที่ดีในทุกๆด้านให้แก่เด็กทั้งด้านร่างกายจิตใจและสติปัญญาจากนั้นใช้วิธีการพัฒนาบุคคลตามหลักไตรสิกขากรรมฐานอิทธิบาท 4 และคุณธรรมอื่นๆเชื่อมโยงกับจิตนิสัยของแต่ละคนการพัฒนาบุคคลเพื่อความเป็นผู้นำต้องประกอบด้วยปัญญาในการส่งเสริมชีวิตให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมร่วมกันระหว่างผู้นำกับผู้บริหารพัฒนาด้านต่างๆ ของสังคมโดยการทำงานต้องมีการบูรณาการและมีการวางนโยบายการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้มีคุณภาพโดยใช้องค์ความรู้ทั้งทางตะวันตกและพระพุทธศาสนาควบคู่กันไปอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้ที่สอดคล้องกับโลกาภิวัตน์

พระพุทธินันท์ บุญเรือง (พระพุทธินันท์ บุญเรือง, 2549 : หน้า บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากมายที่สามารถนำมาปรับใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบันได้เช่นหลักทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรมสัมปรายิกัตถสังวัตตินิกธรรมอิทธิบาทมรรคสังโยชน์หรือรวมเรียกว่าไตรสิกขาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการพัฒนาคนหลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เหมาะสมและเกิดประสิทธิผลซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาหลักๆอยู่เพียง 4 อย่างคือการพัฒนากายการพัฒนาศีลการพัฒนาจิตและการพัฒนาปัญญา

ฉมาน ตรรกวิจารณ์ (ฉมาน ตรรกวิจารณ์, 2550 : หน้า บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ” ผลการวิจัยพบว่า แนวความคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมีพุทธธรรมเป็นฐานคิดในการพัฒนาโดยมีพุทธเศรษฐศาสตร์ทฤษฎีระบบทฤษฎีจิตวิทยาการเรียนรู้และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาโดยมีเป้าหมายการพัฒนา 2 ระดับคือระดับโลกิยธรรมและระดับโลกุตระธรรมส่วนปรัชญาในการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้ พุทธธรรมมีเป้าหมายที่การพัฒนาปรับปรุงมนุษย์ใช้ปัญหาของมนุษย์คือ “ทุกข์” เป็นตัวตั้งให้หลักธรรมอริยสัจ 4 เป็นหลักคิดในการพัฒนาและการคิดเชิงระบบสำหรับเป้าหมายในการพัฒนานั้นจะมี 3 ประการคือ (1) ทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีประสิทธิภาพ (2) มีจริยธรรมคุณธรรมในการดำเนินชีวิตและ (3) พัฒนาไปสู่ระดับ

สูงสุดคือการพันทุกข้ออย่างสิ้นเชิงสู่ภาวะนิพพานหรือนิโรธการพัฒนาศรีพยากรณ์เชิงพุทธมี 3 องค์ประกอบการพัฒนาคือการพัฒนาระดับบุคคลระดับกลุ่มและการพัฒนาในระดับองค์การจะตัวแบบในการพัฒนาซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาศรีพยากรณ์เชิงพุทธได้ด้วย

ทวิศักดิ์ ทองทิพย์ (ทวิศักดิ์ ทองทิพย์, 2555 : หน้า บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา” ผลการวิจัยพบว่า 1. การศึกษาตามหลักไตรสิกขาผลการวิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสหลักไตรสิกขาไว้ในวัชชีปัตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตร ไตรสิกขามีความหมายว่า การฝึกอบรมด้านความประพฤติจิตและปัญญาไตรสิกขาสามารถจัดประเภทได้ตามหลักไตรสิกขาตามมรรคมืดองค์แปดและตามธรรมขั้นสามความสำคัญของหลักไตรสิกขาคือเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาสาระสำคัญของหลักไตรสิกขามี 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีส่วนประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ การจัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ การสร้างสัมมาทิฐิ การศึกษาตามหลักไตรสิกขาและการวัดและประเมินผลการศึกษาตามหลักไตรสิกขา และ 2. วิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาพบว่าหลักไตรสิกขามีที่มาอยู่ในวัชชีปัตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตรและตติยสิกขาสูตรกำเนิดการศึกษาสมัยพุทธกาลเริ่มจากกลุ่มปัญจวัคคีย์ผู้ศึกษาสมัยพุทธกาลแบ่งได้ 2 กลุ่มคือกลุ่มบรรพชิตและกลุ่มคฤหัสถ์ทั้งสองกลุ่มนี้ได้มีการกำหนดคุณสมบัติไว้แตกต่างกันด้วยขอบเขตของการศึกษาในพระพุทธศาสนารวมอยู่ในหลักไตรสิกขาการเรียนการสอนในสมัยพุทธกาลมีลักษณะเป็นแบบมุขปาฐะการศึกษาตามหลักไตรสิกขามีขั้นตอนดำเนินการที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ จัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ สร้างสัมมาทิฐิฝึกตามหลักไตรสิกขา วัดและประเมินผลตามหลักไตรสิกขา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยหลักไตรสิกขา ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาโดยหลักไตรสิกขา ในส่วนของการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้มีผู้ศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่มีการวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยตรง ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการพัฒนาอย่างมีระบบหากมองจากความหมายจะเห็นว่าคำว่า ไตรสิกขา นั้นมีความหมายมุ่งที่การศึกษานั้นเอง หากมองจากระบบจะเห็นว่าพระพุทธศาสนาได้แสดงหลักไตรสิกขาโดยเริ่มจาก ศีล สมาธิ และปัญญา หมายถึงการพัฒนาจากเริ่มต้น ท่ามกลาง และสิ้นสุดคือพระนิพพาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) แล้วนำไปวิเคราะห์ประกอบงานวิจัยนี้ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา มีขั้นตอนการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ส่วนได้แก่

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยจะเก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำราวิชาการและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยหลักไตรสิกขา

1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 เป็นเอกสารหลัก

2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบทความต่างๆ ที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เป็นเอกสารชั้นรอง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้ในการประชุมสัมมนาเพื่อระดมความคิดเห็น (Focus Group and Brain Storming) เป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด ที่มีประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลส่วนบุคคลและพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยหลักไตรสิกขา

2. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In depth interview) การเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสร้างแบบทดสอบและแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เก็บข้อมูลจากประชากรตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย ด้วยตนเองนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบทดสอบแล้วนำไปปรึกษากับคณะกรรมการที่ปรึกษาก่อนนำไปใช้กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ในการวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยกรอบแนวคิด ทฤษฎี (Theoretical Framework) คือ การนำข้อมูลที่รวบรวมมาได้มาตีความเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ และทฤษฎีที่ผู้วิจัยเลือกกำหนด เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

2. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ได้แก่ การนำข้อมูลเชิงปริมาณเป็นสถิติเชิงพรรณนา(Descriptive) ใช้การบรรยายอธิบายลักษณะของข้อมูลที่ผู้วิจัยศึกษาไว้เท่านั้น

3. สรุปข้อมูล สังเคราะห์ผลการศึกษแล้วนำเสนอเป็นผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “การปรับใช้หลักไตรสิกขา เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ” มุ่งศึกษาสภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขา สรุปผลการวิจัยพบว่า

1. หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรคเป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรม และการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อหนุนต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

ไตรสิกขา มีข้อปฏิบัติ 3 ชั้นคือ

1. ชั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรม เป็นชั้นศีล

2. ชั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกทั่วทั้งพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา

3. ชั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง การฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ถึงกับเกิดความสลัดสังเวชเบื่อหน่ายในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริงๆ การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา

สำหรับบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานั้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ คือ ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และอยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลลดเวทนาทุกขจิต วจีทุกขจิต และประพฤติดแต่กายสุจริต วจีสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กาย

ภavana เป็นวิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกายและวาจา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมาเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนให้บุคคลงดเว้นจากความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติในมโนสุจริต ไม่โลภ ไม่พยาบาท มีจิตใจเสียสละและยินดีให้อภัย เป็นการพัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภavana และทำให้บุคคลรู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง อันเป็นสัมมาทิฐิ เป็นการพัฒนาบุคคล ตามหลักของปัญญา เรียกว่า ปัญญาภavana การปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุสัมมาวิมุตติ คือหลุดพ้นจากกิเลสได้โดยสิ้นเชิง (บรรลุนิพพาน)

1. สภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การปรับปรุงตัวเอง ให้มีความรู้และความสามารถเพื่อใช้ทักษะความชำนาญ สร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของตน แล้วเปลี่ยนแปลงชีวิตใหม่ ให้กลายเป็นคนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นที่ยอมรับในสังคม แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นทั้งการพัฒนาความรู้ทักษะ และพฤติกรรม ไปสู่การพัฒนาทัศนคติ แรงจูงใจ และอุปนิสัยเพื่อค้นหาตนเอง เพิ่มทักษะ รวมถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต จะต้องมีการพัฒนาในมิติต่างๆ คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านร่างกาย การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านอารมณ์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านสติปัญญา เป็นการเพิ่มทักษะทางด้านความรู้ให้กับตนเอง

การพัฒนาคุณภาพชีวิต ย่อมมีประโยชน์ต่อนักเรียนผู้พัฒนา คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตช่วยทำให้บุคคลดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมโดยมีแนวทางในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้สังคมมีความสุขไปด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต กระตุ้นให้บุคคลและสังคมเกิดความกระตือรือร้นคิดที่จะปรับปรุงตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอยู่เสมอการพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคลรู้จักใช้ปัญญา มีเหตุผล ความมีคุณธรรม จริยธรรมหลักจิตวิทยา หลักการบริหารเพื่อมาแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและสังคมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคลและสังคมมีการอยู่ร่วมกันด้วยความสมานฉันท์ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งและปัญหาสังคมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคล และสังคมที่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเกิดการร่วมมือร่วมใจในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมที่ดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน โรงเรียนศรีวิไลวิทยา ทำให้คุณภาพชีวิตของนักเรียนดีขึ้น โดยผู้วิจัยได้มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียน 3 ด้านด้วยกัน คือ ด้านทักษะของนักเรียน ด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และด้านความสุขของนักเรียน ใน 3 ด้านนี้ ต่างมีรูปแบบ วิธีการในการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ทักษะกระบวนการที่ดีเยี่ยมต่อสิ่งที่ได้เจอ มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต และมีความสุขกับการใช้ชีวิตตลอดทั้งสุขกันสิ่งที่ตนประสบอยู่ ทั้งสุขในการศึกษาเล่าเรียนอีกด้วย เมื่อได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน โดยการนำหลักไตรสิกขา ทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยปรับประยุกต์ให้กับหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน 3 ด้าน คือ ทักษะ คุณธรรมจริยธรรม และ ความสุข เป็นการศึกษาที่จะให้มีชีวิตที่ดีงามเป็นสิกขาชีวิตที่ดีงามเกิดจากการศึกษานั้น เป็นมรรคระบบแห่งสิกขา เริ่มด้วยจัดปรับพื้นที่ให้พร้อมที่จะทำงานฝึกศึกษา ไตรสิกขา เป็นการศึกษา 3 ด้านที่พัฒนาชีวิตไปทั้งระบบ แต่ถ้ามองหยาบๆ เป็นภาพใหญ่ ก็มองเห็นเป็นการฝึกศึกษาที่ดำเนินไปใน 3 ขั้นตอนไปตามลำดับ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. ทำให้ทราบสภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไลจังหวัดบึงกาฬ
3. ทำให้ทราบแนวทางการปรับใช้การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามใช้หลักไตรสิกขาของนักเรียนโรงเรียนศรีวิไลวิทยา อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์. (2549). **สุภาพะองค์รวมแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2501). **คู่มือมนุษย์**. ธรรมสภาจัดพิมพ์เผยแพร่. คำนำโดยท่านพุทธทาส อินทปัญโญ.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). **พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ณรงค์ เสียงประชา. (2541). **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2549). **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2549). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2546). **ทิศทางการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และ วิชาน สุชีวกุปต์. (2541). **หลักการดำเนินชีวิตในสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมพร เทพสิทธิ์า. (2542). **ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2543). **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์.
- พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (ห่านนท์). (2549). **“พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมานสุเมโธ)”**. วิทยานิพนธ์ **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเสกสรร จิราภาโส (จีแสง). (2552). **“การศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย”**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต **สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การศึกษาประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรม
ของชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

A Study of Heet Sibsong as the Factor to Support the Principle of
Saraniyadhamma of Phoechai Community in Muang District
Nongkhai Province

พระมหาสมพงษ์ อานนโท (สุทธิวรณา)¹

Phramaha Sompong Arnantho (Sutthiwanna)¹

พระราชรัตนาลงกรณ์²

Phrarach Rattanalongkorn²

พระมหาปริญา วรญาโณ³

Phramaha Parinya Worrayano³

พระมหาศรัญย์วัตร กิตติวัชรโร⁴

Phramaha Saranwat Kittivachiro⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย¹

Mahachulalongrajavidhyalaya University Nongkhai Campus¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา⁴

Mahamakut Buddhist University Lanna Campus⁴

Corresponding Author, Email: saranwat@yahoo.com⁴

บทคัดย่อ

วิจัยเรื่องนี้มี วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสาราณียธรรม
ในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความเชื่อและความสำคัญของประเพณีฮีต 12 ใน
ชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 3) เพื่อวิเคราะห์ประเพณีฮีต 12
ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในเขตชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย ผลจากการวิจัยพบว่า

แนวคิดเรื่องสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่ว่าด้วยหลัก
ปฏิบัติ 6 ประการ ที่ได้สอดแทรกแนวคิดที่สำคัญเอาไว้ภายในอยู่ 3 อย่าง คือ 1) การ
เป็นผู้มีเมตตาที่เน้นในการแสดงความรักใคร่ ประารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข โดย
การแผ่เมตตาริจิต คิดและทำประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม 2) การเป็นผู้มีศีลรักษา
กายและวาจาให้เรียบร้อย ตั้งอยู่ในความดีมีระเบียบวินัยไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ
ของหมู่คณะ และ 3) ความเข้าใจที่ถูกต้องหรือสัมมาทิฐิ อันเกิดได้จากการมี

กัลยาณมิตรที่ดีและการพิจารณาอย่างถูกวิธีจากโยนิโสมนสิการ จนก่อให้เกิดเป็นความสามัคคีกันของหมู่คณะ

ความเชื่อและความสำคัญของประเพณีฮีต 12 ที่มีต่อชาวพุทธในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า ในเขตตำบลเองได้มีการปฏิบัติบุญประเพณีฮีต 12 สืบทอดมาช้านาน จะถูกขับเคลื่อนด้วยพระสงฆ์ ตลอดทั้งปราชญ์ชาวบ้าน

กิจกรรมที่เกิดจากงานบุญในประเพณีฮีต 12 ที่ชาวบ้านได้ร่วมกันปฏิบัติ จะคอยเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมให้เกิดขึ้นได้ โดยงานบุญที่ต้องอาศัยการเตรียมการจะส่งเสริม เมตตากายกรรม เมตตาวจีกายกรรม และเมตตามโนกายกรรม

คำสำคัญ: ประเพณีฮีต 12, หลักสาราณียธรรม

Abstract

This research aimed to 1) study the concept of Saraniyadhamma in Buddhism 2) to study the beliefs and the importance of Heet Sibsong tradition and 3) to analyze Heet Sibsong Tradition as the factors to support the principle of Saraniyadhamma of Phoechai Community, Muang Distract, Nongkhai Province. This Research was the qualitative research and by using the methodology of depth- interview and reporting the results of research as descriptive analysis.

The results showed that the concept of Sarananiyadhamma in Buddhism were considered as the Six practical principles that to insert the significant concept inside the three categories, that is, 1) to be loving-kindness emphasizing the love, wishes, namely, to wish the others to be happy by dedicating the spirit of friendship and to perform the benefits for the people in society 2) to have the precepts to preserve ones' physical and verbal behaviors and to live in the regulation and discipline, not to be loathsome of people and 3) to understand in the right way or Right Understanding resulting from good friendship and the right consideration from the Systemic attention until resulting in the unity of people.

The beliefs and the significance of Heet Sibsong tradition towards the Phoechai community, Muang District, Nongkhai Province were found that

in the territory of the Sub-district itself, people have performed Heet Sibsong festivals for a long time. by the Buddhist monks and folk scholars.

The Heet Subsong tradition as the factor to promote Saraniyadhamma in the territory of the community. The merit-making ceremony related to concept and ideal will promote the right view along with one's fellows that result in the love and unity in accordance with the principle of Saraniyadhna.

Keywords: Heet Sibsong, Saraniyadhamma

บทนำ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาถือได้ว่าสนับสนุนการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะสอนให้คนมีความเสมอภาคและเสรีภาพ ไม่ได้บังคับให้เชื่อ สอนให้คนใช้เหตุผล สอนให้สังคมเกิดความสามัคคีกันและรวมกลุ่ม สอนให้คนประพฤติดีมีศีลธรรม หลักสาราณียธรรม เป็นธรรมที่ส่งเสริมความพร้อมเพรียงความสมัครสมานสามัคคีของหมู่คณะ เป็นธรรมที่สร้างความปรารถนาดีและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทางกาย วาจา และใจ คือ ทำดี พูดดี และคิดดีต่อกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน มีความประพฤติเหมือนคนอื่นๆ ไม่ทำให้หมู่คณะเสียหาย เพราะความประพฤติชั่วของตน ยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ทำให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน หลักธรรมดังกล่าวคือ สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นหลักการอยู่ร่วมกัน ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ 1) เมตตา กายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) เมตตาวาจกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) เมตตา मनกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน 5) สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ 6) ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้

คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2547 : หน้า 23-24)

การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างมากมายทั้งในปัจจุบันและในอนาคต สภาพสถานการณ์ ปัญหาต่างๆ ของโลก ย่อมส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อนานาอารยประเทศ อันเป็นสมาชิกของสังคมโลก ซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วยเช่นกัน (ไชยรัตน์ ปราณี, 2549 : บทคัดย่อ)คนในสังคมปัจจุบันต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด มีเวลาในการพบปะสนทนากันน้อยลง เกิดความห่างเหินกันความรักความสามัคคีในชุมชนก็น้อยลงและเป็นจุดเริ่มต้นของการแตกความสามัคคีที่จะตามมาในภายหลัง เมื่อแตกความสามัคคีแล้วก็ยากที่จะสร้างสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นได้

โดยที่ผ่านมามีกิจกรรมจำนวนมากที่สามารถทำให้เกิดสันติชั่วคราว (The Temporary Peace) จนกลายเป็นจุดเริ่มต้นเพื่อนำไปสู่จุดสิ้นสุดของการต่อสู้กับความลำบากใจ ที่เกิดจากการตัดสินใจทำบางสิ่งบางอย่างจากสิ่งทีอาจทำได้ เมื่อบุคคลมีความขัดแย้งในตัวบุคคล เขาอาจมีปฏิกิริยาต่อความขัดแย้งนั้นได้หลายลักษณะ เช่นตัดสินใจไม่ได้ ถอนตัวออกจากสถานการณ์ หาตัวช่วยในการตัดสินใจ และหาเหตุผลสนับสนุนการตัดสินใจครั้งนั้น สิ่งเหล่านี้จะทำให้บุคคลขาดความสงบทางใจ และบางกรณีก็สร้างความเดือดร้อนกับผู้อื่นด้วย การได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้พูดคุยปรึกษาหารือกัน ปรับความคิดความเข้าใจให้เป็นแนวเดียวกันจนเกิดเป็นความรักความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ถือเอาประเพณีฮีต 12 เป็นกิจกรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นหลักในการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความสามัคคีตามหลักพระพุทธศาสนา การสร้างความสามัคคีด้วยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาถือเป็นอีกขบวนการหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมได้ทำงานร่วมกัน แสดงความเห็นเห็นใจกัน ปรับความคิดเห็นให้ตรงกัน บนฐานความเชื่อตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อสมานความแตกร้า เพื่อป้องกันความแตกร้า และรักษาความสามัคคีในหมู่คณะ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย ได้มีการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยหลัก สาราณียธรรมขึ้นหลายกิจกรรม เพื่อสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรม ในเขตชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีฮีต 12 กับหลักสาราณียธรรม ที่ก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างคนในเขตชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย อันเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษา อีกทั้งยังสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาที่ได้ นำไปแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยปัจจุบัน เพื่อรักษาความรักสามัคคีในชุมชนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความสำคัญของประเพณีฮีต 12 ในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
3. เพื่อวิเคราะห์ประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรม ในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. **ขอบเขตด้านเอกสาร** ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษา โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมที่ปรากฏในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ออกเป็น 2 อย่างคือ

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาจากประชาชนชาวพุทธที่ปฏิบัติตามประเพณีฮีต 12 ในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

2. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่อง การส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ด้วยการเก็บข้อมูลแบบเจาะจงจากกลุ่มเป้าหมาย แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิธี

3. ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ที่ใช้ในการศึกษากำหนด คือ ในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

4. ขอบเขตกลุ่มประชากร ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จำนวน 30 รูป/คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร โดยมีการศึกษาภาคสนาม (Field Study) เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายแล้วนำมาวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูล โดยการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องหลักสารานุกรมและประเพณีฮีต 12

2. ทำการศึกษา เรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลักสารานุกรม และประเพณีฮีต 12 ที่เป็นส่วนของเอกสาร

3. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาอยู่ในเขตชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย แล้วทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย (Target group) ที่ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) อันได้แก่

1) กลุ่มบรรพชิต ที่เป็นพระสงฆ์ฆราวาสในเขตตำบลโพธิ์ชัย จำนวน 5 รูป

2) กลุ่มผู้นำชุมชนในเขตตำบลโพธิ์ชัย ได้แก่ กำนัน 1 คน ผู้ใหญ่บ้าน 4 คน จำนวน 5 คน

3) กลุ่มข้าราชการที่มีภูมิลำเนาและพำนักในเขตตำบลโพธิ์ชัย จำนวน 5 คน

4) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 คน

5) ประชาชนที่อาศัยในเขตชุมชนตำบลโพธิ์ชัย จำนวน 5 คน

6) กลุ่มเยาวชนชายและหญิง จำนวน 5 คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๓๐ รูป/คน

4. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แล้วนำไปปรึกษากับกรรมการที่ปรึกษา ก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ทั้งเชิงภาษาและโครงสร้าง แล้วจึงนำไปสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมาย นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิธี

5. วิเคราะห์ข้อมูล ในเรื่องประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลัก สาราณียธรรม ในเขตชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

6. สรุปผลและนำเสนอผลการศึกษา

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาเรื่อง ประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลัก สาราณียธรรมในเขตตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ประกอบไปด้วย วัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาความเชื่อและความสำคัญของประเพณีฮีต 12 ในเขตตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และ เพื่อวิเคราะห์ประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในเขตตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และมีการศึกษภาคสนาม (Field Study) โดยผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาอยู่ในเขตตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย แล้วทำการเก็บข้อมูลด้วยการ สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ที่ได้มาจากวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 รูป/คน เพื่อนำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ประกอบเนื้อหา ผลจากการศึกษาพบว่า

1. แนวคิดเรื่องสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนา พบว่า หลักสาราณียธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสเอาไว้ เกิดขึ้นด้วยอาศัยเหตุการณ์ ความแตกสามัคคีของสงฆ์ในขณะนั้นเป็นมูลเหตุ โดยมีจุดประสงค์ในการตรัสอยู่ที่ ความต้องการให้ภิกษุที่แตกความสามัคคีในขณะนั้นกลับมาสามัคคีกันดังเดิม และป้องกันไม่ให้เกิดสามัคคีในสงฆ์กลุ่มอื่นๆ จึงทำให้พระพุทธเจ้าตรัสหลักสาราณียธรรมที่ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 6 ประการ ที่เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วจะก่อให้เกิดความสามัคคี โดยทั้ง 6 หลักการปฏิบัตินั้นได้สอดแทรกแนวคิดที่สำคัญเอาไว้ภายในอยู่ 3 ประการ คือ 1) การเป็นผู้มีเมตตาที่เน้นในการแสดงความรักใคร่ ปราบปรามต้อยาก ให้ผู้อื่นมีความสุข โดยการแผ่เมตตาจิตและคิดทำประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม 2) การเป็นผู้มีศีลที่เน้นการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ตั้งอยู่ในความดีงามและ

มีระเบียบวินัยอันดีงาม มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัยและไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ 3) สัมมาทิฐิ ที่เน้นความคิด ความเห็น ความเข้าใจที่ถูกต้องที่สามารถเกิดได้จากการได้ยินได้ฟังสิ่งดีๆ ที่เป็นประโยชน์จากกัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ ที่เน้นใช้ความคิดอย่างถูกวิธี รู้จักคิด คิดเป็น ที่เป็น การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยและเป็น ฝ่ายปัญญาที่เกิดขึ้นภายใน ทำให้มีความคิด ความเห็นที่ถูกต้อง หลักธรรมสำคัญที่ถูกสอดแทรกอยู่ภายใต้เงาหลักสาราณียธรรม จึงเป็นส่วนที่คอยอำนวยความสะดวกให้หลักสาราณียธรรมสำเร็จประโยชน์อย่างสมควรจะเป็น ซึ่งหลักธรรมเหล่านั้นประกอบไปด้วย ความมีเมตตา ที่ทำให้เป็นที่รักของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม ศิล จะทำให้ความประพฤติของคนในสังคมมีความเสมอภาคกัน อันมีส่วนทำให้ไม่เกิดการเพ่งโทษกันและกัน และสุดท้ายสัมมาทิฐิที่เป็นความ ส่วนของปัญญา ที่คอยทำหน้าที่เป็นเหมือนทางเสื่อควบคุมให้ เมตตาและศิลทำหน้าที่ ของตนเองได้อย่างเต็มที่และมีความยืดหยุ่น จนก่อให้เกิดเป็นหลักสาราณียธรรมที่ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ อันนำไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คณะและไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกหรือแตกความสามัคคีได้อย่างสมบูรณ์

ในส่วนความสามัคคีตามหลักวิชาการนั้น เน้นที่การแสดงออกถึงความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมแรงทางกาย ทางวาจา และทางใจของผู้คนในสังคมเพื่อก่อให้เกิด ความดีงามและผลประโยชน์ที่ทุกคนพึงได้รับอย่างเท่าเทียมกัน แต่ความสามัคคีมิใช่ จะเป็นเรื่องที่จะทำหรือปฏิบัติได้ง่ายๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ล้วนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่างๆ ด้วย เช่น ทศนคติ จารีตประเพณี ศรัทธาความเชื่อมั่น การปฏิบัติหน้าที่ของผู้คนที่ ได้รับความมอบหมาย ผู้นำ และความตั้งใจจริงของผู้คนทุกคนในสังคมไทยเป็นหลัก ความสามัคคีที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติจึงจะ สามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ถ้าหากสังคมใดต้องการความเจริญรุ่งเรืองไม่ว่าด้าน ใดก็ตาม เป้าหมายแรกที่ต้องปฏิบัติ ก็คือ ทำสังคมให้เข้มแข็ง อันเป็นการทำผู้คนใน สังคมนั้นให้มีศักยภาพทางกระทำ ทางความคิด เกิดความสามัคคีปรองดองกันฉันท์ พี่น้อง กล่าวคือ สามารถรู้ดี รู้ชั่วในสิ่งต่างๆ ได้ พร้อมทั้งมีการศึกษาปฏิบัติตาม ความรู้ที่ตนนั้น โดยแบ่งภาระหน้าที่ของผู้คนในสังคมว่าต้องรับผิดชอบได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับภาระนั้นๆ

2. ความเชื่อและความสำคัญของประเพณีฮีต 12 ที่มีต่อชาวพุทธในเขตตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า ประเพณีฮีตสิบสองมีความสำคัญกับชุมชนชาวอีสาน คำว่า "ฮีต" หรือ "รื้อด" หรือ "จารีตประเพณี" เป็นข้อปฏิบัติที่เนื่องด้วยศีลธรรม ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมมองว่าใครก็ตามที่ไม่ประพฤติตามที่กำหนดไว้ถือว่าผิดเป็นชั่ว ฮีตสิบสองเป็นความเชื่อชาวอีสานที่ถูกแฝงไปด้วยความเชื่อในพระพุทธศาสนาและประเพณีนิยมพื้นบ้าน เป็นประเพณีที่สมาชิกในสังคมจะได้มีโอกาสร่วมชุมชนกันทำบุญประจำทุกเดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น ทำให้ได้มีโอกาสพบปะและรู้จักมักคุ้นกัน เพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและเพื่อความสามัคคีมีความรักใคร่กันของคนในท้องถิ่น ประเพณีฮีตสิบสองได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมล้านช้าง ซึ่งแต่ก่อนนั้นจะรวมเอาทั้งลาวและคนอีสานไว้นั่นเอง จึงทำให้ประเพณีของชาวอีสานและชาวลาวมีความคล้ายกัน สิ่งที่ถ่ายทอดนั้นเป็นความเชื่อในเรื่องของศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเชื่อทางด้านสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ภูตผี เทวาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ โดยจะนำปัจจัยทางด้านวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม และสภาพอากาศของพื้นที่ ผสมเข้ากันอย่างกลมกลืนจนเกิดเป็นปัจจัยต่างๆ ในการกำหนดกิจกรรมของการทำบุญที่จะมีขึ้นในแต่ละเดือนตลอดทั้งปี

ประเพณีฮีตสิบสองมีประวัติและความเป็นมา ที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาที่เป็นทั้งประวัติ ทั้งคุณธรรมที่ถูกสอดแทรก รวมไปถึงถึงรูปแบบพิธีกรรมบางส่วนของฮีตสิบสอง ที่ได้จากพระพุทธศาสนาด้วย อีกทั้งยังมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับ เทวดาอารักษ์โดยเฉพาะ แถนหรือผีฟ้า ที่เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ การแสดงออกรูปแบบหนึ่งผ่านพิธีกรรม ที่สะท้อนความเชื่อและความยึดถือของพุทธศาสนิกชน และสามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1. บุญที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรง บุญลักษณะนี้จะมี 6 บุญ หรือ 6 เดือน คือ บุญเข้ากรรม บุญข้าวจี บุญผะเหวด บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา และบุญกฐิน

2. บุญที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน บุญลักษณะนี้จะเกี่ยวกับการขอพรหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ดลบันดาลความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติให้ เช่น ฟ้าฝน ข้าวปลาอาหาร เป็นต้น จะมีอยู่ 2 บุญ คือ บุญคูณลาน และบุญบั้งไฟ

3. บุญเกี่ยวกับขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ บุญลักษณะนี้เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอำนวยความสุขสวัสดิภาพให้มี 2 บุญคือ บุญสงกรานต์ และบุญซำฮะ

4. บุญที่เกี่ยวกับความกตัญญูบุญลักษณะนี้จะเน้นที่การทำบุญอุทิศเป็นสำคัญมี 2 บุญ คือ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก

ในเขตตำบลโพธิ์ชัยเองได้มีการปฏิบัติบุญประเพณีฮีต 12 สืบทอดมาช้านานและมีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง เพื่อให้คงอยู่ได้ในสถานะทางสังคมที่เปลี่ยนไปจึงส่งผลให้ประเพณีฮีต 12 ที่ปรากฏในปัจจุบันมีอยู่ถึงสามลักษณะ คือประเพณีที่ยังคงปฏิบัติตามเดิมถูกขับเคลื่อนด้วยพระสงฆ์ที่เนื่องด้วยบุญประเพณีบางส่วนมีความเกี่ยวข้องกับพระวินัย ตลอดทั้งปราชญ์ชาวบ้านมองเห็นคุณธรรมที่แฝงอยู่ในฮีตเหล่านี้ จึงได้รักษาไว้ให้คงอยู่เหมือนเดิม ส่วนบุญประเพณีที่ถูกจัดขึ้นด้วยกันนั้น เป็นเพราะบุญเหล่านี้เป็นบุญที่จัดเรียงกัน และมีความเกี่ยวข้องกับอาชีพที่ชาวบ้านทำอยู่ที่มีช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตอยู่ในช่วงนั้นพอดี ซึ่งการเก็บเกี่ยวที่ว่่านั้นมีความเกี่ยวข้องกับโรงงาน ชาวบ้านจัดทำบุญประเพณีเหล่านี้ขึ้นพร้อมกัน เพื่อประหยัดเวลาและหลีกเลี่ยงผลกระทบที่จะมีต่อการเก็บเกี่ยวผลผลิต อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะจุดประสงค์ของของการจัดบุญประเพณีที่มีความคล้ายคลึงกันจึงจัดขึ้นพร้อมๆ กัน และส่วนสุดท้ายประเพณีที่ถูกยกเลิกไปเป็นเพราะไม่อาจสืบได้ว่าเคยจัดขึ้นมาก่อนหรือไม่ อีกทั้งไม่มีผู้ที่ชำนาญในเรื่องนั้นอีกจึงทำให้ไม่ปรากฏอยู่เลย

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับประเพณีฮีตสิบสองในเขตชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อยู่ที่ “วัด” และ “พระสงฆ์” ที่เป็นเหมือนศูนย์กลางของความศรัทธาในการทำบุญตลอดทั้งปี โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพและความหวังที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เป็นตัวขับเคลื่อนให้เป็นไป เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็น “ฤดูกาล” โดยการแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ ในรอบปี เป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อ และความยึดถือของพุทธศาสนิกชน

3. ประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในเขตชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า ประเพณีฮีต 12 มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับวิถีชีวิตของคนในเขตตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยวิถีชีวิตชาวบ้านมีผลมาจากการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีฮีต 12 ความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นการใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย จำนวนประชากรไม่หนาแน่น อยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย พึ่งพากันและกัน แบ่งปันและเกื้อกูลกัน ไม่ว่าจะ เป็นสิ่งของ ข้าว ปลา อาหาร หรือปัจจัยการดำรงชีพอื่นๆ ทั้งยังมีสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาที่ยังคงถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่นำไปสู่พิธีกรรม เพื่อเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมกับธรรมชาติ ที่ได้รับการสืบทอดมาด้วยการบอกเล่า การทำให้อุเป็นตัวอย่าง ที่นำชาวบ้านเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเพณี ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ทางสังคมกับประเพณีฮีต 12 ของชาวตำบลโพธิ์ชัยได้เป็น 3 ความสัมพันธ์ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับครอบครัว หน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมที่ช่วยปลูกฝังและขัดเกลาจิตใจให้ลูกหลานได้เติบโตเป็นคนดีมีศีลธรรม นอกจากการปลูกฝังศีลธรรมแล้วยังมีการสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวอื่นๆ ในชุมชน ผ่านการช่วยเหลือในการกิจการงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับเพื่อนบ้านหรือคนในหมู่บ้าน ช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นของส่วนร่วมและของส่วนย่อยในในระดับครอบครัวให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

2. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด ชาวบ้านในเขตตำบลโพธิ์ชัยนับถือศาสนาพุทธมาเป็นหลักตั้งนั้น เมื่อมีการจัดงานบุญประเพณีวัดจะกลายเป็นสถานที่จัดงานสถานที่เก็บของใช้ส่วนรวมและเป็นศูนย์รวมของชาวบ้าน และพระสงฆ์เองก็จะเข้ามามีบทบาทร่วมกันกับชาวบ้าน ทั้งไม่ว่าจะเป็นการร่วมทำกิจกรรมนั้นและคอยอบรมจิตใจให้กับชาวบ้านในตำบลโพธิ์ชัยด้วย

3. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านในเขตตำบลโพธิ์ชัยนอกจากจะนับถือในพุทธศาสนาแล้ว ยังมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว ไม่ว่าจะเป็นผีปูด้า พญาแถน ที่ผีตาแถก

ซึ่งทั้งความสัมพันธ์กันระหว่างครอบครัว วัด สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นั้นจะมีความแน่นแฟ้นจนแทบจะแยกกันไม่ออก ทั้งสมาชิกในครอบครัว คนในชุมชน พระภิกษุสงฆ์รวมไปถึงสิ่งเหนือธรรมชาติต่างมีส่วนในการผลักดันให้ประเพณีฮีต 12 ถูกปฏิบัติเป็นประจำทุกปี เพื่อความสบายใจของคนในชุมชนและเพื่อความสามัคคีปรองดองกันของคนหมู่บ้านในตำบลโพธิ์ชัยด้วย

ในด้านเรื่องประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในเขตตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า การปฏิบัติตามประเพณีฮีต 12 ของคนในตำบลโพธิ์ชัยสามารถเป็นปัจจัยให้คนในหมู่บ้านและชุมชน เกิดความรักความสามัคคีกันตามหลักสาราณียธรรมได้ เพราะอาศัยกิจกรรมที่เกิดจากงานบุญประเพณีจากทั้ง 12 เดือน เป็นตัวเชื่อมโยงทำให้คนในชุมชนได้มาพบปะพูดคุยและทำกิจกรรมร่วมกัน ถ้าหากนำประเพณีฮีต 12 มาจัดตามลักษณะของกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกันมารวมกับการหลักสาราณียธรรมสามารถ จะได้ปัจจัยที่สนับสนุนหลักสาราณียธรรมที่ประกอบไปด้วย

1. งานบุญที่ต้องอาศัยการเตรียมการ ที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่บ้าน ในการช่วยเตรียมทั้งอุปกรณ์และสถานที่ แรงงานความร่วมมือจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ในการจัดพิธี งานบุญเช่นนี้จะส่งเสริมหลักสาราณียธรรมไว้ทั้งหมดด้วยกัน 3 อัน ประกอบไปด้วย เมตตา ภาวกรรม เมตตา วชิกรกรรมและเมตตา มโนกรรม

2. งานบุญที่ต้องอาศัยสิ่งของและการบริจาค ด้วยบางครั้งบางสิ่งของถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับงานบุญ ซึ่งบางบุญประเพณีเป็นงานส่วนรวมไม่มีใคร หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ โดยตรงการบริจาคสิ่งของเพื่อใช้ในพิธีกรรมในบุญนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น ถึงแม้ว่าบุญประเพณีบางฮีตจะเป็นการจัดทำขึ้นเป็นรายครัวเรือนก็ตาม แต่ครัวเรือนหนึ่งๆ จะมีทั้งอุปกรณ์และสิ่งของที่ต้องใช้ครบทั้งหมดเป็นไปได้อย่างยากมาก ด้วยเหตุนี้คนในตำบลโพธิ์ชัยที่ไม่ว่าจะเป็นญาติมิตรครอบครัว หรือคนที่อยู่ใกล้เคียงจึงมักจะนำเอาสิ่งของ หรืออาหารและอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับงานบุญนั้นๆ ที่ตนเองมีมาช่วย อันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันได้เป็นอย่างดี งานบุญที่ต้องอาศัยสิ่งของและการบริจาคจะส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในข้อ สาธารณโภคี

3. งานบุญที่ต้องเกี่ยวกับข้อบังคับเพื่อความดีงาม ที่มีมักจะพบว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ ที่มีมาจากการตกลงร่วมกันในหมู่บ้านตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นความเชื่อหลัก และบางส่วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือการนับถือผีหรือแถนของคนในตำบลโพธิ์ชัย โดยมีจุดประสงค์อยู่ที่ความต้องการให้เกิดสันติสุขภายในสังคมหรือบ้านเมื่อนั้นเอง งานบุญเช่นนี้จะส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในข้อ สีสสามัญญตา

4. งานบุญที่ต้องเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นและอุดมคติ จะได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพระพุทธศาสนา ทั้งวันสำคัญและประวัติความเป็นมา ที่มักปรากฏในรูปแบบการแสดงธรรมและความเป็นมาของบุญนั้นๆ งานบุญเช่นนี้จะส่งเสริมหลักสาราณียธรรมในข้อ ภูริฐีสามัญญตา

จุดสำคัญอีกอย่างคือประเพณีฮีต 12 ที่ถูกจัดเป็นบุญทั้ง 12 เดือน จะมีเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรมอยู่มากกว่า 1 ข้อ โดยจะคละเคล้าเอาหลักสาราณียธรรมทั้ง 6 ประการเข้าไว้ด้วยกัน แต่จะปรากฏชัดเจนมากน้อยไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับลักษณะที่เน้นหนักของแต่ละงานบุญประเพณี

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงหลักธรรมเรื่องสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนา
2. ได้ทราบถึงความสำคัญของประเพณีฮีต 12 ในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
3. ได้องค์ความรู้เรื่องประเพณีฮีต 12 ในฐานะเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักสาราณียธรรม ในชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2544). **คติชาวบ้านอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). **วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน**. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชัยวัฒน์ อุตพัฒนา และวิธาน สุชีวงศ์. (2538). **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคาแหง.
- บัวศรี ศรีสูง. (2535). **“ทิศทางหมู่บ้านอีสาน” ในฮีตคองและปภิกษาคติ**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์.
- ประมวล พิมพ์เสน. (2546). **ฮีต 12 คอง 14 ประเพณี ผูกเสี่ยว**. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์.
- ปรีชา พิณทอง. (2534). **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล). (2554). “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุภะโกศล). (2544). “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
Learning Social Studies to Develop Critical Thinking Skills

ลิขสิทธิ์ สิงห์อัย¹

Likhasit Singngoi¹

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม¹

Mahachulalongkomrajavidyalaya University Nakhon Phanom Buddhist College¹

Corresponding Author, Email: likhasit61@gmail.com

บทคัดย่อ

การเรียนรู้สังคมศึกษาในเรื่องความเป็นพลเมือง สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมซึ่งเป็นเนื้อหาที่ค่อนข้างเยอะ วิธีทำให้กิจกรรมการเรียนการสอนประสบความสำเร็จ ในการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนมีทักษะในด้านต่าง ๆ เช่นด้าน ความรู้ความเข้าใจ ในเนื้อหาของวิชา เพื่อรู้จักตัวเอง การตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหา การแสวงหาข้อมูลและข่าวสารเพื่อการปรับตัวการสื่อสารและการวางแผนการจัดการความสัมพันธ์การทำงานเป็นทีม การพัฒนาค่านิยมและทัศนคติความประพฤติที่เหมาะสมและสอดคล้องกับข้อกำหนดของสังคมแล้ว

ทั้งหมดนี้ต้องจัดกิจกรรมสำหรับสอนนักเรียนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณเช่นธรรมชาติของการคิดเชิงวิพากษ์ การสอนการวิเคราะห์ กระบวนการเพื่อพัฒนากระบวนการคิดและเทคนิควิธีสอนทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณตลอดจนเสริมความรู้ที่ได้จากการบูรณาการที่เชื่อมโยงเรื่องราวต่าง ๆ

คำสำคัญ : การสอนสังคมศึกษา, ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

Abstract

Learning social studies in citizenship, social studies, religion and culture, which is quite a lot of subjects, content. How to make teaching and learning events successfully. In learning so students with skills in areas such as cognitive side. In the contents of the subjects. To know ourselves. The decision. To solve the quest for information and news for adaptation Communication & relationship management planning Working as a team. The development of values and attitudes,

good conduct, appropriate, and in accordance with the requirements of the society then.

All this must be, organize activities for teaching students to develop critical thinking processes, as for example the nature of critical thinking. Process analysis teaching to develop the thought processes and techniques, how to teach critical thinking skills as well as enhancing the knowledge gained from the integration that links the various stories.

Keywords: social studies, critical thinking skills

บทนำ

วิชาสังคมศึกษา เป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ให้สามารถเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถนำเอาความรู้ ความเข้าใจนั้นไปปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน จุดมุ่งหมายสำคัญของ วิชาสังคมศึกษาโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการแก้ปัญหาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในการสร้างพลเมืองดีของ ประเทศ อันเป็นรากฐานของพลโลกต่อไป

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา หรือสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่จะช่วยสร้างเสริมเติมเต็มประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญา ความรู้ความคิด ความสามารถ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ดีตลอดจนต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียน โดยมีกระบวนการดังนี้ 1) การพัฒนาทักษะทางปัญญา เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะด้านความรู้ความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระของวิชา อันประกอบด้วยเครื่องมือช่วยคิด กระบวนการคิด ทักษะการคิด เช่น การคิดวิเคราะห์คิด สังเคราะห์คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดแก้ปัญหา และคิดสร้างสรรค์ตลอดจนความรู้ที่ได้จากการบูรณาการที่เชื่อมโยงเป็น สาระเรื่องราวต่าง ๆ

จากสภาพแวดล้อม เป็นต้น ๒) การพัฒนาทักษะทางสังคม เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อสร้างผู้เรียนให้มีทักษะชีวิตพื้นฐาน เช่น ทักษะการรู้จักตนเอง ทักษะการคิด การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ทักษะการแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ทักษะการปรับตัว ทักษะการสื่อสาร และสร้างสัมพันธภาพ ทักษะการวางแผน และการจัดการ และทักษะการทำงานเป็นทีม เป็นต้น 3) การพัฒนาเจตพิสัยและคุณลักษณะ เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะการพัฒนา ค่านิยมและเจตคติที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้น เช่น ความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์อดทน โดยยึดหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน เป็นต้น

การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นการศึกษาที่พัฒนาทั้ง 3 ด้านของชีวิตของเรา นั่นคือ

๑. ด้านพฤติกรรม (ศีล) คือ ๑) พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับโลกแห่งวัตถุ ได้แก่ การใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ดูเป็น ฟังเป็น และการบริโภคปัจจัย 4 รวมถึงการใช้ประโยชน์จากวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยปัญญา มุ่งคุณค่าที่แท้จริง และส่งเสริมการพัฒนาชีวิต เรียกว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น ๒) พฤติกรรมในการสัมพันธ์กับโลกแห่งชีวิต ได้แก่ การอยู่ร่วมสังคม โดยไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดำรงตนอยู่ในขอบเขตแห่งศีล 5 รักษาตีกาสังคม กฎเกณฑ์ กฎหมาย ระเบียบแบบแผน จรรยาบรรณต่างๆ มีการให้ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ช่วยเหลือ ให้ความสุขกับเพื่อนมนุษย์ ส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม ๓) พฤติกรรมในด้านอาชีพ คือ ทำมาหาเลี้ยงชีพที่เป็นสัมมาชีพ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เป็นอาชีพที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำให้เสื่อมจากคุณความดี

๒. ด้านจิตใจ (สมาธิ) แยกได้ดังนี้ ๑) คุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่างๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูกตเวทิตี หิริโอตตปปะ ฯลฯ ซึ่งจะหล่อเลี้ยงจิตใจให้งอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม ๒) สมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถ เข้มแข็ง มั่นคง มีฉันทะ (ความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ) มีความเพียร (วิริยะ) ขยัน (อุตสาหะ) อดทน (ขันติ) มีสติ ควบคุมได้ สงบ มีสมาธิ ไม่ประมาท ทำให้ก้าวหน้ามั่นคงในพฤติกรรมที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้ปัญญา ๓) สุขภาพจิต ได้แก่ สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง เป็นจิตที่สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ผ่อน

คลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ติงาม มีความมั่นคง

๓. ด้านปัญญา (ปัญญา) มีการพัฒนาหลายด้าน หลายระดับ เช่น ความรู้ความเข้าใจในการฟัง เล่าเรียน และรับข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงคิดพิจารณาอย่างมีวิจาร์ณญาณ ใช้ปัญญารู้จักมอง รู้จักคิด ที่จะให้เข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ ที่เรียกว่า มองเป็น คิดเป็น รู้จักคิดจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมายแสวงหา คัดเลือก นำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ๆ เพื่อใช้แก้ปัญหาและสร้างสรรค์รู้เท่าทันธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย รู้แจ้งความจริงของโลกและชีวิต ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

แนวทางการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษาที่ประสบความสำเร็จ การจัดการเรียนรู้ และการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน อาจดำเนินการด้วยวิธีการที่หลากหลายให้เหมาะสมกับสภาพของนักเรียน และโรงเรียน ดังต่อไปนี้

ครูควรปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมโดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับธรรมชาติวิชา ดังนี้ จัดการเรียนแบบสร้างความรู้ โดยมีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้ 1) ช้่นนำครูชี้ให้ข้อมูลรู้ถึงเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจและแรงจูงใจใน บทเรียน 2) การทบทวนความรู้เดิมเพื่อจะเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ (ซึ่งมีความสำคัญพอ ๆ กับการเรียนรู้ในทุกวิชา) 3) การเปลี่ยนแนวคิดใหม่ (เป็นเรื่องยากมากแต่ไม่เกินความพยายาม) และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับการประเมินความคิดใหม่ 4) ช้่นนำความคิดไปใช้ เพื่อให้เกิดความรู้มีพัฒนาขึ้นอีก เพราะความรู้หรือการเรียนรู้ใหม่จะเกิดขึ้นจากการลงมือทำ 5) ช้่นทบทวน โดยการเปรียบเทียบความคิดเดิมกับความคิดใหม่ แล้วหาทางพัฒนาให้มีคุณภาพในการนำไปปฏิบัติต่อไป

จัดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้ 1) ช้่นจัดประสบการณ์ เป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจากประสบการณ์จริงในสภาวะความเป็นจริงของแต่ละสถานการณ์ 2) ช้่นนำเสนอแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นการนำประสบการณ์ หรือบทเรียนจริงของผู้เรียนมาแลกเปลี่ยนกัน (ซึ่งครูต้องมีความเชื่อว่า ประสบการณ์ และความคิดเห็นของนักเรียนทุกคน มีแต่ “คำตอบถูก”) ทั้งที่การนำเสนอข้อมูล อาจนำเสนอเป็น แผนภูมิภาพ หรือปากเปล่าก็ได้ 3) ช้่นอภิปรายผล

เป็นขั้นการอภิปราย ชักถามร่วมกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน หรือนักเรียนกับครู

4) ขั้นการสรุป “พาดพิง” หรืออ้างอิงถึงการสรุปอภิปราย หาแนวทางไปสู่การปฏิบัติ

5) ขั้นประยุกต์ใช้ เป็นการนำข้อสรุป นำไปใช้ตัดสินใจ แก้ปัญหา หรือเลือกว่าการกระทำหรือไม่กระทำเรื่องใด ๆ ในชีวิตประจำวัน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ ซึ่งกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมีธรรมชาติวิชาที่เหมาะสมมากกับการเรียนรู้ จากโลกกว้าง นอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียน ทั้งนี้มีแนวทางที่ควรนำไปจัดกิจกรรม ดังนี้ 1) ขั้นวางแผนสำรวจ เป็นการเตรียมการสำรวจแหล่งเรียนรู้ที่มีหลากหลายทั้งในและนอกโรงเรียน 2) ขั้นเรียนรู้ เป็นการลงมือปฏิบัติการศึกษาแหล่งเรียนรู้ ตามขั้นตอนให้ผู้เรียนปฏิบัติงานร่วมกัน 3) ขั้นประเมินผล เมื่อนำเสนอผลการปฏิบัติการจากแหล่งเรียนรู้ ก็มาตรวจสอบผลการเรียนรู้ หรือข้อค้นพบ ซึ่งอาจใช้ผู้ประเมินที่หลากหลาย เช่น ครู นักเรียน ผู้ปกครอง เป็นต้น 4) ขั้นนำไปใช้ ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน 5) ขั้นเผยแพร่ผลงาน การนำเสนอประสบการณ์ ข้อค้นพบไปเผยแพร่ หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ก็ยังก่อให้เกิดความรู้เพิ่มเติมได้อีก

การนำเทคนิคในการจัดการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จไปใช้พัฒนาผู้เรียน ตัวอย่างจากประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้ของครูสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่ประสบความสำเร็จ เช่น 1) ธนาครความดี หรือแบบบันทึกความดี เป็นการให้นักเรียนบันทึก สะสมความดีที่ปฏิบัติเพื่อตนเอง หรือเพื่อสังคม 2) การเรียนรู้ด้วยสื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ เพื่อการสื่อสาร (ICT) ซึ่งปัจจุบันนี้มีช่องทางหรือสื่อหลากหลายมากให้นักเรียนได้เรียนรู้ 3) ครูเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ พร้อม ๆ กับนักเรียนโดยใช้ศิลปะในการจูงใจให้นักเรียนร่วมเรียนรู้ ใช้คำถามกระตุ้นนักเรียนภายใต้ความเชื่อที่ว่า นักเรียนบางคนอาจมีเทคนิควิธีหรือองค์ความรู้ในบางเรื่องมากกว่าครูก็ได้ 4) การบูรณาการ การจัดการเรียนรู้ ทั้งบูรณาการวิธีการสอนเพื่อหาวิธีการประเมินผลการเรียนรู้โดยมีติดยึดกับการสอนเป็นคาบเรียนที่กำหนดตายตัว อีกทั้ง การจัดทำโครงการก็อาจบูรณาการได้อย่างกว้างขวาง เช่น การแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน โดยยึดคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความอดทน การไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ไม่ทิ้งขยะเกลื่อนกลาดในขณะที่ฝึกซ้อมหรือการแข่งขันใช้อุปกรณ์ สื่อ น้ำต่าง ๆ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาหรือกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมผู้สอนจะต้องใช้วิธีสอนที่หลากหลายผสมผสานกัน โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและความแตกต่างระหว่างบุคคลผู้สอนต้องฝึกฝนผู้เรียนให้ทักษะกระบวนการคิด การจัดการ

การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาของตนเองและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น เกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่มีงาม

การคิดวิเคราะห์

การคิดวิเคราะห์ หมายถึง กระบวนการที่มีระบบการใช้ปัญญาเพื่อการวางแผนความคิด การประยุกต์ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และ/หรือประเมินข้อมูล ด้วยทักษะที่กระตือรือร้นด้วยการสังเกต การเข้าไปมีประสบการณ์ การสะท้อนกลับ การให้เหตุผลและ/หรือด้วยการสื่อ เพื่อใช้เป็นแนวทางไปสู่ความเชื่อหรือการปฏิบัติ จัดเป็นชนิดของกิจกรรมทางจิตที่แจ่มแจ้ง แม่นยำและมีความมุ่งหมายที่ชัดเจนปกติจะเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในโลกของความเป็นจริง เป็นการสร้างทางแก้ปัญหาเชิงซ้อน เป็นการหิบบกความแตกต่าง การสังเคราะห์และบูรณาการข้อมูลข่าวสาร ชูความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงกับความเห็น หรือการอนุมานศักยภาพของผลที่จะตามออกมา แต่การคิดวิเคราะห์ยังโยงไปถึงกระบวนการประเมินคุณภาพในความคิดของตนเองได้ด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนากระบวนการคิดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีผู้ศึกษาวิธีและเทคนิคการสอนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ได้ เนื่องจากวิธีการคิดวิเคราะห์มีการปฏิบัติตามหลักการเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบและมีความสำคัญอย่างยิ่งอีกทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์เป็นทักษะของการนำไปปรับแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ มีนักวิชาการที่ศึกษาข้อมูลจากอดีตจนถึงปัจจุบันได้อธิบายไว้หลายประเด็นดังนี้

Jarolimiek (อ้างถึงใน อาร์ม โปธิพัฒน์, 2550) ได้กล่าวว่า วิธีการคิดวิเคราะห์สามารถสอนได้เพราะเป็นเรื่องความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางสมองตามทฤษฎีของ Bloom ว่าด้วยการอธิบายขั้นตอนและการเริ่มจากความรู้ความเข้าใจ การนำไปใช้ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการสอนให้เกิดพุทธิพิสัยระดับต่ำ ส่วนที่อยู่ในระดับสูงคือ การวิเคราะห์การสังเคราะห์ และการประเมินผล ในส่วนของการวิเคราะห์ยังได้แยกแยะพฤติกรรมการเรียนรู้คือความสามารถที่จะนำความคิดต่าง ๆ มารวมกันเพื่อนเกิดมโนทัศน์ใหม่ๆ เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ

ลักษณะของการคิดวิเคราะห์

ลักษณะของการคิดวิเคราะห์ของการคิดวิเคราะห์ที่ว่าคือการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ คือ ทักษะในการจัดระบบข้อมูล ความเชื่อถือได้ของข้อมูลและการใช้ทักษะเหล่านั้นอย่างมีปัญญาเพื่อการชี้นำพฤติกรรมดังนั้น การคิดวิเคราะห์จึงมีลักษณะต่อไปนี้ (เสงี่ยม โตรรัตน์. 2546)

1. การคิดวิเคราะห์จะไม่เป็นเพียงการรู้หรือการจำข้อมูลเพียงอย่างเดียว เพราะการคิดวิเคราะห์จะเป็นการแสวงหาข้อมูลและการนำข้อมูลไปใช้
2. การคิดวิเคราะห์ไม่เพียงแต่การมีทักษะเท่านั้น แต่การคิดวิเคราะห์จะต้องเกี่ยวกับการใช้ทักษะอย่างต่อเนื่อง
3. การคิดวิเคราะห์ไม่เพียงแต่การฝึกทักษะอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะต้องมีทักษะที่จะต้องคำนึงถึงผลที่ยอมรับได้

สุวิทย์ มูลคำ (2547) ได้จำแนกลักษณะของการคิดวิเคราะห์ ไว้เป็น 3 ด้าน คือ

1. การวิเคราะห์ส่วนประกอบ เป็นความสามารถในการแยกแยะค้นหาส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งหรือเรื่องราวต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ส่วนประกอบของพืช หรือเหตุการณ์ต่างๆ ตัวอย่างคำถาม เช่น อะไรเป็นสาเหตุสำคัญของการระบาดใช้หวัดนกในประเทศไทย
2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นความสามารถในการหาความสัมพันธ์ของส่วนสำคัญต่างๆ โดยระบุความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผล หรือความแตกต่างระหว่างข้อโต้แย้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างคำถาม เช่น การพัฒนาประเทศกับการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างไร
3. การวิเคราะห์หลักการ เป็นความสามารถในการหาหลักความสัมพันธ์ส่วนสำคัญในเรื่องนั้นๆ ว่าสัมพันธ์กันอยู่โดยอาศัยหลักการใด ตัวอย่างคำถาม เช่น หลักการสำคัญของศาสนาพุทธ ได้แก่อะไร

จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์นั้นจะต้องกำหนดสิ่งที่จะต้องวิเคราะห์ กำหนดจุดประสงค์ที่ต้องการจะวิเคราะห์ แล้วจึงวิเคราะห์อย่างมีหลักเกณฑ์ โดยใช้วิธีการพิจารณาแยกแยะ เทคนิควิธีการในการวิเคราะห์ เพื่อรวบรวมประเด็นสำคัญหาคำตอบให้กับคำถาม โดยมีลักษณะของการคิดวิเคราะห์ความสัมพันธ์ วิเคราะห์ความสำคัญและวิเคราะห์หลักการของเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ

กระบวนการคิดวิเคราะห์

กระบวนการคิดวิเคราะห์ เป็นการแสดงให้เห็นจุดเริ่มต้น สิ่งที่เกี่ยวข้อง หรือเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในระบบการคิด และจุดสิ้นสุดของการคิด โดยกระบวนการคิดวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบเรื่องความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้อง รวมทั้งเทคนิคการตั้งคำถามจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับทุกขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ระบุหรือทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหา ผู้ที่จะทำการคิดวิเคราะห์จะต้องทำความเข้าใจปัญหาอย่างกระจ่างแจ้ง ด้วยการตั้งคำถามหลายๆ คำถาม เพื่อให้เข้าใจปัญหาต่างๆ ที่กำลังเผชิญอยู่นั้นอย่างดีที่สุด ตัวอย่างคำถาม เช่น ปัญหานี้เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของบ้านเมืองใช่หรือไม่ ยังมีปัญหาอื่นๆ ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันอีกหรือไม่ ทราบได้อย่างไรว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ในขั้นนี้ผู้ที่จะทำการคิดวิเคราะห์ จะต้องรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น จากการสังเกต จากการอ่าน จากข้อมูลการประชุม จากข้อเขียน บันทึกการประชุม บทความ จากการสัมภาษณ์ การวิจัย และอื่นๆ การเก็บข้อมูลจากหลายๆ แหล่ง และด้วยวิธีการหลายๆ วิธีจะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ชัดเจน และมีความเที่ยงตรงคำถามที่จะต้องตั้งในตอนนี้ ได้แก่ เราจะหาข้อมูลให้ครบถ้วนโดยวิธีใดได้อีกบ้างและหาอย่างไร ข้อมูลนี้มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างไร จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องใดอีกบ้าง

ขั้นที่ 3 พิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูล หมายถึงผู้ที่คิดวิเคราะห์ พิจารณาความถูกต้องเที่ยงตรงของสิ่งที่นำมาอ้าง รวมทั้งการประเมินความพอเพียงของข้อมูลที่จะนำมาใช้ คำถามที่ควรจะนำมาใช้ในตอนนี้ได้แก่ ข้อมูลที่ได้มามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร เราจะหาหลักฐานได้อย่างไรถ้าข้อมูลที่ได้มาเป็นเรื่องจริง ยังมีเรื่องอะไรอีกในส่วนนี้ที่ยังไม่รู้ ยังมีข้อมูลอะไรในเรื่องนี้ที่ยังไม่นำมากล่าวถึง

ขั้นที่ 4 การจัดข้อมูลเข้าเป็นระบบ เป็นขั้นที่ผู้คิดจะต้องสร้างความคิด ความคิดรวบยอด หรือสร้างหลักการขึ้นให้ได้ด้วยการเริ่มต้นจากการระบุลักษณะของข้อมูล แยกแยะข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น จัดลำดับความสำคัญของข้อมูล พิจารณาขีดจำกัดหรือขอบเขตของปัญหารวมทั้งข้อตกลงพื้นฐาน การสังเคราะห์ข้อมูลเข้าเป็นระบบและกำหนดข้อสันนิษฐานเบื้องต้นคำถามที่ควรนำมาใช้ในตอนนี้ได้แก่ ข้อมูลส่วนนี้เกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างไร จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องนี้อีกหรือไม่ จากใครที่ใด อะไรบ้างที่ทำให้การจัดข้อมูลในเรื่องนี้เกิดความลำบาก จะตรวจสอบได้อย่างไรว่าการจัดข้อมูลมีความถูกต้อง สามารถจัดข้อมูลโดยวิธีอื่นได้อีกหรือไม่

ขั้นที่ 5 ตั้งสมมติฐาน เป็นขั้นที่นักคิดวิเคราะห์จะต้องนำข้อมูลที่จัดระบบระเบียบมาแล้วมาตั้งเป็นสมมติฐานเพื่อกำหนดขอบเขตและการหาข้อสรุปของข้อคำถาม หรือปัญหาที่กำหนดไว้ซึ่งจะต้องอาศัยความคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ในเชิงของเหตุผลอย่างถูกต้อง สมมติฐานที่ตั้งขึ้นจะต้องมีความชัดเจนและมาจากข้อมูลที่ถูกต้องปราศจากอคติหรือความลำเอียงของผู้ที่เกี่ยวข้องคำถามที่ควรนำมาใช้ในตอนนี้ได้แก่

ถ้าสมมติฐานที่ตั้งขึ้นถูกต้อง เราจะมีวิธีตรวจสอบได้อย่างไร สามารถทำให้กระชับกว่านี้ได้หรือไม่รายละเอียดแต่ละส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างไร

ขั้นที่ 6 การสรุป เป็นขั้นตอนของการลงความเห็น หรือการเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลกับผลอย่างแท้จริง ซึ่งผู้คิดวิเคราะห์จะต้องเลือกพิจารณาเลือกวิธีการที่เหมาะสมตามสภาพของข้อมูลที่ปรากฏ โดยใช้เหตุผลทั้งทางตรรกศาสตร์ เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ และพิจารณาถึงความเป็นไปได้ตามสภาพที่เป็นจริงประกอบกัน คำถามที่ควรนำมาถามได้แก่, เราสามารถจะตรวจสอบได้หรือไม่ ตรวจสอบอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นมันมีที่มาอย่างไร ข้อสรุปนี้ทำให้เราเข้าใจอะไรได้บ้าง สิ่งที่สรุปนั้นเป็นเหตุผลที่สมบูรณ์หรือไม่

ขั้นที่ 7 การประเมินข้อสรุป เป็นขั้นสุดท้ายของการคิดวิเคราะห์ เป็นการประเมินความสมเหตุสมผลของการสรุป และพิจารณาผลสืบเนื่องที่จะเกิดขึ้นต่อไป เช่น การนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง หรือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ คำถามที่ควรนำมาถามได้แก่ ส่วนไหนของข้อสรุปที่มีความสำคัญที่สุด ยังมีข้อสรุปเรื่องใดอีกที่ควรนำมากล่าวถึง , ถ้านำเรื่องนี้ไปปฏิบัติจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นบ้าง , อะไรจะทำให้ปัญหามีความซับซ้อนยิ่งขึ้น

การสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิด

การสอนเพื่อให้เกิด เป็นการสอนเนื้อหาวิชาการ โดยมีการเสริมหรือปรับเปลี่ยนเพื่อเพิ่มความสามารถในการคิดของเด็ก การสอนการคิด เป็นการสอนที่เน้นเกี่ยวกับกระบวนการทางสมองที่นำมาใช้ในการคิดโดยเฉพาะ เป็นการฝึกทักษะการคิด ลักษณะของงานที่นำมาใช้สอนจะไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชาการที่เรียนในโรงเรียน แนวทางการสอนจะแตกต่างกันออกไปตามทฤษฎี และความเชื่อพื้นฐานของแต่ละคนที่นำมาพัฒนาเป็นโปรแกรมการสอน การสอนเกี่ยวกับการคิด เป็นการสอนที่เน้นการใช้ทักษะการคิดเป็นเนื้อหาสาระของการสอน โดยการช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้รู้และเข้าใจกระบวนการคิดของตนเองเพื่อให้เกิดทักษะการคิดที่เรียกว่า

metacognition คือ รู้ว่าตนเองรู้อะไร ต้องการอะไร และยังไม่รู้อะไร ตลอดจนสามารถควบคุมและตรวจสอบความคิดของตนเองได้

เทคนิควิธีการสอนสร้างเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์

การสอนให้คิดแบบวิเคราะห์ มุ่งหมายให้นักเรียนคิดอย่างแยกแยะได้ และคิดได้อย่างคล่องแคล่ว หรือมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ที่ได้ขั้นแรก ครูผู้สอนต้องรู้จักความคิดแบบวิเคราะห์นี้เสียก่อน ขั้นต่อไปจึงผสมผสานการคิดแบบนี้เข้าไปในกระบวนการเรียนการสอนไม่ว่าจะใช้ระเบียบวิธีสอน เทคนิคการสอนแบบใด โดยแบ่งแนวทางการคิดในรูปกิจกรรมหรือคำถามให้พัฒนาการคิดแบบวิเคราะห์ขึ้นในตัวนักเรียน การสอนการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วย (อเนก พ.อนุกุลบุตร.2547:60-63)

1. การสอนการคิดวิเคราะห์แยกองค์ประกอบ (Analysis of elements) มุ่งให้นักเรียนคิดแบบแยกแยะว่าสิ่งสำเร็จรูปหนึ่งมีองค์ประกอบอะไร มีแนวทางดังนี้

1.1 วิเคราะห์ชนิด โดยมุ่งให้นักเรียนคิดและวินิจฉัยว่า บรรดาข้อความ เรื่องราวเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ใดๆ ที่พิจารณาอยู่นั้น จัดเป็นชนิดใด ประเภทใด ลักษณะใด ตามเกณฑ์หรือหลักการใหม่ที่กำหนด เช่น เสียชีพอ้ายเสียสัตย์ ให้นักเรียนคิด (ช่วยกันคิด) ว่าเป็นข้อความชนิดใด และเพราะอะไรตามเกณฑ์ที่กำหนดให้ใหม่เหมือนในตำรา จุดสำคัญของการสอนให้คิดแบบวิเคราะห์ชนิดก็คือ ต้องให้เกณฑ์ใหม่และบอกเหตุผลที่จัดชนิดตามเกณฑ์ใหม่ที่กำหนด

1.2 วิเคราะห์สิ่งสำคัญ มุ่งให้คิดแยกแยะและวินิจฉัยว่าองค์ประกอบใด สำคัญหรือไม่สำคัญ เช่น ให้ค้นหาสาระสำคัญ แก่นสาร ผลลัพธ์ ข้อสรุป จุดเด่น จุดด้อย

1.3 วิเคราะห์เลขศูนย์ มุ่งให้คิดค้นหาสิ่งที่ปรากฏไว้ แฝงเร้นอยู่มิได้บ่งบอกไว้ตรงๆแต่มีร่องรอยส่งให้เห็นว่ามีความจริงนั้นซ่อนอยู่

2. การสอนการคิดวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Analysis of relationships) มุ่งให้นักเรียนคิดแบบแยกแยะว่า มีองค์ประกอบใดสัมพันธ์กัน สัมพันธ์กันแบบใด สัมพันธ์ตามกันหรือกลับกัน สัมพันธ์กันสูงต่ำเพียงไร มีแนวทางดังนี้

2.1 วิเคราะห์ชนิดความสัมพันธ์ มุ่งให้คิดแบบค้นหาชนิดของความสัมพันธ์ว่าสัมพันธ์แบบตามกันกลับกันไม่สัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบกับองค์ประกอบองค์ประกอบกับเรื่องทั้งหมด เช่น มุ่งให้คิดแบบค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งใดสอดคล้อง กับ ไม่สอดคล้องกับเรื่องนี้, คำกล่าวใดสรุปผิดเพราะอะไร, ข้อเท็จจริงใดไม่สมเหตุผลเพราะอะไร

2.2 วิเคราะห์ขนาดของความสัมพันธ์ โดยมุ่งให้คิดเพื่อค้นหาขนาดระดับของความสัมพันธ์ เช่น สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับมากที่สุด (น้อยที่สุด) กับสิ่งใด

2.3 วิเคราะห์ขั้นตอนของความสัมพันธ์ มุ่งให้คิดเพื่อค้นลำดับขั้นของความสัมพันธ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่เป็นเรื่องแปลกใหม่ เช่น สิ่งใดเป็นปฐมเหตุ ต้นกำเนิดของปัญหา เรื่องราว เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ สิ่งใดเป็นผลที่ตามมา ผลสุดท้ายของเรื่องราว เหตุการณ์ ปรากฏการณ์

2.4 วิเคราะห์วัตถุประสงค์และวิธีการ มุ่งให้คิดและค้นหาการกระทำพฤติกรรมพฤติกรรม มีเป้าหมายอะไร เช่น ให้คิดและค้นหาว่า การกระทำนั้นเพื่อบรรลุผลอะไร ผลคือเกิดวินัยในตนเอง ความไพเราะของคนตรีขึ้นอยู่กับอะไร ขึ้นอยู่กับจังหวะ ความตอนที่...เกี่ยวข้องกับอย่างไรกับวัตถุประสงค์ของเรื่อง ผลคือสนับสนุนหรือขยายความ

2.5 วิเคราะห์สาเหตุและผลที่เกิดตามมา มุ่งให้คิดแบบแยกแยะให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ซึ่งเป็นยอดปรารถนาประการหนึ่งของการสอนให้คิด เป็น คือ คิดหาเหตุและผลได้ดีเช่น ให้คิดและค้นหาว่าสิ่งใดเป็นผลของ... (สาเหตุ) สิ่งใดเป็นเหตุของ... (ผล)

2.6 วิเคราะห์แบบความสัมพันธ์ โดยให้ค้นหาแบบความสัมพันธ์ระหว่าง 2 สิ่งแล้วบอกแบบความสัมพันธ์นั้น หรือเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์คู่อื่นๆ ที่คล้ายกัน

3. การสอนคิดวิเคราะห์หลักการ (Analysis of Organizational Principles) มุ่งให้นักเรียนคิดอย่างแยกแยะจนจับหลักการได้ว่า สิ่งสำเร็จรูปองค์ประกอบต่างๆ อยู่ในระบบใด คือหลักการอะไร ขั้นตอนการวิเคราะห์หลักการต้องอาศัยการวิเคราะห์ขั้นต้น คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์เสียก่อน กล่าวคือ ต้องแยกแยะสิ่งสมบูรณ์หรือระบบให้เห็นว่าองค์ประกอบสำคัญมีหน้าที่

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาเพื่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ทำได้โดยการดำเนินการจัดการเรียนรู้ เทคนิคการสอนตามขั้นตอนอย่างมีระบบจะช่วยให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายซึ่งในขณะเดียวกันกระบวนการทางสมองมีการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอน เริ่มจากความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ มีการเชื่อมโยงสิ่งเร้ากับการตอบสนองของการคิดโดยฝึกคิด ฝึกตั้งคำถาม กำหนดสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ การคิดตีความ การคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์การคิดแบบย้อนทวน การคิดจำแบบแยกแยะ การคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์และการคิดจัดอันดับเป็นการปฏิบัติตามหลักการเป็นขั้นตอนคือ การกำหนดปัญหาหรือวัตถุประสงค์ กำหนดหลักการพิจารณาแยกแยะและสรุปหาคำตอบ.

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). **ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ชาติรี สำราญ. (2548). **สอนให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์อย่างไร**. สานปฏิรูป. 8 (83).
- ประไพ ประดิษฐ์สุขถาวร. **ครูโรงเรียนทอสี**. สืบค้นเมื่อ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐, แหล่งที่มา <http://taamkru.com/th/สังคม-ศาสนา-วัฒนธรรม/>
- ประทีป ยอดเกตุ. (2550). **การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาภาษาไทยเพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3**. วิทยานิพนธ์ ค.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, พิษณุโลก.
- ไพรินทร์ เหมบุตร. (2549). **การใช้สื่อการสอน**. สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2560, แหล่งที่มา <http://rs.kpp1eds.org/pairin/work>.
- มณีรัตน์ ศุภานุสนธิ์. สืบค้นเมื่อ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐, แหล่งที่มา <https://www.gotoknow.org/posts/117433>
- วิภาพรรณ พินลา. **แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิด อย่างมีวิจารณญาณ สำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21**. สาขาการสอนศิลปศาสตร์ คณะ (การสอนสังคมศึกษา) สงขลา ศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ 90000.
- เสงี่ยม โตรัตน์. **การสอนเพื่อสร้างเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์**. ศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัย ศิลปากร 1,1 (มิถุนายน-ตุลาคม) : 26-37. 2546.
- สุมน อมรวิวัฒน์. (2541). **ทำไมต้องปฏิรูปการเรียนรู้**. ในเอกสารประกอบการนำเสนอแนวคิด และแนวทางเรื่อง “การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด 5 ทฤษฎี”. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2547). **ครบเครื่องเรื่องการคิด**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- อเนก พ.อนุกุลบุตร (2547). **การคิดวิเคราะห์**.วารสารวงการศึกษา 2 (เมษายน).
- อาร์ม โพธิ์พัฒน์. (2550). **การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิด วิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดกิจกรรมการ เขียนแผนผังมโนคติ**. ปริญญาานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 เพื่อการพัฒนาสังคมบ้านหันเทา
ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

An Application of Prahmavihāra 4 for Administrative of
Banhanthoa Village, Pakho Sub-District, Kutstab
District, Udonthani Province

พระสุชาติ วรปณฺโญ (เกลอสูงเนิน)¹

Phra Suchat Vorapanyo (Kleusoongnern)¹

สมเดช นามเกตุ²

Somdet Narmket²

พระครูจิรธรรมธัช³

PhraKru Jiradhammathat³

ปรุต บัญศรีตัน⁴

Parut Boonsritan⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย¹

Mahachulalongkornrajavidhyalaya University Nongkhai Campus¹

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่⁴

Chiangmai University⁴

Corresponding Author, Email: Parud2511@gmail.com⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาสังคม และพรหมวิหาร ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาสังคมของชาวบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี ๓) การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการบริหารจัดการชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี การวิจัยเชิงคุณภาพ (โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยพรรณนาวิธี

จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาสังคม ต้องดำเนินไปพร้อมๆกัน 4 ทาง คือ กายภาพศีลธรรม จิตใจ และปัญญา โดยมีเป้าหมายการพัฒนาสังคม คือ เพื่อให้มนุษย์ได้รับประโยชน์และความสุขไปตามลำดับ จนกระทั่งบรรลุประโยชน์และความสุขสูงสุด คือ นิพพาน ส่วนหลักการพัฒนาสังคมของชาวบ้านหันเทา คือ การทำให้มนุษย์รู้จักการพัฒนา

ตนเองให้อยู่ในสัมมาทิฐิ ด้วยการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ 4 จากนั้นจึงนำหลักธรรมดังกล่าวไปเผยแพร่เพื่อสร้างประโยชน์สุขสูงสุดแก่สังคม และมีหลักไตรสิกขา

การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 เพื่อการพัฒนาสังคมของชาวบ้านหันเทา ได้โดยการให้การศึกษาที่ถูกต้องเพื่อสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นแก่บุคคลในสังคม ประเด็นสำคัญคือ การชี้ให้เห็นโทษของการขาดพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นเหมือนการนำเสนอปัญหา (ทุกข์) และสาเหตุของปัญหา (สมุทัย) จากนั้นจึงให้การศึกษาเกี่ยวกับประโยชน์ของพรหมวิหาร 4 ซึ่งเปรียบเหมือนจุดหมายที่จะบรรลุถึง (นิโรธ) เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะพ้นไปจากปัญหาและแสดงวิธีการปฏิบัติ (มรรค) คือ การทำให้คนในสังคมสามารถนำพรหมวิหาร 4 ไปเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและกำหนดให้พรหมวิหาร 4 เป็นหลักแม่บทของการพัฒนาสังคม

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, พรหมวิหาร 4, การพัฒนาสังคม

Abstract

This research aims to 1) study the concept of social and moral development in Theravada Buddhism, 2) study the social development concept of villagers, Turtles, Pakho Sub-District, Kut Chap District, Udon Thani Province. 3) Managed Turnpike Community, Pakho Sub-District, Kut Chap District, Udon Thani Qualitative Research by Documentation and primary informant interviews. The data were analyzed and descriptive.

According to studies, it has been found that The villagers turn gray, use blessed. 4, there are ideas that believe. Social development There are four ways to go: physical, moral, mental and intellectual, with the goal of social development is to make people benefit and happiness in order. To achieve the highest benefit and happiness is Nirvana. The principle of social development of the villagers is to make people realize that they are self-development. By practicing the Four Noble Truths, they then apply these principles to propagate for the highest good of society. And there are three principles

It is a way of social development, the method of application of virtue 4, for the development of society, the people turn gray Can be done by The key issue is to point out the blame 4, which is to present the problem

(suffering) and the cause of the problem (suicide). Educate about the benefits of blessedness 4, which is like a goal to attain (enlightenment), in order to stimulate the need to get away from the problem. The way to practice (matrimony) is to make people in the society can bring mourning to 4 as a living principle and make masturbation 4 a master of social development. It is to eliminate the suffering of society. It is not caused by compulsion by social rules.

Keywords: An Application, Prahmavihāra 4, Administrative

บทนำ

ประเทศไทยนั้นมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางด้านวัตถุ แต่เกิดความเสื่อมทางด้านจิตใจ ค่านิยม และสังคม คนไทยประพฤติปฏิบัติที่แสดงถึงความเสื่อมทางด้านจิตใจอย่างเห็นได้ชัดหลายประการ เช่น นิยมวัตถุ นิยมความหรูหราฟุ่มเฟือย ยกย่องคนรวย โดยไม่คำนึงว่า จะร่ำรวยมาได้โดยวิธีใด เกิดการแข่งขันเอาไรต์เอาเปรียบไม่คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรม การเบียดเบียน การเอาไรต์เอาเปรียบนี้ นอกจากจะเบียดเบียนกันเองแล้วยังเบียดเบียน รุกรานธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ที่ดิน ป่า แม่น้ำ สภาพธรรมชาติ ภูเขารุก รุกทำลาย สภาพคนจนอยู่ในสลัมท่ามกลางตึกสูงอันหรูหราใหญ่โต สภาพความยากจนแร้นแค้น ของคนในชนบท ความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างคนรวยและคนจนมีมากยิ่งขึ้น คนรวยมีเพียงจำนวนเล็กน้อย แต่เป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติมากมาย ทำให้คนจนส่วนใหญ่ที่จนอยู่แล้ว กลับยิ่งจนลงไปอีก ความเจริญกระจุกตัวอยู่ในสังคมเมืองไม่ได้กระจายออกไป ทำให้คนชนบท อพยพเข้าสู่เมืองหลวงเกิดปัญหาตามมาทั้งในชนบทและในเมือง สภาพเสื่อมโทรมทางสังคม อันเกิดจากความเสื่อมทางจิตใจมีมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากปัญหายาเสพติด โสเภณี โรคเอดส์ และปัญหาอื่น ๆ รวมถึงการละเลยด้านศาสนา และประเพณีเป็นต้น (ไพโรธ เลิศพิริยกุลมล ผู้ช่วย ศาสตราจารย์, 2539 : หน้า 129)

ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมประชาชนนั้นถือเงินเป็นสรณะมากกว่าธรรมะ ผลของการปกครองที่แปลกหน้าและเศรษฐกิจที่ถือเงินเป็นสรณะ ได้ก่อปัญหาความสับสน ในทางจริยธรรม แม้ในเรื่องความดีความชั่ว เมื่อสังคมถือเงินและอาจเป็นความดี พระสงฆ์ ไม่เข้าใจปัญหาซับซ้อน ก็ยอมถูกระบบทุนนิยมครอบงำเห็นตามไปว่า คนมีเงินมีอำนาจเป็น คนดี พระสงฆ์ส่วนมากจึงนำตนเองและวัดไปพัวพันอยู่กับคนมีเงินมีอำนาจในขณะเดียวกัน ก็ตกเป็นทาสเศรษฐกิจแทนการเป็นทาสของพระธรรมโดยไม่รู้ตัว ปัญหาที่เห็นชัดในเวลานี้ คือ วัดหรือพระสงฆ์ในเมืองมิได้มิได้เป็นตัวแทนสถาบันที่ทรงคุณธรรมไว้หรือเอื้ออาทรต่อ

สังคมอย่างเต็มแต่ตรงกันข้ามได้ทวีความเข้มข้นในทางเพิ่มพูนโลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์ คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และยึดติดและเพิ่มอหังการให้กับตนเองมากขึ้น อันเป็นการเอาเปรียบหรือเป็นกาฝากสังคมตามที่ถูกกล่าวหาด้วย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ ทางพระสงฆ์ขาดความกล้าหาญทางจริยธรรมที่จะปกป้องเทิดทูนพระธรรมวินัยหรือความถูกต้องของสังคมแบบอย่างของชาวโลกไว้และขาดด้อยทั้งความประพฤติกุศลและความรู้ซึ่งตรงกันข้ามกับพระมหาเถระบางรูปในอดีตและปัจจุบัน (พระมหาสมทรง สิริธโร และคณะ, 2525 : หน้า 27-28)

ในปัจจุบันภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม โดยมุ่งให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมมุ่งให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกชั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผน และการแก้ไขปัญหาของชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล กระจายอำนาจการบริหารงานพัฒนาสู่ท้องถิ่นเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ภายใต้การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่รัฐ และการสนับสนุนความรู้ให้แก่ประชาชน เพื่อเพิ่มศักยภาพของประชาชนให้สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาชนให้มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549. (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2555-2560). : หน้า 3) ซึ่งนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท รวมถึงการมีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจชุมชนและสิ่งแวดล้อมยั่งยืน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักในการทำงาน เพื่อให้ประชาชนและองค์กรชุมชน ท้องถิ่นสามารถช่วยตนเอง และพึ่งพาตนเอง บริหารการพัฒนาได้ด้วยตนเองในที่สุด

การบริหารจัดการงานชุมชนที่ดীনสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งในการจะบริหารองค์การต่างๆ หรือแม้กระทั่งวัดให้ได้ดীন ในปัจจุบันมีเพียงแต่ความรู้ความสามารถอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ เพราะในสถานการณ์ปัจจุบันบ้านเมืองกำลังเรียกร้องหาคุณธรรมจากผู้ใหญ่ผู้บริหาร ผู้ปกครององค์การต่างๆ หลักพรหมวิหารธรรม จึงเป็นหลักธรรมที่ควรจะมีประจำใจให้เป็นคุณธรรมของ ผู้ใหญ่ ผู้นำ หัวหน้างาน ที่ปกครองพนักงาน เจ้าหน้าที่หมู่คณะ ที่ต้องประพฤติอย่างถูกต้องสามารถกำกับพฤติกรรมคนในองค์การ ในสังคม ให้เป็นไปโดยชอบธรรม ถูกต้องทำนองครองธรรมสม่ำเสมอ (คะเนิงนิตย์ จันทรบุตร, 2528 : หน้า 1) ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัญหา อุปสรรค และการใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อการบริหารจัดการชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานีโดย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการงาน มากน้อยเพียงใดเพื่อนำไปใช้ในการบริหารจัดการงานของวัดให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาสังคม และพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาแนวคิดการพัฒนาสังคม และพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

2. ขอบเขตด้านเอกสาร

เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารดังนี้

2.1 เอกสารปฐมภูมิ (Primary) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

2.2 เอกสารทุติยภูมิ (Secondary) ได้แก่ วรรณกรรม ฎีกา หนังสือ ตำรา บทความ ข้อเขียน และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง

3. ด้านกลุ่มเป้าหมาย

ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล ชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี ได้แก่

1. พระสังฆาธิการ	จำนวน 3 รูป
2. ผู้นำชุมชน	จำนวน 3 คน
3. นักวิชาการพระพุทธศาสนา	จำนวน 2 รูป/คน
4. นักวิชาการด้านการปกครอง	จำนวน 2 คน
5. ปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวน 2 คน
6. กรรมการชุมชน	จำนวน 3 คน
7. ชาวบ้านชุมชนบ้านหันเทา	จำนวน 15 คน
รวม	จำนวน 30 รูป/คน

สรุปผลการวิจัย

1. แนวคิดการพัฒนาสังคม และพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การพัฒนาสังคมนั้นมีความสำคัญในการเพิ่มคุณภาพของคนในสังคมสามารถใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาเกี่ยวกับตนเอง และปัญหาเกี่ยวกับส่วนรวมได้ ซึ่งการพัฒนาต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน เพราะพื้นฐานของสังคมที่ดีจะต้องอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนา ส่วนประกอบของสังคมที่สำคัญคือมนุษย์ หรือคน สังคมจะดี คนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีคุณธรรม มีศีล มีสัจย์จากข้อมูลที่นำเสนอไปข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า คำว่า สังคม หมายความว่า คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน ซึ่งคำว่าสังคมในความหมายดังกล่าวนี้ ไม่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยตรง แต่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีคำอื่นๆ ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันปรากฏอยู่ และบางคำมีความหมายกว้างกว่าคำว่า สังคม ซึ่งใช้กันอยู่ทั่วไป เพราะว่าคำเหล่านี้มีความหมายครอบคลุมสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทั้งที่อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์ และที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์ การนำคำว่าสังคมไปใช้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงต้องพิจารณาบริบทแวดล้อมประกอบ และควรระบุดูขอบเขตเป็นกรณีไป สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอใช้คำว่าสังคมในความหมายซึ่งครอบคลุมเฉพาะสังคมของมนุษย์เท่านั้น การพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการทำให้เกิดพัฒนาการในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคมโดยพัฒนาการของบุคคลดังกล่าวนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา ซึ่งจะต้องดำเนินไปพร้อมกัน 4 ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและหรือการพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา

พรหมวิหาร 4 หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ เป็นหมวดธรรมซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แต่การเจริญพรหมวิหาร 4 ในสมัยก่อนพุทธกาล ไม่สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ปรมาตตประโยชน์ได้ เหมือนการเจริญพรหมวิหาร 4 ที่ปรากฏอยู่ในคำ สอนของพระพุทธศาสนา และพรหมวิหาร 4 เป็นหมวดธรรมหนึ่งซึ่งสามารถสร้างสันติสุขให้แก่สังคม เพราะว่าการเจริญพรหมวิหาร 4 ต้องส่งจิตไปให้สัตว์อื่น ดังนั้นเมื่อมีการเจริญพรหมวิหาร 4 เกิดขึ้น จึงไม่ได้มีผลเฉพาะผู้ปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อสังคมโดยตรงพรหมวิหาร 4 จึงเป็นหมวดธรรมซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้นในบทถัดไปผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท

2. สภาพปัญหาการบริหารจัดการชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

แนวความคิดการพัฒนาสังคมของชาวบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี คือ ชาวบ้านชุมชนบ้านหันเทาเชื่อว่าวิธีการพัฒนาสังคมต้องเริ่มจากการแก้ปัญหาที่เด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของครอบครัว สังคมและเป็นอนาคตที่สำคัญของประเทศชาติ เด็กจำเป็นที่จะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากผู้ใหญ่ในสังคม บุคคลผู้ซึ่งสังคมคาดหวังให้มีบทบาทหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก คือ บิดามารดา ที่สามารถให้ความรัก ความเข้าใจและความอบอุ่นภายในบรรยากาศของครอบครัว กระบวนการอบรมเลี้ยงดูของ บิดามารดา ทัศนคติ ความสัมพันธ์ของบุคคลแต่ละคนในครอบครัวมีอิทธิพลโดยตรงกับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ และจะเป็นรูปแบบที่ดีในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต เด็กจะเจริญเติบโต เรียนรู้และได้รับการอบรมสั่งสอนจากบิดามารดาและสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกที่มีความสำคัญในการสร้างรากฐานชีวิตของเด็ก การพัฒนาที่ถ่อมมนุษย์เป็นสาระ มุ่งให้เกิดพัฒนาการในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคม โดยการพัฒนาดังกล่าวจะดำเนินไปพร้อมๆกัน 4 ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือการพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา มีเป้าหมายเพื่อทำให้มนุษย์ได้รับประโยชน์และความสุขไปตามลำดับ จากขั้นที่ยากไปสู่ขั้นที่ละเอียดยิ่งขึ้น จนกระทั่งบรรลุประโยชน์และความสุขสูงสุด คือ นิพพาน และจากการศึกษาพบว่า หลักการพัฒนาสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การทำให้มนุษย์รู้จักการพัฒนาดตนเองให้อยู่ในสัมมาทิฐิ ด้วยการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ 4 ต่อจากนั้นจึงนำหลักธรรมดังกล่าวไปเผยแผ่เพื่อเป็นการพัฒนาสังคมโดยตรงต่อไป ได้แก่ การทำให้คนในสังคมปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เพราะว่าการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาจะทำให้มนุษย์ เกิดพัฒนาการในตนเองไปพร้อมๆกัน 4 ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือการพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ การพัฒนาทางด้านปัญญา สามารถพัฒนาดตนเองไปตามลำดับขั้นจนกระทั่งบรรลุประโยชน์และความสุขสูงสุด คือ นิพพาน นอกจากนี้พรหมวิหาร 4 ยังเป็นหมวดธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักไตรสิกขา ดังนั้นพรหมวิหาร 4 จึงเป็นหมวดธรรมซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสังคมได้

3. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาสังคมของชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี พบว่า การกำหนดพรหมวิหาร 4 เป็นหลักแม่บทในการพัฒนาสังคม สามารถกระทำได้โดย การนำหลักพรหมวิหาร 4 ไปเป็นจุดหมาย

และแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมที่สำคัญของสังคมในด้านต่างๆ เพื่อให้การพัฒนาสังคมประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง เพราะว่าเมื่อสังคมมีพรหมวิหาร 4 เป็นหลักแม่บทของการพัฒนาสังคม กิจกรรมสำคัญต่างๆที่ดำเนินไปภายในสังคม ซึ่งมีพรหมวิหาร 4 เป็นจุดหมาย และแนวทางในการปฏิบัติ โดยเฉพาะกิจกรรมที่สำคัญของสังคม คือการศึกษาการเมืองการปกครอง และเศรษฐกิจ ย่อมดำเนินไปอย่างราบรื่น สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมได้อย่างแท้จริงและยั่งยืนย่อมจะทำให้ระบบเศรษฐกิจของสังคมได้รับการพัฒนาที่ถูกต้องและยั่งยืน เนื่องจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสังคมจะมีพรหมวิหาร 4 เป็นจุดหมาย ทำให้กิจกรรมดังกล่าวดำเนินไปอย่างราบรื่น เพราะว่าองค์ธรรมในพรหมวิหาร 4 จะทำให้กิจกรรมสำคัญทางเศรษฐกิจ 3 ประการ คือ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภค เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

ดังนั้นคนส่วนใหญ่ของสังคมก็จะมีความเป็นอยู่ที่ดี ต่างจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งมีคนเพียงกลุ่มเดียวที่มีความเป็นอยู่ดี แต่คนส่วนใหญ่ของสังคมยากจนและขาดแคลนเนื่องจากองค์ธรรมในพรหมวิหาร 4 เช่น เมตตาจะทำให้การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภค เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขของสังคมในสถานการณ์ปกติ และเมื่อสังคมอยู่ในความเดือดร้อนมีปัญหาเกิดขึ้นกรณาก็จะทำให้กิจกรรมสำคัญ 3 ประการ คือ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภค เป็นไปเพื่อการขจัดความเดือดร้อนของสังคม เป็นต้นนอกจากนี้องค์ธรรมในพรหมวิหาร 4 ยังทำให้กิจกรรมสำคัญทางเศรษฐกิจเหล่านั้น เกิดจากความเต็มใจของคนในสังคม ไม่ใช่เกิดจากการถูกบีบบังคับด้วยกฎเกณฑ์ทางสังคม จึงเป็นกิจกรรมที่สำเร็จประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ ต่างจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมซึ่งมีหลักว่า ผลผลิตจากการผลิตทุกอย่างจะต้องเป็นของรัฐทั้งหมด โดยทุกคนสามารถเบิกมาใช้ได้เท่าที่จำเป็น ซึ่งล่มสลายไปในหลายประเทศ เพราะว่าเป็นกิจกรรมซึ่งมีลักษณะของการบีบบังคับ แต่ถ้าสังคมมีการกำหนดให้พรหมวิหาร 4 เป็นหลักแม่บทในการพัฒนาเศรษฐกิจ คนในสังคมก็ย่อมเต็มใจที่จะแบ่งปันซึ่งกันและกัน เพราะว่าองค์ธรรมในพรหมวิหาร 4 จะทำให้คนในสังคมปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข (เมตตา) หนไม่ได้ต้องให้ความช่วยเหลือเมื่อเห็นผู้อื่นประสบความเดือดร้อน (กรุณา)

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทราบถึงแนวคิดการพัฒนาสังคม และพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. ทราบถึงสภาพปัญหาการบริหารจัดการชุมชนบ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

3. ทำให้ทราบถึงแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาชุมชน บ้านหันเทา ตำบลปะโค อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พัฒน์ สุจ้านงและคนอื่นๆ. (2525). **การพัฒนาชุมชนแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

ยิววัฒน์ วุฒิเมธี. (2525). **การพัฒนาชนบท**. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

รัชนิกร เศรษฐโส. (2522). **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ไพโรธ เลิศพิริยกุลม ผู้ช่วยศาสตราจารย์. (2539). **สภาพปัญหาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์**. บริษัท เอ.พี.กราฟฟิคดีไซน์ และการพิมพ์จำกัด.

พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ. (2525). **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549). **(ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2555-2560)**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ